

‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગમાં
મુકાબેલા શ્રી. દીનેશ પાંચાલના લેખોની
‘અભીવ્યક્તી ઈ.બુક-02’

લેખક:
શ્રી. દીનેશ પાંચાલ

: પ્રકાશક :
ગોવિંદ મારુ
govindmaru@yahoo.co.in

August 22, 2014

અર્પણ...

ભાણજીભાઈ કંથડભાઈ મારુ

મારા પીતાને

સાદર અર્પણ...

...ગોવીન્દ મારુ...

405, સરગમ એપાર્ટમેન્ટ, કૃષી યુનીવર્સિટીની સામે, એરુ ચાર રસ્તા, વીજવપોર

પોસ્ટ: એરુ એચી. કોલેજ પીન કોડ:396 450. જિલ્લો: નવસારી. ગુજરાત રાજ્ય

ફોન: 9537 88 00 66 e.Mail: govindmaru@yahoo.co.in

હે લોકો,

હું જે કંઈ કહું તે પરમ્પરાગત છે એમ જાણી ખરું માનશો નહીં.
તમારી પુર્વપરમ્પરાને અનુસરીને છે એમ જાણીને પણ ખરું માનશો નહીં.
આવું હશે એમ ધારી ખરું માનશો નહીં.
તર્કસીદ્ધ છે એમ જાણી ખરું માનશો નહીં.
લૌકીક ન્યાય છે એમ જાણી ખરું માનશો નહીં.
સુન્દર લાગે છે એમ જાણી ખરું માનશો નહીં.
તમારી શ્રદ્ધાને પોષનારું છે એમ જાણી ખરું માનશો નહીં.
હું પ્રસીદ્ધ સાધુ છું, પુજ્ય છું એવું જાણી ખરું માનશો નહીં.
પણ તમારી વીવેકબુદ્ધિથી મારો ઉપદેશ ખરો લાગે તો જ તમે તેનો સ્વીકાર કરજો."

—ગૌતમ બુદ્ધ

સમ્પાદકીય

નવસારીના લેખકમીત્ર શ્રી. દીનેશભાઈ પાંચાલે સાત-આઠ વર્ષની ઉંમરે એમની માતાએ એમને માંદગીયું પહેરાવેલું ત્યારે બળવો પોકારેલો. ત્યાર બાદ ઘરે વીધી કરતાં એક ભગતને પુછી બેઠેલા કે, ‘તમે માંદા પડો ત્યારે જાતે ઈલાજ કરવાને બદલે કેમ ડૉક્ટર પાસે જાઓ છો ?’ ત્યારે તેમના પીતાજીએ તમાચો મારેલો એ તમાચાથી વીવેકબુદ્ધિવાદનું એમના મગજમાં વીધીસર ખાતમુહુર્ત થયેલું. ત્યારબાદ ભાગ્યે જ એવો કોઈ પ્રશ્ન હશે જે દીનેશભાઈની હડફેટે નહીં ચડ્યો હોય !

સુરતના ‘ગુજરાતમીત્ર’માં શ્રી. દીનેશભાઈ પાંચાલે ‘જીવનસરીતાને તીરે’ કોલમથી થકી પોતાની આસપાસની વ્યક્તિ અને સમાજ વીશે ચીન્તનાત્મક વીચારોને ખુબ જ અલંકારીક અને લોકભોગ્ય શૈલીમાં બધાને શીરાની માફક ગળે ઉતરી જાય એમ વર્ષો સુધી પીરસીને લોકપ્રીય લેખક સીદ્ધ થયા હતા. ગુજરાતના પ્રતીષ્ઠીત પ્રકાશકોએ એમના તેર (13) નીબન્ધસંગ્રહો પ્રગટ કર્યા છે. હાલ તેઓ સુરતના દૈનિક ‘ગુજરાત ગાર્ડિયન’માં ‘સંસારની સીતાર’ કોલમ લખે છે. લેખનકાર્યમાં પત્ની ચંદનબહેનના ઉષ્માભર્યા સહકારને કારણે શ્રી. દીનેશભાઈની કોલમ અને પુસ્તકો જીવંત બન્યાં છે. તેઓના લેખોની પ્રથમ અને ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગની ‘અભીવ્યક્તી ઈ.બુક-2’ આપ સર્વ વાચકમીત્રો સુધી પહોંચાડવાનો મારો આ વીનમ્ર પ્રયાસ વાચકમીત્રોને રેશનાલીઝમ પ્રત્યે કંઈક અંશે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવામાં ઉપયોગી થશે તો મારી મહેનત સફળ થશે...

અન્તમાં મારા ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગ સાથે સંકળાયેલ તમામ લેખકમીત્રો, વાચકમીત્રો-પ્રતીભાવકો અને નામી-અનામી સૌ મીત્રો તરફથી મને મળેલ સાથ-સહકાર બદલ સર્વનો ઋણ સ્વીકાર કરવા સાથે આ ‘ઈ.બુક-02’ પ્રકાશીત કરી ને ‘હૃદયથી નમસ્કાર’ કરી વીરમું છું..

—ગોવિંદ મારુ

405, સરગમ એપાર્ટમેન્ટ, કૃષી યુનીવર્સીટીની સામે, વીજલપોર પોસ્ટ: એરુ એગ્રી.

કોલેજ પીન કોડ: 396 450. જીલ્લો: નવસારી. ફોન: 9537 88 00 66

e.Mail: govindmaru@yahoo.co.in

લેખક સમ્પર્ક: શ્રી. દીનેશ પાંચાલ, સી-12, મજુર મહાજન સોસાયટી, ગણદેવી રોડ,
જમાલપોર, નવસારી - 396 445 ફોન: (02637) 242 098 સેલફોન: 94281 60508

લેખકનાં પુસ્તકો:

(1) ‘જીવન સરીતાને તીરે’ (2) ‘ચાલો, આ રીતે વીચારીએ !’ અને (3) ‘ધુપછાંવ’ એ પ્રથમ ત્રણ પુસ્તકો સુરતના સાહિત્ય સંગમ, ગોપીપુરા, સુરત-395 003 સેલફોન: 98251 12481 વેબસાઈટ:www.sahityasangam.com ઈ.મેઈલ: sahitya_sankool@yahoo.com તરફથી પ્રકાશિત થયાં છે. એક પુસ્તક ‘મનનાં મોરપીંછ’ (પુરસ્કૃત) ઈમેજ પબ્લીકેશન્સ પ્રા. લી., (199/1, ગોપાલ ભુવન, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ-400 002 ફોન: (022) 2200 2691 વેબસાઈટ: www.imagepublications.com ઈ.મેઈલ: info@imagepublications.com) તરફથી પ્રગટ થયું છે. એક પુસ્તક ‘જીવનસરીતા’ અમદાવાદના નવભારત સાહિત્ય મંદીર, જૈન દેરાસર પાસે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ-380 001 (ફોન: (079) 2213 2921 વેબસાઈટ: www.navbharatonline.com ઈ.મેઈલ: info@navbharatonline.com) અને બાકીનાં આઠ પુસ્તકો (1) ‘શબ્દોનો સ્વયંવર’ (2) ‘ઉરે ઉગ્યો અરુણ’ (3) ‘બોલો, ઈશ્વર છે કે નથી ?’ (4) ‘શ્રી: સંસારલક્ષ્મી’ (5) ‘તનકતારા’ (6) ‘અંતરના ઈન્દ્રધનુષ’ (પુરસ્કૃત) (7) ‘હૈયાનો હસ્તમેળાપ’ અને (8) ‘ધરમકાંટો’ એ તમામ પુસ્તકો ગુર્જર ગ્રંથરત્ન પ્રકાશન, રતનપોળ નાકા સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ-380 001 (ફોન: (079) 2662 0472/ 2214 4663 ઈ.મેઈલ: goorjar@yahoo.com) તરફથી પ્રગટ થયાં છે.

...ગોવિન્દ મારુ...

‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગમાં
શ્રી. દીનેશ પાંચાલના મુકાબેલા લેખોની

‘અભીવ્યક્તી ઈ.બુક - 02’

અનુક્રમણીકા

અનુક્રમણીકામાં ‘લેખના શીર્ષક’ પર ક્લીક કરતાં જ તે લેખનું પાનું ખુલશે અને દરેક લેખના અંતે ‘અનુક્રમણીકા’ પર ક્લીક કરતાં અનુક્રમણીકા ખુલશે. આ સુવિધાનો લાભ લેવા વીનંતી છે.

ક્રમ	લેખનું શીર્ષક	લેખ મુકાબા તારીખ	પાનક્રમાંક
01	પત્રકાર પરીવારનું રૈશનલ જીવન	04-08-2009	007
02	જન્દગીની ધ્યાલી રે ખાલી થતી... !	27-08-2009	011
03	જીવતી માનું શ્રાદ્ધ કરતો દીકરો	11-09-2009	016
04	અંધશ્રદ્ધાનો હો વીષય તો, પુરાવાની જરુર પળેપળ છે..	12-11-2009	020
05	પ્લાસ્ટીકનું લીંબુ અને મરચું એટલે અંધશ્રદ્ધાનું ઔધોગીકરણ	31-12-2009	024
06	મારો ધર્મ કયો કહેવાય... ?	29-01-2010	028
07	અંધશ્રદ્ધાનું અંધારું પેઢી દર પેઢી વીસ્તરતું જાય છે	24-03-2010	032
08	ગંદકી અને શ્રીહરી... મુસીબત ખરેખરી !	07-05-2010	036
09	લ્યો, ધરમ કરતાં ધાડ પડી ! પધરામણી પરચીસ લાખમાં પડી !!	03-06-2010	039
10	એક ઘરડાંઘર એવું... ગમે સૌને રે’વું.	09-09-2010	043
11	નવરાત્રી: તહેવારોને તોડો નહીં, મરોડો	14-10-2010	047
12	કાન્તીકારી વીચારક રાવજીભાઈ પટેલ ‘મોટા’	29-10-2010	051
13	સમજણનો સુરજ	03-12-2010	055
14	કુંકુવરણાં કુંકમો... !	04-02-2011	060
15	સંતો ‘શ્રીહરી’ને બદલે ‘સત્ય’નો પ્રચાર કરે તે સાચી સમાજસેવા	23-02-2011	064
16	સૃષ્ટીના શીશમહલના શીલ્પી ત્રણ... ઈશ્વર, ઈન્સાન અને વીજ્ઞાન	27-05-2011	068
17	માનવ કલ્યાણનાં કામો આસ્તીકોએ વધારે કર્યા છે (ભાગ-૧)	29-07-2011	072
18	‘માનવસેવા’ એ જ ‘માધવસેવા’	04-08-2011	076
19	વાસ્તુશાસ્ત્રથી નહીં; વસ્તુશાસ્ત્રથી સુખ મળી શકે	01-12-2011	080
20	ધાર્મિકતા જીવલેણ શા માટે બનવી જોઈએ ?	03-02-2012	084
21	આટલી અન્ધશ્રદ્ધા નર્મદના જમાનામાં પણ ન હતી !	01-03-2012	088
22	નેતાઓની નીજીયતા વચ્ચે ઉદ્ભવેલું અન્ધશ્રદ્ધાનું અભ્યારણ્ય	27-04-2012	092
23	આડા સમ્બન્ધો દેવી દેવતાની કૃપાથીય નભી શકે છે !	17-05-2012	096
24	ગુરુનું જ્ઞાન... ધર્મનું મોટું ભયસ્થાન... !	15-06-2012	101
25	ઈન્ટરનેટના આકાશમાંથી વીચારોનાં કુડપંકેટ વહેંચતો બ્લોગ: ... ‘અભીવ્યક્તી’ ...	03-08-2012	105

પત્રકાર પરીવારનું રેશનલ જીવન

નવસારીમાં આગામી ડીસેમ્બરમાં-૦૮ (તારીખ-૨૫,૨૬ અને ૨૭મી દરમીયાન) ત્રણ દીવસ માટે ‘બાનો ભીખુ જ્ઞાનપ્રસાર ટ્રસ્ટ’ તરફથી સાહિત્ય પરીષદનું અધીવેશન યોજાઈ રહ્યું છે. કહે છે કે ધગધગતા ઉનાળામાં તરસ્યા વટેમાર્ગને પાણીની પરબ મળી જાય તો તેણે ભગવાનની સાથોસાથ પાણીની પરબ માંડનારનો પણ આભાર માનવો જોઈએ. નવસારીનાં પત્રકાર ચંદ્રકાંત પંડ્યાના નીધન બાદ સાહિત્યની એવી પરબ માંડવાનું પવીત્ર કામ ‘પંડ્યા પરીવારે’ કર્યું છે. નવસારી નગરી આમેય સ્વ. પંડ્યાજીની ઋણી છે. ચાળીશ વર્ષ સુધી ‘ગુજરાતમીત્ર’ માં સેવા આપનાર પંડ્યાજીએ નવસારીમાં અનેક સમાજસેવાના કામો કર્યા છે. પરંતુ મને અંગત રીતે એક વાત ઘણી ગમેલી. અને તે એ કે પંડ્યાજીના મૃત્યુ પછી એમના પરીવારે ‘રેશનાલીઝમ’ની દીશામાં અત્યંત જીવંત ઉદાહરણ પુરું પાડ્યું હતું. પરીવારે ક્યારેય રેશનલ હોવાનો દાવો કે હોબાળો મચાવ્યો નથી. છતાં પ્રખર રેશનાલીસ્ટોને પણ આંબી જાય તેવું ઉત્તમ ઉદાહરણ પુરું પાડ્યું છે. પંડ્યાજીના નીધન બાદ તેમણે બેસણું, બારમું, તેરમું, શ્રાદ્ધ કે છમાસી-વરસી જેવો એક પણ કીયાકાંડ કરાવ્યો ન હતો. એ માટે ખાસ તો સ્વ.નાં પત્ની કપીલાબહેન વીશેષ અભીનંદનના અધીકારી છે. પરીવાર આખો ભલે રેશનલ વીચારો ધરાવતો હોય પણ મૃતકનાં પત્નીની લાગણીને ધ્યાનમાં રાખીને દીકરાઓને ના-છુટકે કર્મકાંડો કરાવવાં પડતાં હોય છે. પરંતુ કપીલાબહેન આજે ખુદ કહે છે- ‘મારા ગયા બાદ પણ તમે આવી કોઈ વીધી કરાવશો જ નહીં’.

ઘણીવાર એવું બનતું હોય છે કે આવી ઘટનાઓમાં રેશનાલીઝમ છુપાયું છે કે પૈસા બચાવવાની તરકીબ, તે ઝટ કળી શકાતું નથી. ‘અમે એ બધામાં માનતાં નથી’- એમ કહીને કેટલાક લોકો ચાલાકીપુર્વક એક કાંકરે બે પક્ષી મારી લે છે. સુધારાવાદના ઓછા હેઠળ ગજવાને વેતરાતું બચાવી લેવું એ બહાઈટ કોલર ચાલાકી ગણાય. એમાં બે ફાયદા થાય. પૈસા બચે અને પોતાના નામ પર સુધારાવાદી હોવાનો સીક્કો લાગે. પણ ઉંડી તપાસ કરો તો જાણી શકાય કે તેમને રેશનાલીઝમ સાથે

સ્નાનસ્નુતકનો સંબંધ હોતો નથી. પરંતુ પંડ્યા પરીવારે કશા હોબાળા કે જાહેરાત કર્યા વગર રેશનાલીઝમનું ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણ પુરું પાડ્યું હતું. એમણે મરણોત્તર કર્મકાંડનો ખર્ચ તો ન જ કર્યો પણ તેનાથી દસ ગણા પૈસા શાળા વગેરેમાં દાનમાં આપ્યા. આનાથી ઉત્તમ પીતૃતર્પણ બીજું કયું હોય શકે ?

અહીં એક આડ મુદ્દા તરફ વાચકમીત્રોનું ધ્યાન દોરવું છે. સમાજમાં ૯૯ ટકા લોકોની માનસીકતા એવી હોય છે કે આપણે પીતાજીનું શ્રાદ્ધ ન કરાવીશું તો સમાજ શું કહેશે ? વળી સદ્ ગતનો જીવ અવગતે જશે તો આપણા કુટુંબ પર કોઈ આફત આવશે. પણ એવી કોઈ જ ફીકર કર્યા વીના માણસ પોતાને સમજાવેલા રેશનલ સત્યને આધારે જીવે એમાં સમાજને (લાડવા ખાવા ના મળે એ સીવાય બીજું) કોઈ નુકસાન છે ખરું ? યાદ રહે સ્વ. શ્રી. ચંદ્રકાંત પંડ્યાજી પોતે આસ્તીક હતા. એમનો આખો પરીવાર સંપૂર્ણ આસ્તીક છે. છતાં એમણે આવું રેશનલ પગલું ભર્યું. હવે જરા વીચારો, આટલું ઉત્તમ રેશનાલીઝમ અપનાવ્યા બાદ તેઓ આજીવન ભગવાનમાં માનતા રહે તેમાં રેશનાલીઝમને કોઈ નુકસાન છે ખરું ?

મને હંમેશાં લાગ્યું છે કે ઈશ્વરને ભજવા ન ભજવા કરતાં માણસ સમાજની વચ્ચે કેવી રીતે જીવે છે. તે વાતનું મહત્ત્વ વધારે છે. સ્વ. શ્રી પંડ્યાજીએ નવસારીમાં રેડકોસ સોસાયટીની બ્લડબેન્કથી માંડી નવચેતન સાહિત્ય મંડળ કે યોગા ક્લબ વગેરેની સ્થાપના કરી હતી. નવસારીના વીકાસના દર ચોથા કામમાં પંડ્યાજીનો ફાળો હતો. વર્ષો સુધી તેઓ એક માત્ર ‘ગુજરાતમીત્ર’ના પત્રકાર રહ્યા હતા. મર્યા બાદ એમના જયેષ્ઠ પુત્ર શ્રી સતીશ પંડ્યાએ પણ જ્યોતીસમાજમાં એ જ પ્રકારની સમાજ સેવા ચાલુ રાખી છે. રોટરી ક્લબમાં પણ સાહિત્યીક ગોષ્ઠીઓના સંચાલનમાં તેમની વીશેષ ભુમિકા રહેતી હોય છે. આગામી ડીસેમ્બરમાં નવસારી ખાતે યોજનાર ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના અધીવેશનની જવાબદારી ‘બાનો ભીખુ જ્ઞાનપ્રસાર ટ્રસ્ટ’ ઉપાડી છે. આ પુર્વે પણ બાનો ભીખુના ટ્રસ્ટ દ્વારા નવસારીમાં ગઝલસત્ર યોજાયું હતું.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું પહેલું અધીવેશન ૧૯૫૭માં નવસારીના અતીસુખશંકર ત્રીવેદીના યજમાનપદે મળ્યું હતું. બાવન વર્ષ પછી ફરી નવસારીને

આંગણે સારસ્વતીનો કુંભમેળો ભરાઈ રહ્યો છે તેનો યશ 'બાનો ભીખુ જ્ઞાનપ્રસાર ટ્રસ્ટ' ને ફાળે જાય છે. સ્વ. પંડ્યાજીએ નવસારીને ચરણે પોતાનું જીવન સમર્પિત કરી દીધું હતું. નવસારીમાં ગણ્યા ગણાય નહીં એટલાં કામો એમણે કર્યા છે. બસ એ જ કારણે એમના પત્ની કપીલાબહેનના નામ અગળ ગં. સ્વ. વીશેષણ લગાડવાનું ઉચિત નથી લાગતું. જેઓ સતત જાહેરજીવનમાં રહીને શહેર માટે જાત ઘસી નાખે, ચોતરફથી ભારે લોકચાહના મેળવીને ગૌરવભેર વીદાય લે, એવા પ્રતીષ્ઠિત પુરુષની પત્નીનું સૌભાગ્ય આજીવન અખંડ રહેતું હોય છે. અમારા બચુભાઈ કહે છે— 'રામચન્દ્રજીની પત્નીના નામ આગળ કદી ગં. સ્વ. શબ્દ લગાડી શકાય ખરો ? ગં. સ્વ. કસ્તુરબા એમ બોલવાનું પરવડે ખરું ? જેઓ જીવતાં જીવતે તેમનાં સદ્ગુણો દ્વારા અમર થઈ જાય તેઓ લોકલ્લદયમાં સદા અમર બની રહે છે. સ્વ. ચંદ્રકાંત પંડ્યાના સંદર્ભે ગની દહીંવાળાની પ્રસ્તુત પંક્તીનું સ્મરણ થાય છે. 'જીન્દગીનો એ જ સાચો પડઘો છે ગની... હોય નહીં વ્યક્તી ને એનું નામ બોલાયા કરે...!'

સાહિત્ય પરીષદનું અધીવેશન નવસારીમાં યોજાઈ રહ્યું છે ત્યારે એક બીજી ચર્ચા સમયસરની ગણાશે. મા. સરસ્વતીના પત્રીત્ર સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં આજે સ્થિતિ ખાસ ગૌરવ લઈ શકાય એવી રહી નથી. બધાં ક્ષેત્રોમાં મુલ્યોનું ધોવાણ થયું છે. તેમ સાહિત્યમાંય થયું છે. જુની પેઢીના સર્જકો પન્નાલાલ પટેલ, પીતાંબર પટેલ, ઈશ્વર પેટલીકર, ગૌવર્ધનરામ ત્રીપાઠી, રવીન્દ્રનાથ, શરદબાબુ વગેરેનું પ્રદાન સાત્ત્વીક અને ચીરસ્મરણીય રહ્યું હતું. તેમનાં સર્જનમાં જીવન ધબકતું હતું. આજના બહુધા સર્જકો વાડાબંધીનો ભોગ બન્યા છે. સાહિત્યક્ષેત્રે પૈસા લઈને કરવામાં આવતા મૈત્રીવીવેચનોનું પ્રદુષણ વધ્યું છે. રોયલ્ટી તો ઠીક, લેખકની બુદ્ધિશક્તીનું પારીશ્રમીક ગણાય એથી લેખક રોયલ્ટી ઝંખે તે અનુચિત નથી; પરંતુ એથી આગળ વધીને એવોર્ડો મેળવવા કેવા પેતરા કરવા... પઠ્યપુસ્તકોમાં પોતાની કૃતીનો સમાવેશ કેવી રીતે કરાવવો... અથવા પોતાના પુસ્તકને પાઠ્યપુસ્તક તરીકે કેવી રીતે ઘુસાડવું એવી બધી જ મેલી વીદ્યામાં આજનો લેખક પારંગત થઈ ગયો છે.

કહેવાતા ટોચના ધુરંધર સાહિત્યકારો વીશે પણ ઘણાં ઘૃણાસ્પદ સત્યો બહાર આવે છે. સાહિત્યકારો સાથે સાધારણ માણસનો અંતરંગ સંબંધ તુટી રહ્યો છે.

ગૌવર્ધનરામ ત્રીપાઠીના સરસ્વતીચંદ્રનો લોકજીવન પર એવો ગાઢ પ્રભાવ હતો કે લોકો તેમની નવલકથાનાં પાત્રોનાં નામ પરથી પોતાનાં સંતાનોનાં નામ રાખતા. આજે લેખકની કલમ અને કલ્પનામાં એવું કૌવત રહ્યું નથી. મા સરસ્વતીનું ક્ષેત્ર ‘લીયા... દીયા’ જેવું સ્ટોક એક્સચેંજ બની ચુક્યું છે. માતબર અખબારો અથવા મેગેઝીનો પુરસ્કારનું પ્રપંચયુદ્ધ ખેલી સારસ્વતોને ખરીદે છે અને લેખકો પણ વફાદારી નેવે મુકી અહીંથી તહીં દોડાદોડી કરે છે. પોલીટીક્સમાં રાજકારણીઓ વેચાય છે. સાહિત્યક્ષેત્રમાં સાહિત્યકારો વેચાય છે. સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં સરસ્વતીની સંપૂર્ણ આજ પ્રવર્તવી જોઈએ. તેને બદલે સરસ્વતીનો સુરજ લક્ષ્મીજીના ગાઢ વાદળ ઓથે ઢંકાઈ ગયો છે. સાહિત્ય પરીષદમાં ભેગા થનારા લેખકો કેવળ સાહિત્યની ક્વોલીટીની જ નહીં આજના લેખકોની ક્વોલીટીની પણ ચર્ચા કરે તે જરૂરી છે.

ધ્રુપદાંત

એકવાર ચંદ્રકાંત પંડ્યાજીએ ‘ગુજરાતમીત્ર’ને લખ્યું મારી વયવૃદ્ધીને કારણે હું આપને પત્રકાર તરીકેની સેવા આપી શકતો નથી. એથી હવે મને પુરસ્કાર મોકલવાનું બંધ કરો. ‘ગુજરાતમીત્રે’ ઉત્તર વાળ્યો- ‘તમે આખું જીવન અમારે ત્યાં સેવા આપી છે. અમે અમારા સ્ટાફને અમારા સ્વજન ગણીએ છીએ. એથી આપની સેવાની કદર રૂપે આપને નીચમીત પુરસ્કાર મોકલવો એ અમારી ફરજ બને છે!’

શ્રી. પંડ્યા પરીવારે જણાવ્યું કે અંત સુધી ગુજરાતમીત્રે એ ફરજ બજાવી હતી. અખબાર અને પત્રકાર પરસ્પર માટે કેવું પવીત્ર સૌજન્ય દાખવી શકે છે તેનું આ વીરલ ઉદાહરણ છે.

[અનુક્રમણિકા](#)

જીંદગીની ખાલી રે ખાલી થતી... !

કવીતા, શેર-શાયરી, સોનેટ, હાઈકુ, ગઝલ, હઝલ, અછાંદસ... કેટલાં નામ ગણાવું ? એ સર્વમાં આ લખનારને કક્કાની ગતાગમ નહીં. કાળા અક્ષર ભેંશ બરાબર... ! રદીફ, કાફીયા, અંતરા કે મુખડા વચ્ચેનો ફરક પારખવાનું કામ પણ મારે માટે એરોપ્લેનના પાટર્સ ઓળખી બતાવવા જેટલું અઘરું ! પણ કહે છે કે- ‘હર અચ્છે ખાનેવાલે કો રસોઈયા બનને કી જરુરત નહીં હોતી !’ મેં પણ રસોઈયો બનવા કદી ફાંફાં માર્યાં નથી... બસ મરીઝ, ઘાયલ કે શુન્ય પાલનપુરી જેવાં ઉત્તમ પાકશાસ્ત્રીઓની રસોઈ મોજથી ઉડાવું છું. મુળ વાત એટલી જ, સુતરફેણી બનાવતાં નહીં આવડે; પણ તૈયાર સુતરફેણીની ભરપુર મોજ માણી લઉં છું.

કવીતાની વાત એટલા માટે નીકળી કે હમણાં વયોવૃદ્ધ સાક્ષર અને પ્રખર રેશનાલીસ્ટ શ્રી રમણ પાઠકજીનું એક તાજું પુસ્તક વાંચવા મળ્યું. શીર્ષક વાંચીને જ અંદર ડોકીયું કરવાની લાલચ જન્મે એવા આ પુસ્તકનું શીર્ષક છે- ‘રમણ પાઠકનાં પ્રેમકાવ્યો: પ્રેમપત્રો’ પહેલાં તો વાંચીને જરા ચોંકી જવાયું. રમણ પાઠકે પ્રેમ પણ કરેલો ? પ્રેમપત્રો પણ લખેલા ? લગભગ 88મે વર્ષે કોઈના પ્રેમપત્રો કે પ્રેમકાવ્યો પ્રગટે એ ઘટના જ ખાસ્સી વીરલ ગણાય. એમ સમજો કે પ્રભાતનાં ઝુંધાઈ રહેલાં સુર્યકીરણો જાણે આથમણી દીશામાંથી કુટી નીકળ્યાં !

વર્ષોપુર્વે સુરતના શ્રી આસીમ રાંદેરીનો સુપ્રસીદ્ધ ગઝલસંગ્રહ - ‘લીલા’ વાંચવા મળેલો. વાંચીને પશ્ચ થયેલો- આ લીલા કોણ હશે ? ખરેખર હશે કે પછી કવીની માત્ર કલ્પના હશે ? રાંદેરી સાહેબને ફોન કરીને પુછ્યું, તો એમણે હસીને વાત ઉડાવી દેતાં કહેલું- ‘ક્યારેક ઘરે પધારજો, નીરાંતે જણાવીશ !’ રમણ પાઠકના પ્રેમપત્રો વાંચ્યા ત્યારે પણ પાને પાને પ્રશ્ન થયો- આ ‘નંદીની’ કોણ હતી... ? (હવે એ ક્યાં છે... ?) પુસ્તકમાં પ્રત્યેક ફકરે તેઓ એક ઠરેલ, સ્વસ્થ અને પરીપકવ પ્રેમી તરીકે વ્યક્ત થાય છે. મોગરાની મહેલ જેવી એમની મધમઘટી સ્નેહોર્મી વાચીને એમનો એક નવો જ પરીચય મળ્યો. અનાયાસે એક પ્રશ્ન દીલમાં જ ઉદ્ભવીને સમી

ગયો. ‘નંદીની... ! તમે રમણ પાઠકના જીવનસંગીની કેમ ન બની શક્યા ? તમે આટલા કમનસીબ કેમ ??’

ત્યાર બાદ તરત જ એક બીજો વીચાર આવ્યો, તે આ રહ્યો. **સ્વામીશ્રી સચ્ચીદાનંદજી**એ એક વાર લખ્યું હતું- પોતે પ્રેમમાં હતા; પણ નીષ્ફળતા મળી હતી. આ સ્થળેથી જ આપણે લખી ચુક્યા છીએ કે આદરણીય સ્વામી સચ્ચીદાનંદજીનું પ્રણયવૈફલ્ય ગુજરાતને તો ખાસ્સું ફળ્યું. કેમ કે તેમ થવાથી એક સાચો સંન્યાસી, એક સાચો ધર્મજ્ઞ અને ઉત્તમ કોટીનો ચીંતક આપણને મળ્યો. સ્વામીજીને પોતાને જે નથી મળી શક્યું તેનાથી હજાર ગણુ હિન્દુ સમાજને મળ્યું. રમણ પાઠકના માટે પણ એવું જ કહી શકાય. પ્રેમ વીક્ષ્ણ રહ્યો પણ રેશનાલીઝમને એક સફળ ભીષ્મપીતા મળ્યો.

એકવાર એમના ઘરે મળવાનું બનેલું. એમણે ઘેરા દુઃખ સાથે કહેલું- ઘડપણમાં સાવ જ એકલો..., લગભગ નીરાધાર જેવો બની ગયો છું. કદીક ખીસ્સામાં પૈસા મુકી હોસ્પીટલમાં ઓપરેશન કરાવવા જવું પડે તો રીકશામાંથી ઉતર્યા બાદ મુંઝવણ એ ઉદ્ભવે કે હવે ઓપરેશન થીયેટરમાં જતાં પહેલાં આ પૈસા કોને સોંપવા...? એમની આવી લાચારી પ્રત્યે સહાનુભુતી પ્રગટેલી. ફરીયાદ જેવી એક ફીલ્મની ગીત-પંક્તી યાદ આવી ગયેલી. (થોડી ક્ષણ માટે ચુપ થઈ ગયો. કાંઈ પુછી ના શક્યો પણ અંદર પ્રશ્નો ઘુમરાઈ રહ્યા: પાઠકજી, તમે જીન્દગીની આથમતી અવસ્થામાં એકલા જીવવાની જાહે શું કામ ચડ્યા ? ચાલો, માન્યું કે ભગવાન નથી; પણ માણસને લાગણી તો છે ને ! દુઃખો પણ હોય જ ને...! માણસને માણસ વીના શી રીતે ચાલી શકે ? તમે પ્રખર વીદ્વાન પુરુષ... છતાં ઘડપણ કેમ આટલું અંડર એસ્ટીમેટ કર્યું ? ઘડપણમાં કો’કના ખભે માથું ઢાળીને ચોધાર આંસુડે રડી લેવા જેટલુંય સુખ તમે પાસે કેમ ફરકવા ન દીધું ? તમે સાહીત્યમાં સામા પુરે તરવાની હીંમત કરી તે ઠીક; પણ જીન્દગીની આથમતી અવસ્થામાં જીવનસાથી વીના બાકીનો ભયાનક દરીયો તરી જવાનું અતીકઠીન સ્વપીડન શીદ પસંદ કર્યું ?) ને પેલી ફરીયાદ જેવી પંક્તી એમને સંભળાવી નહોતો શક્યો તે આજે જાહેર કરું છું. જીને કે

બહાને લાખો હૈ... જુના તુઝકો આયા હી નહીં; કોઈ ભી તેરા હો સકતા થા, કભી તુને અપનાયા હી નહીં... !

પુસ્તકમાં એક ઠેકાણે એમણે થોડી પંક્તીઓમાં જીવનચોપાટના જાણે પાત્તાં ખુલ્લાં કરી દીધાં છે. ‘આ ઘરાનો હું પ્રવાસી એકલો/ કોઈ ના બોલાવતું, સર્વે ધકેલે વેગળો/ અમ આંગણે જ્યાં કોઈ રે ના આવતું, બારણું કરી પ્રતીક્ષા થાકતું/ ઉંબરો આંસુ વહાવી કોઈના/ ધોવા ચરણ ઉત્સુક સદા; પણ કોઈ ના આવે અને ચાલી જતી/ વર્ષો, શરદ, હેમંત, શીશીર ને વસંત/ જીન્દગીની પ્યાલીયે રે ખાલી થતી.. !’ એમના જીવનમાં થીજી ગયેલી વેદના પાને પાને પ્રગટી છે. બીજી વસીયતનામા જેવી વેદના સાંભળો- તમે તમારા નીઃશ્વાસના અગ્ની વડે/ મારી ચીતાને પ્રગટાવજો/ મારી લાશને ફુંકી મારજો/ એનું પોસ્ટમોર્ટમ કરનારા/ એમાંથી થીજી ગયેલા મૌનના સ્ફટીકોને શોધી/ એનું રાસાયણીક પૃથક્કરણ કરે એ પહેલાં જ તમે મને સુંદર મૃત્યુ આપ્યું છે- સુંદર સ્વપ્ન !

પુસ્તકમાં કેવળ પ્રેમકાવ્યો અને પાત્રો જ નથી, પણ એમણે સરોજ પાઠકની તથા ચેબોવની બે સુંદર વીષયલક્ષી વાર્તાઓનો રસાસ્વાદ પણ કરાવ્યો છે. એ સંવેદનાભીની સમીક્ષા વળી ખુદ એમનું એક સુંદર પ્રેમકાવ્ય બની રહે છે. (વાંચતાં વાંચતાં યાદ આવી ગયું કે એમણે સ્વ. પીતાંબર પટેલ સંપાદીત ‘આરામ’ નામના વાર્તા માસીકમાં વર્ષો સુધી વાર્તાઓની ઉત્તમ સમીક્ષા કરી હતી.) એમના પ્રેમપત્રોમાં વેવલાપણું કે છીછરાપણું તો સંભવી જ ના શકે. તેઓ કબુલે છે કે- ‘હું નથી કવી/ પહોંચવું મારે નથી/ જ્યાં પહોંચતો કદી ના રવી/ પહોંચવા ચાહું તારે ઉરે/ બની નાનકડી છવી.’

જો કે મને લાગે છે કે સંસારનો દરેક માણસ ક્યારેક અનાયાસ કવી બની જાય છે. દીલમાં લાગણીનું જનરેટર ચાલુ થાય ત્યારે જે ભાવ, જે સંવેદના અથવા મધમીઠાં સ્પંદનો આપોઆપ પ્રગટી ઉઠે તે બાબત કવીતાથી રતીભાર ઓછી હોતી નથી. કવીઓ મોટે ભાગે પ્રયત્નપૂર્વક કવીતા રચે છે. પણ હૃદયમાંથી સાચકવી લાગણી વીના પ્રયાસે પ્રગટી ઉઠે ત્યારે જે બને તે સો ટચની કવીતા બની જાય છે.

(આંબા પરથી એની મેળે પાકીને નીચે પડે એ કેરીની તો મીઠાશ જ કંઈક ઓર હોય છે...) આ પુસ્તક ઉત્તમ પ્રેમકાવ્યો અને પ્રેમપત્રોનો અદ્ ભુત દસ્તાવેજ બની રહેશે.

પાકા પુઠાંનુ આ સુંદર પુસ્તક જોરાવરનગરના રેશનાલીસ્ટ શ્રી. જમનાદાસ કોટેચાએ સંપાદીત કરીને પ્રસીદ્ધ કર્યું છે. માનસ પ્રદુષણ નીવારણ કેન્દ્ર, જોરાવરનગર - ૩૬૩ ૦૨૦, સેલફોન: ૯૮૯૮૧ ૧૫૮૭૬ પર સંપર્ક કરવાથી એ ૫૦ % વળતરે (અર્થાત્ ૬૦/- રુપીયાનું પુસ્તક માત્ર ૩૦/- રુપીયામાં) ઘરબેઠાં પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. વળી મનીઓર્ડર કરવાને બદલે કવરમાં (માત્ર) ૩૦/- રુપીયાની ટપાલ ટીકીટો મોકલવાથી પણ પુસ્તક મેળવી શકાશે એમ જણાવાયું છે.

અંતમાં અનેક સ્વજનો, શુભેચ્છકો સહીત મારા ખુદના તરફથી (અને વળી બેશક નંદીની તરફથી...) પણ રમણ પાઠકને દીલી શુભકામના પાઠવીએ કે હજી લાંબું અને ખાસ તો તંદુરસ્તીભર્યું જીવન જીવો... ખુબ આનંદ અને ઉલ્લાસભર્યું જીવો... જીન્દગીના શેષ હીસ્સાને ખુબ પ્રેમાળ બનીને શણગારો... બીજું શું કહીએ? કવીતા કરતા નથી આવડતી એટલે એક ફીલ્મના ગીતની પંક્તી થોડા ફેરફાર સાથે રજુ કરું ‘તુમ્હે ઔર કયા દે હમ દુવાઓંકે સીવા... તુમકો હમારી ઉંમર લગ જાય..!’ જો કે આ વીરાટ જગતની અજબગજબની ગતીવીધીમાં આપણા જેવા એકાદ તુચ્છ જીવની શુભેચ્છાનું તે વળી કેટલું જોર...? એમણે ખુદ પણ લખ્યું જ છે- ‘સંસારમાં ક્યાં કોઈનું ધાર્યું કદીય થાય છે ? (તો પછી- ‘હસકે ભી જીના, રોકે ભી જીના... ફીર ક્યું હર પલ ઘુટ ઘુટકે મરના...?’) બેસ્ટ ઓફ લક... રમણભાઈ...! ‘ગુજરાતમીત્ર’માં જ નહીં સમગ્ર ગુજરાતમાં તમે પ્રગટાવેલો રેશનાલીઝમનો દીવડો કદી હોલવાશે નહીં.

ધુપણાંવ

પ્રા. રમણભાઈના વીકાસમાં ‘ગુજરાતમીત્ર’ના ફાળાને કેમ ભુલી શકાય? અમારી મીત્રમંડળીમાં રમણ પાઠકની વાત નીકળે ત્યારે બચુભાઈ એમને શનીદેવ તરીકે ઉલ્લેખે છે. લગભગ ૩૩ વર્ષથી એઓ ‘ગુજરાતમીત્ર’માં દર શનીવારે રેશનાલીઝમનો મહીમા ગાતા આવ્યા છે. ‘ગુજરાતમીત્ર’ની ‘રમણભ્રમણ’ કોલમ જાણે શનીદેવનું લોકપ્રીય મંદીર બની રહી છે. અમારા જેવા કેટલાય શનીભક્તો

એમાંથી જન્મ્યા તેય કેમ ભુલાય ? કહેવાયું છે કે ગુરુ અને ગોવીંદ બે સાથે મળે તો પહેલા પ્રણામ ગોવીંદને કરવા કેમ કે- “બલીહારી ગુરુ આપકી... મોહે ગોવીંદ દીયો દીખાય...” અહીં પણ રેશનાલીઝમને રમણભાઈની પ્રાપ્તી થઈ એ માટે પહેલા પ્રણામ ‘ગુજરાતમીત્ર’ને કરવા પડે ! ‘ગુજરાતમીત્ર’ને સલામ.

[અનુક્રમણીકા](#)

જીવતી માનું શ્રાદ્ધ કરતો દીકરો

એક મીત્ર મીઠઈની દુકાને મળી ગયા. મને કહે- ‘આજે માનું શ્રાદ્ધ છે. માને લાડુ બહુ ભાવે એથી લાડુ લેવા આવ્યો છું.’ મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. હજી પાંચ મીનીટ પહેલાં તો હું એમની માને શાકમાર્કેટમાં મળ્યો હતો. હું કાંઈ બોલું તે પહેલાં ખુદ એ માતાજી જ હાથમાં થેલી લઈને ત્યાં આવી પહોંચ્યાં. મેં મીત્રના બરડે ધબ્બો લગાવતા પુછ્યું- ‘ભલા માણસ, આ શી મજાક માંડી છે...! માજી તો આ રહ્યાં તારી બાજુમાં...!’ મીત્રએ માતાના બન્ને ખભા પર હાથ મુક્યો અને હસીને કહ્યું: ‘દીનેશભાઈ, વાત એમ છે કે માના મર્યા બાદ ગાય- કાગડાને વાસમાં લાડુ મુકવાને બદલે હું માના ભાણમાં લાડુ મુકી એમને જીવતાજીવત જ તૃપ્ત કરવા માગું છું. હું માનું છું કે જીવતાજીવત જ માબાપને સર્વે વાતે સુખી કરો એ જ સાચું શ્રાદ્ધ ગણાય!’

એમણે આગળ કહ્યું: ‘માને ડાયાબીટીઝ છે; પણ એમને સોશીયો બહુ ભાવે છે. હું એમને માટે સોશીયો હંમેશાં ફીઝમાં રાખું છું. ખાજલી, સફેદ જાંબુ, કેરી વગેરે એમની ભાવતી આઈટેમ છે. તે બધું જ હું એમને ખવડાવું છું. શ્રદ્ધાળુઓ મંદીરે જઈ અગરબત્તી સળગાવે છે. હું મંદીરે જતો નથી. પણ માના સુવાના ઓરડામાં કાયબાછાપ અગરબત્તી સળગાવી આપું છું. સવારે મા ગીતા વાચવા બેસે ત્યારે માનાં ચશમાં જાતે સાફ કરી આપું છું. મને લાગે છે કે ભગવાનનો ફોટો કે મુર્તી સાફ કરવા કરતા ઘરડી માનાં ચશમાં સાફ કરવાથી વધુ પુણ્ય મળે છે !’

મીત્રની વાત શ્રદ્ધાળુઓને કહે એવી છે પણ વાતમાં વજુદ છે. આપણે વૃદ્ધોના મૃત્યુ બાદ શ્રાદ્ધ કરીએ છીએ. જ્ઞાતીને લાડુ-દુધપાકનું જમણ જમાડીએ છીએ. રીવાજ ખાતર ભલે તેમ કરવું પડતું; પણ યાદ રહે ગાય - કાગડાને ખવડાવેલું કદી ઉપર પહોંચતું નથી. અમેરીકા અને જાપાનમાં પણ સ્વર્ગ માટેની કોઈ ‘ટીફીનસેવા’ હજી શરુ થઈ નથી. માવતરને જીવતાજીવત જ બધાં સુખો આપીએ તે ઉત્તમ શ્રાદ્ધ ગણાય.

એક સત્ય સમજી લેવા જેવું છે. દીકરાઓ ગમે તેટલા શાણા, સમજુ અને પ્રેમાળ હોય તો પણ ઘડપણની લાચારી, પીડા અને અસહાયતાનો તેમને ખ્યાલ આવી શકતો નથી. આંખે દેખાતું બંધ થયા પછી જ અંધાપાની લાચારી સમજાય છે. એ સંજોગોમાં વૃદ્ધોને પૈસા કરતાં પ્રેમની અને ટીકા કરતાં ટેકાની વધુ જરૂર પડે છે. આજના તણાવયુક્ત જીવનમાં દીકરાઓને માથે પણ તરેહ તરેહના ટેન્શનો અને જવાબદારીનું ભારણ હોય છે. તેઓ ઈચ્છવા છતાં માબાપની પુરી કાળજી લઈ શકતા નથી. એવા દીકરાઓને કંઈકે માફ કરી શકાય. પરંતુ કેટલાક યુવાનો પત્ની અને સંતાનોની કાળજી લે છે તેટલી ઘરડાં માબાપોની નથી લેતા. સમાજના મોટાભાગના વૃદ્ધો અનેક પ્રકારની અવહેલના ઝીલી (હોટ ભીડીને) જીવે છે. એવા દીકરાઓ માબાપને પાશેર ખમણ ખવડાવતાં નથી અને મર્યા બાદ હજારો રૂપિયા ખર્ચાને જ્ઞાતીને જમાડે છે. ભાતમાં વહુ અડધી પળી ઘી મુકી નથી આપતી; પણ સ્મશાને ચીતા પર તેના શરીરે કીલો ઘી ચોળવામાં આવે છે. મર્યા બાદ બ્રાહ્મણોને દાન આપવામાં આવે... તીર્થસ્થળોએ જઈ શ્રાદ્ધ કરવામાં આવે. આ બધી અનપ્રોડક્ટીવ એક્ટીવીટી છે. જુની પેઢીના લોકોની એ જર્જરીત મનોદશામાં કોઈ પરીવર્તન આવવાનું નથી. પરંતુ આજના યુવાનો એવા ખોખલા રીવાજને તીલાંજલી આપે તે જરૂરી છે.

હમણાં જાણીતા શાયર દેવદાસ - ‘અમીર’ની એક પુસ્તીકા હાથે ચડી ગઈ. એમાં રમેશ જોશીનું એક વાક્ય વાંચવા મળ્યું- ‘જ્યારે હું નાનો હતો અને આંખમાં આંસુ આવતા ત્યારે મા યાદ આવતી. આજે મા યાદ આવે છે ત્યારે આંખમાં આંસુ આવે છે...!’ સંતો કહે છે, ‘નાનપણમાં આપણે ચાલી નહોતા શકતા ત્યારે માબાપ આપણી આંગળી ઝાલતા. હવે તેઓ ચાલી નથી શકતા ત્યારે તેમનો હાથ ઝાલવો જોઈએ !’

વારંવાર એક વાત સમજાય છે. ઘરડાં માબાપને તીર્થયાત્રા કરવા ન લઈ જાઓ તો ચાલશે; પણ તેમનો હાથ ઝાલીને આદરપૂર્વક સંડાસ સુધી દોરી જશો તો અડસઠ તીર્થનું પુણ્ય મળશે. કહે છે માબાપ બે વખત રડે છે. એક દીકરી ઘર છોડે ત્યારે... અને બીજું દીકરા તરછોડે ત્યારે. પણ માએ તો જીન્દગીભર રડવાનું જ

હોય છે. છોકરાં નાનાં હોય અને જમે નહીં એટલે મા રડે અને એ છોકરાં મોટા થઈને જમાડે નહીં ત્યારે મા રડે છે ! સંજોગોની એ વીચીત્ર વીટંબણ છે કે જે બાળકને માએ બોલતાં શીખવ્યું હોય એ દીકરો મોટો થઈને માને ચુપ રહેવાનું કહે છે. (જો કે વ્યવહારુતા એમાં છે કે સંતાનો પુછે નહીં ત્યાં સુધી તેમને કોઈ સલાહ જ ના આપવી. એમ કરવું એ ઘડપણની શોભા પણ છે અને જરુરીયાત પણ)

માતૃપ્રેમ વીશે લોકકવીઓએ ઘણું લખ્યું છે. કવી ધરમશીએ લખ્યું છે- ‘પહેલાં રે માતા... પછી રે પીતા... પછી લેવું પ્રભુનું નામ... મારે નથી જાવું તીરથધામ...!’ પણ હવે સમય અને સમાજ બન્ને બદલાયાં છે. લોકોનાં વાણી, વર્તન અને જીવનશૈલી પર પશ્ચીમની અસર થઈ છે. જે મા દીકરાને ગર્ભમાં રાખે છે તેને દીકરા ઘરમાં રાખવા માંગતા નથી. કવી ગુલાબદાન કહે છે: ‘ગરીબ માની ઝુંપડીમાં કોઈ દી’ સાંકડ નહોતી થાતી... આજે પાંચ પુત્રોના પાંચ બંગલામાં એક માવડી નથી સચવાતી... તો શરમ, મરજાદ અને સંસ્કૃતી ક્યાં ગઈ જે ગૌરવ આપણું ગણાતી...? આલીશાન બંગલામાં પોસાય આલ્સેશીયન... એક માવડી નથી પોસાતી...!

અમારા બચુભાઈ કહે છે: ‘આણંદના ગોટા અમદાવાદ સ્ટેશને ખાવા મળતા નથી. તેમ જુવાનીના સ્ટેશન પર ઘડપણનાં દુઃખોનો અંદાજ આવી શકતો નથી. નર્કની પીડા આપણે અનુભવી નથી; પરંતુ નર્કની ભયાનકતાથી બચવા આપણે નીચમીત ભગવાનની ભક્તી કરીએ છીએ, તેમ ઘડપણની યાતનાનો ખ્યાલ ભલે આજે ન આવે પણ તે દુઃખોની કલ્પના કરીને આપણે વૃદ્ધોની પ્રેમથી સાર સંભાળ રાખવી જોઈએ. માર્ગ પરથી કોઈનું મૈયત જઈ રહ્યું હોય ત્યારે ઘણા રાહદારીઓ હાથ જોડીને પગે લાગે છે. તેઓ મરનારને ઓળખતા હોતા નથી. પણ મૃત્યુની અદબ જાળવવા નમન કરે છે. સંસારનો દરેક વૃદ્ધ આદરને પાત્ર હોય કે ન હોય પણ વૃદ્ધાવસ્થા એ જીવનયાત્રાનું અંતીમ સ્ટેશન છે. જીવનભરનાં તમામ કર્મોનો હીસાબ કરીને માણસ અનંતની યાત્રાએ ઉપડી જાય છે. એથી પ્રત્યેક દીકરાએ માબાપની પુરી કાળજી લેવી જોઈએ. લોકકવી ભીખુદાન ગઢવી લખે છે- ‘અંતવેળા જેના માબાપ ના ઈર્ષા... સાત જનમ તેના બુરા ઈર્ષા...!’

ધ્રુપછાંવ

દીકરાઓ દુનીયાની દોડમાં હાંફી રહ્યા છે. તેમની પાસે સમય નથી. ઘરડાં માબાપ એ વાત સમજે છે. છતાં ઘડપણમાં તેમને દીકરા જોડે બેસીને વાત કરવાની ઈચ્છા થતી હોય છે. ઘડપણની આ પણ એક જરુરીયાત છે, ઘરડા થયા વીના એ સમજી શકાતી નથી. વીદેશમાં એક મા દીકરાને પુછે છે: ‘બેટા, તું એક કલાક નોકરી પર મોડો જાય તો તારો કેટલો પગાર કપાય ?’ દીકરો કહે છે: ‘એક કલાક મોડો જાઉં તો મારા પચાસ ડોલર કપાઈ જાય !’ મા કહે છે: ‘બેટા, મેં થોડા દીવસ મહેનત કરીને પચાસ ડોલર ભેગા કર્યા છે. તું પચાસ ડોલર લઈ લે અને મને તારો એક કલાક આપ...!’

[અનુક્રમણિકા](#)

અંધશ્રદ્ધાનો હો વીષય તો, પુરાવાની જરૂર પળેપળ છે..

‘ગુજરાતમીત્ર’ અખબારના વાચકો દુર દેશાવર સુધી ફેલાયેલા છે. મુંબઈના નીવૃત્ત પ્રોફેસર, લેખક અને પ્રકાશક શ્રી. જે. પી. મહેતા ‘ગુજરાતમીત્ર’ના ખાસ વાચક અને ચાહક છે. એમણે એક પુસ્તીકા પ્રગટ કરી છે. તેનું નામ છે – ‘મારી ચેલેન્જ છે...!’ તેઓ નીરંતર રેશનાલીઝમની નાની નાની પુસ્તીકાઓ પ્રગટ કરીને સૌને વીના મુલ્યે મોકલે છે. સમાજમાં તીડનાં ટોળાંની જેમ અંધશ્રદ્ધા ફેલાયેલી છે. ઘણા ચીન્તકો એ રીતે અંધશ્રદ્ધાનાં જંતુઓ પર રેશનલ વીચારોની ડીડીટી છાંટે છે. બીજા રેશનાલીસ્ટ અમદાવાદના શ્રી. અશ્વીન કારીઆ પણ રેશનલ વીચારધારાવાળા ચર્ચાપત્રો આ અખબારમાં લખે છે. સુરતની ‘સત્યશોધક સભા’ એક રેશનલ સામયીક ‘સત્યાન્વેષણ’ પ્રગટ કરે છે જે હવે નેટ પર <http://sites.google.com/site/vivekpanthi/sataanveshan-oldissues> વેબસાઈટ પર વાંચવા ઉપલબ્ધ છે. તેના તંત્રી શ્રી. સુર્યકાન્ત શાહ પણ અવારનવાર આ અખબારમાં ચર્ચાપત્રો લખે છે. અગાઉ નોંધ્યાનુસાર જે સામયીકમાં આ અખબારના ચર્ચાપત્રો કે લેખોનું વારંવાર પુનઃપ્રસારણ થાય છે, તે સામયીક ‘સૌજન્ય માધુરી’ રાજકોટથી શ્રી. યાસીન દલાલ પ્રગટ કરે છે. (તાજા અંકમાં પણ એમણે ‘ગુજરાતમીત્ર’માંથી છએક લેખો, ચર્ચાપત્રો, વાર્તાઓ વગેરે પ્રસીદ્ધ કર્યાં.) એમાં શ્રી. કારીઆ લખે છે ‘કહેવાતો ધર્મ પોતાનાં કપોળ કલ્પીત સત્યોને આખરી માને છે. જ્યારે વીજ્ઞાન પોતાની દરેક શોધને એક શરુઆત ગણે છે. ધર્મો પાસે ભીન્ન ભીન્ન અને પરસ્પર વીરોધી વીચારો છે; જ્યારે વીજ્ઞાનનું સત્ય સર્વત્ર એક સરખું જ હોય છે.’

પ્રસ્તુત મુદ્દો ચીંતનતુલ્ય છે. ઈશ્વર અને ધર્મ વીશે પ્રત્યેક ધર્મોમાં જુદા જુદા નીયમો અને જુદા વીચારો હોય છે. પરંતુ હોસ્પીટલોમાં દરેક ધર્મ કે કોમના માણસની માઈલોગ્રાફી, એક્સરે કે કાર્ડિયોગ્રામ કરવાની પદ્ધતી એક સરખી હોય છે.

ઈશ્વરના પુજા-પાઠ અને ખુદાની બંદગી વચ્ચે તફાવત હોય શકે; પણ કમળો, ટાઈફોઈડ કે હાર્ટએટેક માટેની ટેબ્લેટો સૌની સરખી. ગીતાના શ્લોકો અને કુરાનની આયાતોમાં ફેર હોય શકે; પણ રામ અને રહીમને હોસ્પીટલમાં ઓકસીજન આપવામાં આવે તે ઓકસીજનમાં કોઈ તફાવત નથી હોતો. હજયાત્રા અને જગન્નાથની રથયાત્રામાં ફરક માત્ર સ્થળકાળનો... બાકી એરોપ્લેનના પૈંડા અને રથના પૈંડા વચ્ચે તાત્ત્વીક રીતે ઝાઝો ફેર નહીં. બન્નેનું કામ આગળ વધવાનું... બન્નેની વીધીમાં ફેર; પણ ગતીવીધીમાં કોઈ ફેર નહીં.

વીજ્ઞાનનું મોટું સુખ એ કે એમાં હમસરચ્ચાઈનો કોઈ અવગુણ નથી હોતો. એકવાર શોધાયેલા સત્યથી વીપરીત એવું કોઈ બીજું સત્ય લાધે તો વીજ્ઞાન કશી નામોશી અનુભવ્યા વીના તે સ્વીકારી લે છે. આવું એટલા માટે બને છે કે વીજ્ઞાન (માનવબુદ્ધિ વડે જન્મેલો) અલ્લાદીનનો જાદુઈ ચીરાગ છે. પણ એને માટે વીજ્ઞાનીઓ વચ્ચે કોઈ સ્પર્ધા નથી. સૌનો એક જ લક્ષ્યાંક... સત્યની શોધ. આનંદની વાત એ કે વીજ્ઞાનના કોઈ મઠો, આશ્રમો, મંદીરો કે સંપ્રદાયો નથી. વીજ્ઞાન એટલે બુદ્ધિના બલબમાંથી નીકળતાં તેજકીરણો... જેનાથી સમગ્ર સૃષ્ટિ ઝળહળી રહી છે. વીજ્ઞાનને અહમ્ પણ નથી. (બુદ્ધિનો સદુપયોગ કરવા માટે કોઈને NOCની જરૂર પડતી નથી.) સંશોધન કોઈ એકનો ઈજારો નથી. ધર્મમાં ઈર્ષા, દેખાદેખી, પદ, પ્રતીષ્ઠા અને અહમ્ નો ફુગાવો હોય છે. સાહીત્યના એક ટોચના ચીન્તકને સાંભળવા બીજા એવા જ મોટા સાહીત્યકારો ભેગાં થઈ શકે. પણ એક ધર્મગુરુનું પ્રવચન સાંભળવા બીજા સંપ્રદાયનો ગુરુ કે તેમના ચેલાઓ ના ફરકે. એમની પાસે જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાની સીલક ઓછી પણ; અહમ્ ની આવક ‘પેટી’ અને ‘ખોખા’ (‘પેટી’ એટલે લાખ અને ‘ખોખું’ એટલે કરોડ)માં ગણાય તેટલી...! એક વીજ્ઞાની અન્ય વીજ્ઞાનીના પ્રયોગો જુએ, વીચારે, વખાણે અને જરૂર પડ્યે પોતાના જ્ઞાન વડે તેનું નવસંસ્કરણ કરવાનીય કોશીષ કરે. પરંતુ એક ધર્મગુરુ બીજા ધર્મગુરુના વીચારોની ટીકા કરતા જ જોવા મળે... વખાણ તો કદી નહીં.

આ બધી વાત આજે એટલા માટે યાદ આવી કે હમણા ‘સુપ્રસીદ્ધ ચીન્તક બટ્રાન્ડ રસેલનું વીધાન વાંચવા મળ્યું. ‘જ્યાં સુધી મનુષ્ય ભુતકાળની અજ્ઞાનજનીત

તથા અજ્ઞાનપ્રચારક એવી નીરર્થક નીતીકથાઓ તેમ જ માન્યતાઓને વેદવાક્ય માની માથે ચઢાવીને ફર્યા કરશે ત્યાં સુધી ઉજ્જવળ માનવ સંસ્કૃતીની આશા સેવવી એ કેવળ અર્થહીન કલ્પનામાં રાચવા જેવું બની રહેશે.’ રેશનાલીસ્ટોના એજન્ડા પર અંધશ્રદ્ધા નીવારણ અંગે કોઈ કાયદાકીય વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ એવી વર્ષોથી તેમની માંગણી રહી છે. ૨૧ જાન્યુઆરી, ૨૦૦૮ના રોજ નાગરીક સ્વાતંત્ર્ય સંગઠન (પી.યુ.સી.એલ.)ની એક બેઠક અમદાવાદ ખાતે મળી હતી. તેમાં મંત્રી શ્રી. ગૌતમ ઠાકરે એ વાત પર ભાર મુક્યો હતો કે આજે સમાજનાં ઉત્કર્ષ માટે અંધશ્રદ્ધા વીરોધી કાયદાની તાતી જરૂરીયાત છે. તેમણે કહ્યું હતું કે મેલી વીદ્યા, નજરબંધી, એકના ડબલ કરવા, માતાજીના નામે રોગ નીવારણ, પશુનો બલી આપવો, તેમ જ ભગત-ભુવા કે ડાકણ-ભુત જેવી અનેક અંધશ્રદ્ધાઓ ગામડાં તથા શહેરોમાં હજી પ્રવર્તે છે. એકવીસમી સદીમાં પણ આપણો સમાજ આવી જર્જરીત મનોદશામાં જીવે છે તે દુઃખદ બાબત છે.

કઈક એવું સમજાય છે કે અંધશ્રદ્ધા એ થીજી ગયેલી અબૌદ્ધિકતા છે. સદીઓથી માણસના મનના ડીપફ્રીઝરમાં જર્જરીત માન્યતાઓ અને વહેમોનો બરફ ઝામી ગયો છે. આપણો કહેવાતો ધર્મ બીજું કંઈ નહીં; પણ આધ્યાત્મિકતાના ગેસથી ચાલતું કોમ્પ્રેસર છે. (બચુભાઈ કહે છે, ‘એ કોમ્પ્રેસરનું મોડેલ ઘણું જુનું છે. હવે અદ્યતન ટેકનોલોજીના ફોસ્ટ ફી ફીઝમાં બીનજરૂરી બરફ ઝામતો નથી. ફીઝની જેમ સંસ્કૃતીય ફોસ્ટ ફી હોવી જોઈએ.) પશ્ચીમમાંય અંધશ્રદ્ધાળુઓ વસે છે. પરંતુ તેમની તુલનામાં આપણે અતી અંધશ્રદ્ધાળુ પ્રજા છીએ. કમ્પ્યુટર ઈન્સ્ટીટ્યુટ કે હોસ્પીટલોના દરવાજે પણ મરચું અને લીંબુ લટકતાં મેં જોયા છે. પેલા ડીપ ફ્રીઝરનો બરફ પીગળીને ગામ, શહેર, ગલી, નુકકડ અને ઘરેઘરમાં ફેલાઈ ગયો છે. એ હકીકતનું સમર્થન શ્રી. ખીમજીભાઈ કચ્છી (A-38 -જલારામ સોસાયટી, વેડ રોડ, સુરત- 395 004. સેલફોન: 98251 34692)ની નીચેની ‘ધર્મ અને વીજ્ઞાન’ રચનામાંથી મળે છે.

‘ધર્મ’ અને વીજ્ઞાન

અંધશ્રદ્ધા છે આંધળી, વહેમને વંટેળે વહે;
અતીશ્રદ્ધા છે અવળચંડી, વેવલાપણાંનાં વાવેતર કરે.
યુરોપે અટપટાં યંત્રો શોધી, ફીટ કર્યા ફેક્ટરીમાં;
આપણે સીદ્ધીયંત્રો બનાવી, ફીટ કર્યા ફોટામાં.
પશ્ચીમે ઉપગ્રહ બનાવી, ગોઠવી દીધા અંતરીક્ષમાં;
આપણે ગ્રહોના નંગ બનાવી, મઢી દીધા અંગુઠીમાં.
જાપાન વીજાણુ યંત્રો થકી, સમૃદ્ધ બન્યું જગમાં;
આપણે વૈભવલક્ષ્મીનાં વ્રતો કરી, ગરીબી રાખી ઘરમાં.
અમેરીકા વૈજ્ઞાનીક અભીગમથી બળવાન બન્યો વીશ્વમાં;
આપણે ધાર્મિક કર્મકાંડો થકી, કંગાળ બન્યા દેશમાં.
પશ્ચીમે પરીશ્રમ થકી, સ્વર્ગ ઉતાર્યું આ લોકમાં;
આપણે પુજાપાઠ-ભક્તી કરી, સ્વર્ગ રાખ્યું પરલોકમાં.
એડવર્ડ જેનેરે રસી શોધી, શીતળા નાબુદ કર્યા જગમાં;
આપણે શીતળાનાં મંદીર બાંધી, મુર્ખ ઠર્યા આખા જગમાં.
પર્યાવરણ-પ્રદુષણથી જ્યારે જગત આખું છે ચીંતામાં;
આપણે વૃક્ષો જંગલો કાપી, લાકડાં ખડકયાં ચીંતામાં..
વાસ્તુશાસ્ત્રનો દંભ ને વળગાડ, લોકોને પીડે આ દેશમાં;
ફાલતુશાસ્ત્ર છે એ, છેતરાશો નહીં, ઠગનારા ઘણા છે આ દેશમાં.
સાયંટીફીકલી બ્લડ ચેક કરી, ઑગેજમેન્ટ કરે પશ્ચીમમાં,
સંતાનોને ફસાવી જન્મકુંડળીમાં, લગ્નકુંડાળાં થાય આ દેશમાં.
લસણ-ડુંગળી-બટાકા ખાવાથી પાપ લાગે આ દેશમાં,
આખી ને આખી બેન્ક ખાવા છતાં પાપ ન લાગે આ દેશમાં.

ધુપછાંવ

અંધશ્રદ્ધાનો જો હોય વીષય તો, પુરાવાની જરૂર પળેપળ છે;
ઝાંઝવાથી પ્યાસ ન બુઝાય તો, શીદ માનીએ કે જળ છે... ?

પ્લાસ્ટીકનું લીંબું અને મરચું એટલે અંધશ્રદ્ધાનું ઔદ્યોગીકરણ

અમારા એક પરીચીતનું નામ લલ્લુભાઈ. એ રહે લાખાવાડીમાં. (નામ, ગામ અને આખો કીસ્સો કાલ્પનીક છે) કારણ શું હશે તે ખબર નહીં; પણ ગામમાં બધા એમને ‘લલ્લુ લંગોટી’ કહેતા. પણ મુશ્કેલી એ હતી કે એમને ખુદને બીજાનાં એવાં ટીખળી નામો પાડવાની આદત હતી, એથી ગુસ્સો કરી શકાય એમ હતું નહીં; પણ શીક્ષક હતા, એટલે ભુલ સુધારતા હોય એ રીતે એક વાક્ય બોલ્યા: ‘લંગોટી’ શબ્દ સુરુચીનો ભંગ કરે છે. માળાઓ..., જરા શોભે એવું તો બોલો... !’ પછી એમની વીનંતીને માન આપીને લોકોએ નામ ફેરબદલી કરીને ‘લલ્લુ લખોટી’ રાખ્યું. અખબારમાં નામ બદલ્યાની જાહેરાત પણ આપી- ‘હું લાખાવાડીનો લલ્લુ, ‘લલ્લુ લંગોટી’ તરીકે ઓળખાતો હતો તે હવેથી ‘લલ્લુ લખોટી’ તરીકે ઓળખાઈશ.’

ઉપરની કાલ્પનીક ઘટના વાંચી તમને થશે કે હું કોઈ હાસ્યલેખ લખવાની ચેષ્ટા કરી રહ્યો છું. પણ ના, વાત અંધશ્રદ્ધાની કરવી છે. એથી ગમ્ભીરપણે જો એમ કહું કે ‘લાખાવાડીનો લલ્લુ લખોટી લંડન જાય તો ત્યાં પણ બારસાખે લીંબું અને મરચું લટકાવે...’ તો કોઈને આશ્ચર્ય નહીં થાય. કેમ કે મોર આપણું રાષ્ટ્રીય પક્ષી છે તે રીતે ‘લીંબું અને મરચું’ ને આપણે આપણી અન્ધશ્રદ્ધાના રાષ્ટ્રીય પ્રતીક તરીકે સ્વીકારી લીધું છે. હમણાં મુમ્બઈ જવાનું બન્યું. ત્યાં પણ મેં દુકાનમાં, કે ઘરોમાં લીંબું અને મરચું લટકતાં જોયા ! (મી મુમ્બઈત અંધશ્રદ્ધા ચા ભાંડા ફોડુન ટકલા... !)

શોધવા નીકળો તો દર દશમાંથી એક ઘરે અને દુકાને (અરે... હોસ્પિટલોમાં અને સાયન્સની લેબોરેટરીના દરવાજે સુધ્યાં..!) લીંબું અને મરચું લટકતું જોવા મળશે. આ લખાય છે ત્યારે યોગાનુયોગ ‘ગુજરાતમીત્ર’ માં પ્રેમ સુમેસરા એક ચર્ચાપત્રમાં લખે છે- સુરત મહાનગરપાલીકાએ પચાસ કરોડ રૂપીયાના ખર્ચે અત્યાધુનિક સાયન્સ સેન્ટરનું નીર્માણ કર્યું. એક અખબારી અહેવાલ અનુસાર એનું બાંધકામ સમ્પૂર્ણપણે વાસ્તુશાસ્ત્રના નીયમો મુજબ કરવામાં આવ્યું છે. આ

જાણ્યું ત્યારે એવું લાગ્યું કે જાણે બારાખડીમાં જ જોડણીની ભુલ કરવામાં આવી હોય.

હવે તો પ્લાસ્ટીકનાં લીંબુ અને મરચાં તૈયાર મળે છે ! પ્લાસ્ટીકનાં લીંબુ અને મરચાંનું ફેક્ટરીમાં ઉત્પાદન થાય એટલે અન્ધશ્રદ્ધાનું ઔદ્યોગીકરણ કરેલું કહેવાય. આપણે સમાજ બદલવાની બુમરાણ મચાવીએ છીએ પણ સમજ બદલવાની આપણી તૈયારી નથી. ફેશન પ્રમાણે વસ્ત્રો બદલીએ છીએ પણ વખત પ્રમાણે વીચારો બદલતાં નથી. એક તરફ કમ્પ્યુટરની મદદ વડે હૃદયમાં પેસમેકર બેસાડીએ છીએ; તો બીજી તરફ એ જ કમ્પ્યુટરથી જન્મ કુંડળી કાઢીએ છીએ અને ઈન્ટનેટ દ્વારા ગ્રહોના નંગવાળી વીટી મંગાવીએ છીએ. (આળસુ ભીખારી અબજોપતી બની જાય તો કારમાં ભીખ માંગવા નીકળે તેવો આ મામલો છે. આપણને કમ્પ્યુટર મળ્યું તો તેનો ઉપયોગ પણ આપણે અન્ધશ્રદ્ધાના ફેલાવા માટે કરી રહ્યા છીએ) વીજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીમાં આપણે અદ્ ભુત પ્રગતી કરી છે. ભગવાનની આરતીનાં નગારાં હવે ઈલેક્ટ્રીક ઉપકરણ દ્વારા વાગે છે. મંદીરમાં દીવા હવે તેલ-ઘીને બદલે ઈલેક્ટ્રોનીક સીસ્ટમથી થાય છે. અન્ધશ્રદ્ધાને પણ આપણા વૈજ્ઞાનીક વીકાસનો લાભ મળી રહ્યો છે. આપણે એવો વીકાસ કર્યો કે અન્ધશ્રદ્ધાનું પણ પુનર્વસન થઈ શક્યું. ગમે તેમ, પણ પ્લાસ્ટીકનાં લીંબુને મરચાંથી નુકસાનના વેપલામાં પણ થોડો ફાયદો થાય છે. સાચાં લીંબુ અને મરચાં માનવીય આહારમાં કામમાં લેવાતી ઉપયોગી શાકભાજી છે. કરોડો રુપિયાના શાકભાજી નીરર્થક બારસાખે લટકીને કમોતે મરે તેનાં કરતાં પ્લાસ્ટીકનાં લીંબુ અને મરચાં શાં ખોટાં ? એઈઝસની કોઈ રામબાણ દવા ન જડી આવે ત્યાં સુધી નીરોધનો વીકલ્પ સ્વીકારવામાં સમજદારી છે. લીંબુ-મરચાં છાપ અન્ધશ્રદ્ધા નાબુદ જ ન થઈ શકવાની હોય તો એમ વીચારીને રાજી રહો કે દેવને બલી ચઢાવવા માટે જીવતાં મરઘાં કરતાં પ્લાસ્ટીકનો મરઘો શું ખોટો ? તેમાં કોઈ ઝંઝટ નહીં. પૈસા આપો, તૈયાર લીંબુનાં લટકણીયાં ખરીદો અને બારસાખે લટકાવી દો. બસ, આટલું કરો એટલે તમારા 84 લાખ અવતાર સફળ...! તમને કોઈની નજર ના લાગે... કોઈ નુકસાન ન થાય... કોઈ તમારું કાઈ બગાડી ના શકે... ધંધામાં બરકત રહે... દુર્ભાગ્ય સદ્ભાગ્યમાં ફેરવાઈ જાય...! (પેલાં લીંબુ મરચાં

સીવાય) જગતમાં સૌનું કલ્યાણ થઈ જાય... અમારા બચુભાઈએ ત્સુનામી વખતે કહેલું- ‘અટલબીહારી બાજપેયીની ભુલને કારણે આખો દેશ મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો. આપણા રાષ્ટ્રધ્વજની સાથે લીંબુ ને મરચાંનું માત્ર એક લટકણીયું લટકાવી દીધું હોત તો આખો દેશ ત્સુનામીમાંથી ઉગરી ગયો હોત...’

લીંબુ મરચાંની વાત છોડી માણસની અન્ય માન્યતાઓની થોડી ચર્ચા કરીએ. આપણે ત્યાં સોમનાથ સહીતના ઘણાં મંદીરોના દરવાજા બારથી ત્રણ સુધી બન્ધ રાખવામાં આવે છે. એક સ્થળે મન્દીરમાં મુર્તિને માથે પંખો ફરતો જોઈ મને નવાઈ લાગી. મેં કારણ પુછ્યું. તો પુજારીએ મારા અજ્ઞાન પર હસી કાઢતાં કહ્યું- ‘માણસને પંખાની જરૂર હોય તો ભગવાનને નહીં... ? એમને પણ તાપ તો લાગે જ ને, એને પણ જીવ છે.. !’ (એ વૃદ્ધ પુજારીને ન આપી શકાયેલો જવાબ આ રહ્યો. હું જાણું છું ત્યાં સુધી વનસ્પતીમાં જીવ છે એવું ડૉ. જગદીશચન્દ્ર બોઝે શોધેલું. પણ મુર્તિમાં જીવ છે એવી શોધ હજી સુધી થઈ નથી. વળી જેને પોતાને તાપ દુર કરવા માટે મેનમેઈડ પંખાની જરૂર પડતી હોય તેવો ભગવાન માણસને સંસારના તાપમાંથી શી રીતે ઉગારી શકે ? તમે પ્રભુને માથે પંખો લટકાવીને તેમના અસામર્થ્યની ખોલ ખોલી રહ્યાં છો).

એક શ્રદ્ધાળુ વૃદ્ધ ધાર્મિક યાત્રા ગોઠવી હતી. તેમને ખબર પડી કે પુરા સાડાત્રણ કલાક પછી મન્દીરના દરવાજા ખુલશે. જો ભગવાનના દર્શન કરવા હોય તો પ્રવાસનો એક દીવસ લમ્બાવવો પડશે. વૃદ્ધ સમ્પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ હતા; છતાં તેમના મોઢામાંથી શબ્દો નીકળી ગયા- ‘ભગવાનને વળી આરામની શી જરૂર... ?’ પછી તપાસ કરતાં ખરું કારણ જાણવા મળ્યું. પુજારીને જમ્યા બાદ આરામ કરવાની ટેવ હતી. એથી રોજ બપોરે મન્દીર બન્ધ કરી દઈ આરામ ફરમાવતા. આ જાણ્યા પછી કાકા શ્રદ્ધાળુ મટી વ્યવહારુ બની ગયા. ખીસ્સામાંથી સોની પાંચ નોટ કાઢીને (જાણે ભગવાનનો પ્રસાદ હયેળીમાં મુકતા હોય એવા શ્રદ્ધાભાવે) પુજારીના હાથમાં મુકી. પુજારીએ પ્રસન્ન થઈ દરવાજો ખોલી આપ્યો. અને ‘વ્હાઈટ’માં જે દર્શન શક્ય ન બની શક્યા તે ‘બ્લેક’માં કરીને એમણે મુસાફરીનો એક દીવસ બચાવ્યો. એમ કહો

કે પાંચેક હજાર જેટલો વધારાનો ખર્ચ થનાર હતો તે એમણે પાંચસો રૂપીયામાં પતાવ્યો (શુભીનું વીઘન સોયથી પતાવ્યું..!).

શ્રદ્ધાના કાળા બજાર પણ થઈ શકે. ખરીદતાં આવડે તો બધું જ ખરીદી શકાય. અને ઉઠાડતાં આવડે તો કુમ્ભકરણને શું ભગવાનને પણ ઉઠાડી શકાય ! શરત એટલી તમારા દીલમાં શ્રદ્ધા (?!) હોવી જોઈએ અને દીમાગમાં બુદ્ધી. શ્રદ્ધા બુદ્ધીના રેપરમાં વીંટળાયેલી હોય તો જ તે ઉપયોગી નીવડી શકે. કો'કે એસ.એમ.એસ. મોકલ્યો હતો. 'સારો સ્વભાવ શુન્ય જેવો હોય છે. આમ તો એની કશી કીંમત નહીં; પણ એ જેની સાથે હોય તેની કીંમત વધી જાય છે.' ચલણી નોટની ચાવીથી પુજારી મન્દીરનો દરવાજો ખોલી આપે એમાં વપરાતી બુદ્ધી શુન્ય જેવી ગણાય. બુદ્ધીનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ શુન્ય જેવું હોય છે. પણ એ જેને સાથ આપે છે તેને માટે ભગવાનના દરવાજા પણ ખુલી જાય છે.

ધ્રુપઘાંવ

એક ખેડુત પોતાની વાડીમાં લીંબુ અને મરચાંની ખેતી કરે છે. એમ. એસ. સી. થયેલા એ ખેડુતે એની વાડીના ઝાંપે લીંબુ અને મરચું લટકાવ્યું છે. બોલો શું કહેવું છે...? લીંબુ અને મરચાંની આખેઆખી વાડીને ઝાંપે પણ લીંબુ અને મરચું...??? !!! (ભીમની સુરક્ષા માટે બોડી ગાર્ડ ગોઠવવા જેવી આ વાત થઈ કે નહીં ?)

[અનુક્રમણિકા](#)

મારો ધર્મ કયો કહેવાય...?

ડૉ. ડેવિડ ફોલી હિન્દુસ્તાનના ઈતીહાસના અભ્યાસુ-નીષ્ણાત છે. તેમણે કહ્યું છે- ‘અમેરીકા અને જાપાન એટલા માટે સમૃદ્ધ છે કે ત્યાં ધર્મ સંપ્રદાયના કોઈ વાડા નથી. જેણે જે ધર્મ પાળવો હોય તે પાળી શકે. મલેશીયા અને પાકિસ્તાનમાં અઢળક કુદરતી સંપત્તિ છે. પણ એ દેશો ગરીબ રહ્યાં; કારણ કે એ દેશોમાં ધર્મની બોલબાલા રહી છે. મલેશીયામાં હિન્દુ કે ખ્રીસ્તી નાગરીક મુસ્લીમ બની શકે; પણ ઈસ્લામી નાગરીક ધર્મપરીવર્તન કરીને હિન્દુ કે ખ્રીસ્તી ન બની શકે. ઈસ્લામમાંથી ધર્મપરીવર્તન કરનારને દેહાંતદંડની સજા થાય છે. એ સમ્બન્ધે એક ચોંકાવનારો કીસ્સો ઘૂણા ઉપજાવે એવો છે. 1998માં મલેશીયામાં જન્મેલી મુળ મલય જાતીની મુસ્લીમ છોકરી (નામ એનું લીના જોય) ધર્મપરીવર્તન કરીને ખ્રીસ્તી બની. તે રોમન કેથલીક યુવકને પરણવા માંગતી હતી. એથી તેના આઈડેન્ટીટીકાર્ડમાંથી ઈસ્લામ ધર્મ કાઢી નાખવા માંગતી હતી. બસ આટલી બાબતનો ગુનો ગણીને ઈસ્લામીક શેરીયા કોર્ટે બેવફા જાહેર કરીને તેને દેહાંતદંડની સજા ફરમાવી ! (આજ પર્યંત લીના જોયે જીવ બચાવવા સંતાતા ફરવું પડે છે.)’

મને કદી સમજાયું નથી **ધર્મ સુખને બદલે દુઃખનું કારણ શા માટે બનવો જોઈએ ? માણસે કષ્ટ સહન કરવા કે દુઃખી થવા ધર્મ પાળવો જોઈએ એવું કયા ધર્મગ્રંથમાં લખ્યું છે ?** ભુખ લાગે તો રોટી ખાવી એ જીવન છે. અને કોઈ ભુખ્યો આવે તો તેને અડધામાંથી અડધી રોટી આપવી એ ધર્મ છે. તરસ લાગે તો કુવો ખોદવો એ જીવન છે અને તરસ્યાને માટે પરબ માંડવી એ ધર્મ છે.

ચર્ચા ચાલતી હતી ત્યાં એક મીત્રે કહ્યું- ‘હું કયો ધર્મ પાળું છું તેની મને ખબર નથી. હું મંદીર, મસ્જિદ કે ગીરજાઘરમાં જતો નથી. ભુખ લાગે ત્યારે ખોરાક ખાઉં છું; કોઈનું ભેજુ ખાતો નથી. તરસ લાગે ત્યારે પાણી પીઉં છું; કોઈનું લોહી પીતો નથી. મંદીરમાં જવાને બદલે કોઈ સાહિત્યકારની શીબીરમાં જવાનું મને વધુ ગમે છે. મંદીરમાં ગવાતાં ભજનોમાં બેસવા કરતાં સાહિત્ય ગોષ્ઠીમાં બેસવાનું મને ગમે છે. શીરડી પગપાળા યાત્રા કરીને સાંઈબાબાને રીઝવવા કરતાં ઘરડાં માબાપની

સેવા કરવાનું મને ગમે છે. ઘરમાં સાગનું નાનું મંદીરીયુ છે. તેમાં કયા દેવ છે તેની મને ખબર નથી. પત્ની રોજ પુજા કરે છે. હું નથી કરતો. પત્નીએ મારી ધર્મવીમુખતા સ્વીકારી લીધી છે. હું પણ તેના ગમાઅણગમાનો ખ્યાલ રાખું છું.’ (તે ઘરમાં પોતું મારે છે ત્યારે તે સુકાય નહીં ત્યાં સુધી હું ત્યાં ‘પગલાં’ ન પડે તેનું ધ્યાન રાખું છું) એથી અમારી વચ્ચે ઝઘડા થતા નથી. એને કંટોલાનું શાક બહુ ભાવે છે. મને બીલકુલ ભાવતું નથી. પણ હું બજારમાંથી ખાસ તેને માટે કંટોલાં (મોંઘાં મળે તો પણ) ખરીદી લાવું છું. મને કારેલાંનું શાક ખાસ ભાવે છે. તેને ભાવતું નથી. હું કદી તેને આગ્રહ કરતો નથી. અમારા સહજવનમાં કંટોલાં-કારેલાં જેવી ઘણી અસમાનતા છે. પણ અમે અનુકુલન સાધીને જીવીએ છીએ. એ ધર્મ પાળે છે; છતાં થોડીક સમજદારીથી સુખી દામ્પત્ય જીવન વીતાવીએ છીએ. દામ્પત્ય જીવનમાં અનુકુલનને હું પ્રેમ કરતાં પણ ઉંચી સગાઈ ગણું છું. સુખી સંસાર માટે પ્રેમ કરતાં પણ અનુકુલન વધુ જરૂરી છે!

‘ઘણા લોકો ભગવાનનો ફોટો, મુર્તી, મંદીર વગેરે રોજ ઘસીઘસીને સાફ કરે છે; પણ જમ્યા પછી દાંત સાફ નથી કરતા. રોજ ગીતાના અધ્યાયોનું પોપટ-રટણ કરે છે; પણ અખબારો કે પુસ્તકો નથી વાંચતા. રામાયણ ભક્તીભાવે વાંચે છે; પણ રોજ દશ કલાક ધંધામાં પાપનાં પારાયણમાં બેસી હુંટાહુંટ ચલાવે છે. ગલ્લા પર થતી ખુલ્લેઆમ નફાખોરી, કોમી રમખાણોમાં થતી છરાભોંકથી ઓછી ખતરનાક નથી. ધર્મપુસ્તકનો રોજ એક અધ્યાય વાંચો એટલે દીવસભરનાં પાપો ધોવાય જાય એવું હું માનતો નથી. મંદીરને બદલે લાયબ્રેરી જાઉં છું. ધર્મપુસ્તકોને બદલે મહાન માણસોના જીવનચરિત્ર વાંચું છું. આજ પર્યંત ઘરમાં એક પણ વાર કથાકીર્તન, ભજન, યજ્ઞો કે પુજાપાઠ... કશું જ કરાવ્યું નથી. પણ મરણ બાદ દેહદાન અને નેત્રદાનનું ફોર્મ ભર્યું છે. રક્તદાન કરવાની ખાસ ટેવ છે. સાધુ, સંતો કે બાબા-ગુરુઓનાં ચરણોમાં પડતો નથી; પણ મોટા કવી, લેખકો, સાહિત્યકારો કે ચીંતકો જોડે મૈત્રી કેળવી છે. સાધુ સંતોને દાન પુણ્ય કરવાને બદલે દર વર્ષે એકાદ બે ગરીબ વીઢ્યાર્થીને પુસ્તકો, ફી વગેરેમાં મદદ કરું છું. રથયાત્રામાં જોડાતો નથી; પણ રોજ સવારે પઢયાત્રા (મોર્નીંગવોક) કરું છું. કુંભમેળામાં કદી ગયો નથી અને જવાની ઈચ્છા

પણ નથી. પણ વીજ્ઞાનમેળો કે પુસ્તકમેળો એક પણ છોડતો નથી. ગંગાનાં ગંદાં પાણીમાં નહાવાને બદલે બાથરૂમમાં સ્વચ્છ પાણીના શાવર વડે સ્નાન કરવાની વાતને હું વધુ પવીત્ર ગણું છું. આવું બધું કરનારાઓનો ધર્મ કયો કહેવાય તેની મને ખબર નથી. પણ હજી સુધી એક પણ વાર એવો વીચાર આવ્યો નથી કે હું ઈશ્વરને નથી ભજતો, મંદીરમાં નથી જતો, દાન નથી કરતો, તેથી મર્યા બાદ સ્વર્ગમાં ન જવાશે કે કહેવાતો મોક્ષ ન મળશે તો મારું શું થશે..!’

મીત્રની આ લાંબી વાતમાં એક વાત મને ખાસ ગમી. મને એ મારા જ જીવનની વાત લાગી. હું લખતાં લખતાં બેધ્યાનપણે કોઈ પુસ્તક ગોતવા કબાટ તરફ આગળ વધું કે તરત શબ્દો સંભળાય- ‘કેટલી વાર કહ્યું કે પોતું માર્યું હોય ત્યારે સુકાય નહીં ત્યાં સુધી પગલાં પાડવાં નહીં !’ જોવા જઈએ તો આ ‘પગલાં’ શબ્દમાં સઘળા ધર્મો અને ગીતા-ઉપનીષદનો સાર સમાઈ જાય છે. આપણી વાજબી જરુરીયાત પણ આપણે એ રીતે ન સંતોષવી જોઈએ કે બીજાને અગવડ થાય. કોઈને ખપમાં ન આવીએ તો ભલે પણ કોઈને માટે લપ ન બની રહીએ તે જરુરી છે. દુનીયાના સઘળા મનુષ્યો સુખ માટે સ્વકેન્દ્રી અને સ્વાર્થી બની રહેવાને બદલે, પારકાનાં સુખનો પણ ખ્યાલ રાખે તો સઘળાં ધર્મપુસ્તકો અપ્રસ્તુત બની જાય. રાવણ બનવાથી બચી જાઓ તો રામાયણ ન વાંચો તો ચાલે. જીવનમાં ડગલે ને પગલે દુર્યોધન, શકુની કે ધૃતરાષ્ટ્ર બની રહો, પછી રોજ મહાભારત વાંચો તોય શો ફાયદો? યાદ રહે, તમને તમારા જીવનના અનુભવોમાંથી પ્રાપ્ત થયેલાં સત્યો ગીતા-કુરાનનું જ ફળકથન ન હોય છે. શ્રી. શાયર દેવદાસ અમીરે કહ્યું છે- ‘છોડ ગીતા, કુરાન અને બાયબલ.... અસલી પાઠ તો એ છે જે જમાનો શીખવે છે !’

પૃથ્વીલોકમાં માણસનું અવતરણ જે કારણે થયું હોય તે પણ એટલું નક્કી કે એની આંખમાંથી ક્યારેક આંસુ ટપકે છે. એ આંસુને તમારી હથેળી વડે લુછો એ બાબત ધર્મ ન ગણાતી હોય તો પણ શું નુકસાન છે ? તરસની જેમ દુઃખ સર્વવ્યાપી સ્થીતી છે. આપણે મંદીર ન બંધાવી શકીએ પણ મંદીર બહાર બેસતા ભીખારીઓમાંથી કો’ક એકના પેટની આગ ઠારીએ તો ઘણું. રોડ અકસ્માતમાં માણસો ઘવાયા હોય ત્યારે આજ પર્યન્ત એક પણ વાર (રીપીટ એક

પણ વાર...) એવું બન્યું નથી કે તેને મદદ કરવા દોડી જનારા માણસોએ તેમને એમ પુછ્યું હોય કે- ‘તમે હિન્દુ છો કે મુસ્લીમ... ?’ હિન્દુ મુસ્લીમ યુવક યુવતીની આંખ મળી જાય અને બન્નેનાં હૈયામાં ઉર્મીના અવર્ણનીય હિલ્લોળ જાગે છે એને હિન્દુ પ્રેમ અને મુસ્લીમ પ્રેમમાં વહેંચી શકાશે ખરો ? યાદ રાખજો, સમગ્ર સૃષ્ટીના માણસો કન્સીલ્ડ વાયરીંગની જેમ પરસ્પર પ્રાકૃતિક રીતે સંકળાયેલા છે. સૌનાં આંસુ સરખાં છે. સૌનાં આનંદ સરખા છે. સૌની દેહરચના કે જન્મ અને મૃત્યુ સરખાં છે. ત્યાં સુધી કે તેમના લોહીનો રંગ પણ (ઈસ્લામી રંગ કે હિન્દુ રંગમાં) વીભાજીત થયેલો નથી. તો માણસ માણસ વચ્ચે ન્યાત-જાત અને ધર્મ-કોમની મેનમેઈડ દીવાલ શા માટે હોવી જોઈએ ?

દરેક માણસને પોતાનો (ગેટ-પાસ જેવો) ધર્મ હોય છે. આખી જીન્દગી એ માણસ ધર્મનો બીલ્લો છાતીએ ચીપકાવીને ફરે છે. પણ કબરમાં કે સ્મશાનમાં એ બીલ્લાની કોઈ મહત્તા નથી. મંદીર બહાર બુટ ઉતારી દેવા પડે તે રીતે, ચીતા પર કે કબરમાં જતાં પહેલાં એ બીલ્લો કાઢી નાખવો પડે છે. મૃત્યુ આગળ હિન્દુ, મુસ્લીમ કે ધર્મ કોમના ભેદ ભુંસાઈ જાય છે. આટલું સમજાઈ ગયા પછી સમજાશે કે વીશ્વમાં માનવ ધર્મથી ચઢીયાતો ધર્મ બીજો એકે નથી.

ધુપછાંવ

રોજ અલ્લાહ કો યાદ કર..... પર કીસીકો બરબાદ ના કર
તેરી કબર ભી તૈયાર હૈ ઈસ બાત કો નજરઅંદાઝ ના કર

અનુક્રમણીકા

અંધશ્રદ્ધાનું અંધારું

પેઢી દર પેઢી વીરતરતું જાય છે

ઘણીવાર વીચાર આવે છે, એ કયું પરીબળ હશે જે માણસને હોમ-હવન, પુજા-પાઠ, વ્રત-ઉપવાસ જેવાં કર્મકાંડો તરફ દોરી જાય છે ? અશીક્ષીતોનું તો સમજ્યા પણ ડોકટરો, વકીલો, પ્રોફેસરો, એજનીયરો, સાહિત્યકારો અરે ! કેટલાક વીજ્ઞાનીઓ સુધ્ધાં કર્મકાંડો કે ગુરુ-બાબાઓમાં અતુટ શ્રદ્ધા રાખે છે. એનો ખેદ વ્યક્ત કરીએ તો લોકો લખનારા પર ‘નાસ્તીક કે પાપી’ જેવાં વીશેષણો ઠોકી દે છે !

આ લખનારે ઘરમાં આજપર્યંત સત્યનારાયણની કથા, પુજા કે યજ્ઞો કરાવ્યાં નથી. ઉપવાસો કર્યાં નથી. રામકથા સાંભળી નથી. કાશી-મથુરા કે હરદ્વાર ગયો નથી. છતાં એકંદરે સુખી છું. બીજી તરફ જેઓ એ બધામાં રચ્યાપચ્યાં રહે છે, છતાં તરેહ તરેહનાં દુઃખોમાં રીબાતાં જોવા મળે છે. એવી સેંકડો ઘટનાઓનો ઝીણવટથી અભ્યાસ કર્યા પછી એવું સમજાય છે કે **સુખ-શાંતીનાં મુળીયાં તો ક્યાંક બીજે છે – કર્મકાંડોમાં નથી.** પણ જેમને એ માર્ગે પરમ શાંતી મળે છે, તેમનો મેં કદી વીરોધ કર્યો નથી. શક્ય છે ક્યાંક મારું તારણ ખોટું હોય... આપણી જાણ બહારનું કોઈ અકળ કારણ ભાગ ભજવતું હોય. સ્વ. કવી **શ્રી. રમેશ પારેખ**ની પંક્તિમાં કહ્યું તો- **‘એમ ના કહેવાય કે વરસાદ ના પડ્યો..... કહો કે આપણે ના પલળ્યાં.....!’**

ખગોળશાસ્ત્રીઓ બ્રહ્માંડમાં નવા તારા, નક્ષત્રો કે ગ્રહો શોધે છે. સ્વર્ગ-નર્કના ઈલાકા તેમના દુરબીનમાં ક્યાંય દેખાયાં નથી. ધર્મગુરુઓએ પઢાવેલા મોક્ષના પાઠ માણસને એવા કંઠસ્થ થઈ ગયા કે ગાય હતી જ નહીં અને માણસ જીવનભર ખાલી ખુંટાને ઘાસ નીરતો રહ્યો ! એક હાથમાં તપેલી અને બીજા હાથમાં ઘાસ..... દુધનું ટીપું મળતું નથી પણ કર્મકાંડો વગર માણસને ચાલતું નથી.

વર્ષો પુર્વેનો એક પ્રસંગ યાદ આવે છે. એકવાર અમીતાભ બચ્ચન અને વીનોદ ખન્નાની ફીલ્મ **‘મુકદ્દરકા સીકંદર’** જોવા અમે ગયાં હતાં. સાથે નાનો બાબો હતો. એ અમીતાભ બચ્ચનને ઓળખતો થયો હતો પણ વીનોદ ખન્નાનો એને ઝાઝો

પરીચય ન હતો. એની પ્રશ્નોત્તરી શરુ થઈ. ‘પપ્પા, અમીતાભ બચ્ચન સીકંદર છે તો મુકદર કોણ છે?’ મેં ભોળા ભાવે સાચો જવાબ આપ્યો- ‘બેટા, મુકદર કોઈ માણસ નથી. મુકદર એટલે નસીબ- ભાગ્ય !’ પણ એના મનનું સમાધાન ના થયું. એણે પ્રશ્નોત્તરી ચાલુ રાખી. બીજા પ્રેક્ષકો પણ ડીસ્ટર્બ થતાં હતાં. મને લાગ્યું કે આ અઢી ફુટનો અમીતાભ સૌની ઐસીતૈસી કરી નાખે તે પહેલાં એને ચુપ કરવો જરુરી છે. તેથી મેં વીનોદ ખન્નાને બતાવીને કહ્યું- ‘આનું નામ મુકદર.....!’ એના મનનું સમાધાન થઈ ગયું. પણ બહુ મોટી ઉંમરનો થયો ત્યાં સુધી એ વીનોદ ખન્નાને મુકદર સમજતો રહ્યો હતો.

માણસને પણ ધર્મગુરુઓએ કેટલાક ખોટા જવાબો ગળથુથીમાં ઘુંટાવ્યા છે. દીકરો સમજણો થયા પછી સત્ય સમજી શકે; પણ માણસ ડોક્ટર, વકીલ કે એન્જનીયર થાય તો પણ પેલાં ધાર્મિક અસત્યોને ફગાવવા તૈયાર નથી. કર્મકાંડોથી મુકદર નથી બદલી શકાતાં. છતાં તે તરેહ તરેહના કર્મકાંડો કર્યે રાખે છે. લગ્ન ન થતાં હોય તો લોકો અખબારોમાં જાહેરાત આપવાને બદલે બ્રાહ્મણોને ખેરાત કરે છે. કોઈને બાળક ન થતાં હોય તો ગાયનેકોલોજીસ્ટને બદલે પામીસ્ટને મળે છે.

વરસાદ ન પડે (અથવા અમીતાભ બચ્ચન બીમાર પડે) તો આખો દેશ યજ્ઞો કે પુજાપાઠ કરાવે છે. ધંધો ના ચાલતો હોય તો ગુરુવાર કરે છે. એ યાદ રાખવું પડશે કે વ્રત કરો પણ જીભ પર ઈમાનદારીનું સત ના હોય તો મુશ્કેલી ઉભી થાય. કોઈ યુવાન ઉપવાસમાં એક ટાઈમ અન્નનો ત્યાગ કરે. પણ દીવસમાં ગુટકાની ચોવીસ પડીકી આરોગી જાય ત્યારે સમજવું કે એ અમૃત ત્યજીને ઝેર પીવાની ભુલ કરે છે. (ભુલ પણ કેવી... ? અન્નનો અપરીગ્રહ અને વ્યસનનો વ્યાસંગ....!) મળસ્કે ઉઠીને અગીયાર વાર માળા ફેરવો પછી ગલ્લા પર બેસીને બાવીસ ગ્રાહકોને લુંટો તો બચી ન શકાય. આજનો કહેવાતો ધર્મ માણસને અનીતીથી બચાવે એવી ઢાલ બની રહેવાને બદલે પાપને પોષતી દીવાલ બની ગયો છે.

મોરારીબાપુની ચેતવણી અવગણવા જેવી નથી. ‘બદલો ભલા બુરાનો અહીંનો અહીં મળે છે.’ રોજ માળા કરો પણ વ્યવહારમાં કર્મ કાળાં કરો તો બચી ના શકો. કર્મકાંડોથી નહીં, (થઈ શકવાનું હોય તો) સદ્કર્મોથી જ માણસનું કલ્યાણ થઈ

શકે છે. સ્વર્ગ—નર્ક હોય કે ન હોય; પણ માનવતા અને સૌજન્યપુર્ણ વર્તીવ જેવું સ્વર્ગ બીજું એકે નથી. સુખી થવા માટે ધર્મગ્રંથો કરતાંય માણસનાં મન વાંચવાની વીશેષ જરૂર છે. યાદ રહે સુખશાંતી મંદીરમાંથી નહીં; મનમાંથી પ્રગટે છે. રોજ મળસ્કે ઉઠીને ગીતાના ચાર અધ્યાય વાંચતો માણસ કોકની મીલકત પચાવી પાડવા કાવાદાવા કરે તો કૃષ્ણ રાજ ન થાય બલકે હાલત કૌરવો જેવી થાય. કોક નાસ્તીક મંદીરે ન જાય પણ ઝુંપડપટ્ટીમાં જઈને ભુખ્યાં બાળકોને અન્ન કે વસ્ત્રો પુરાં પાડતો હોય તો સંભવતઃ ઈશ્વર એને ખુદ પુછે- ‘બતા તેરી રજા ક્યા હૈ ?’

તાત્પર્ય એટલું જ – ધર્મ એટલે ઘીનો દીવો, અગરબત્તી કે નારીયેળ નહીં. ધર્મ એટલે ફરજ, પ્રામાણીકતા, માનવતા, ઈમાનદારી અને દુઃખીઓનાં આંસુ લુછવાની ભાવના. **સ્વામી વીવેકાનંદે** કહેલું- ‘ઈશ્વર સામે જોડાતા બે હાથ કરતાં દુઃખીઓનાં આંસુ લુછવા આગળ વધતો એક હાથ વધુ ઉપયોગી છે !’ ખરી વાત એટલી જ, કોઈ પણ ધર્મ પાળો પણ માનવધર્મને અગ્રક્રમે રાખો. ધર્મને નામે અધર્મની આરતી ના ઉતારો. પથ્થરની મુર્તી સમક્ષ થાળ ભલે ધરો પણ ઝુંપડપટ્ટીનાં ભુખ્યાં બાળકોને પણ થોડું ભોજન આપો. શીવલીંગ પર દુધ રેડશો તો એ ગટરમાં ચાલ્યું જશે. ભુખ્યાઓનાં જઠરને શંકરનું લીંગ સમજીને એમાંનું અડધું દુધ એ સુકી ગટરમાં ઠાલવો. શંકરના આશીર્વાદ જરૂર મળશે. શ્રદ્ધાથી મનને શાંતી મળતી હોય તો બેશક શ્રદ્ધાનું સ્થાન હાથરુમાલ જેવું છે. તે ગજવામાં શોભે—ખભે નહીં. માણસ મૈયતમાં ખભે ટુવાલ નાંખતો હોય છે. બુદ્ધીનું ઉઠમણું થાય ત્યારે તે અંધશ્રદ્ધાનો ટુવાલ ખભે નાખીને ફરે છે. આખું જીવન પાપ કરો પછી પાપ ધોવા ગંગામાં ડુબકી મારો ત્યારે ખીસ્સાનો રુમાલ ટુવાલ બની ખભે આવી પડે છે.

ઝાઝો હોબાળો કર્યા વીના થોડીક વાત ગાંઠે બાંધી લેવા જેવી છે: (1) ભગત-ભુવાથી ભાગ્યના લેખ મટતા નથી. (2) સદ્ કર્મોથી જે કલ્યાણ થઈ શકે તે કર્મકાંડોથી નથી થતું. (3) પુજા— પાઠ કરાવવાથી સંતોનો પરીક્ષામાં પાસ થતાં નથી. મોરારીબાપુની સલાહ કાનની બુટ ઝાલીને માનવી પડશે- ‘ઘરમાં ઉદ્ધ ભવેલી સમસ્યાનો ઉપાય હરદ્વારમાંથી ન મળે. એ તો ઘરમાં જ ઉકેલવી પડે ! (બચુભાઈ ઉમેરે છે- ‘માથાનો દુઃખાવો પગના તળીયે બામ ઘસવાથી દુર ન થાય.) આગ

પ્રવાહીથી હોલવી શકાય; પણ તે પેટ્રોલ હોય તો ન ચાલે. સંસારની સમસ્યાઓને વીવેકબુદ્ધીના પાણીથી હોલવી શકાય. અંધશ્રદ્ધાનું પેટ્રોલ છાંટશો તો ભડકા મોટા થશે. સગો પીતા દૈવીશક્તી પ્રાપ્ત કરવા માટે પોતાના દીકરાનો બલી ચઢાવે ત્યારે જે ભડકો થાય છે તેની જવાલાઓ પેપરના પાને પ્રગટી ઉઠે છે. ખાસ કરીને સૌરાષ્ટ્રમાં એવા ભડકા વીશેષ થાય છે. (હમણાં એવા સમાચાર મળ્યા કે સૌરાષ્ટ્રના કોઈ ગામમાં સગી માતાએ દીકરાનો બલી ચઢાવી દીધો.) એકવીસમી સદીમાં કમ્પ્યુટર, ઈન્ટરનેટ અને ઉપગ્રહોની બોલબાલા ભેગી અંધશ્રદ્ધાઓની બલા પન રેસમાં ઉતરી છે. ચુંટણીમાં પંજો જીતે કે કમળ તેથી ખાસ નુકસાન નથી, પણ જીવન વ્યવહારમાં અંધશ્રદ્ધા બીનહરીફ ચુંટાતી આવી છે તે ઓછા દુઃખની વાત નથી. ચાલો આપણે સૌ ભેગા મળી એવા પ્રયત્નો કરીએ કે વીવેકબુદ્ધીનો વીજય થાય અને અંધશ્રદ્ધાની ડીપોઝીટ ડુલ થાય.

જરા વીચારો તો ખરા કરોડો માણસોના હજારો ધર્મો અને સેંકડો ભગવાનો... દુઃખ સૌનાં સરખાં... લોહી સૌનું સરખું... આંસુ અને આઘાતોમાં કોઈ ફેર નહીં... સૌના ભોગવટા, જીવનવટા અને સ્મશાનવટા સરખાં તો ધર્મવટા કે સંપ્રદાયવટા કેમ જુદા...? ઈન્સાન સૌ સરખા તો ભગવાન કેમ જુદા...? અંધશ્રદ્ધાળુઓનું તો સમજ્યા પણ શા માટે એક વકીલ કે ડૉક્ટરની કારમાં સ્ટીયરીંગ આગળના અરીસા પર લીંબુ અને મરચું લટકતાં જોવા મળે છે ? શીક્ષીત લોકો આ એકવીસમી સદીમાંય હજી અંધશ્રદ્ધામાં કેમ અટવાય છે ? સુરેશ દલાલે સાચી ફરીયાદ કરી છે- ‘ભણેલાં આટલાં અભણ કેમ ? – ચાલો વીચારીએ.....’

અનુક્રમણિકા

ગંદકી અને શ્રીદેવી... મુસીબત ખરેખરી !

એક હબસી ટુરીસ્ટે ભારતનો પ્રવાસ કર્યા બાદ તેની ડાયરીમાં લખેલું, **‘ઈન્ડિયા ઈઝ અ ડર્ટી કન્ટ્રી.’** કોઈ હબસી ભારત વીશે આવું સર્વેક્ષકેટ આપી જાય તે ભારતની ગંદકી પર આઈ.એસ.આઈ.ની મહોર લાગ્યા જેવી બાબત ગણાય. (સુરતમાં થોડા દિવસ ફર્યા પછી તે એવું લખવા પ્રેરાયો હશે એવી ધારણા હતી; પણ ડાકોર અને બેટ દ્વારકાની ગંદકી નીહાળ્યા પછી લાગ્યું કે ત્યાંથી જ તેને આવું લખવાની પ્રેરણા મળી હશે.) ડાકોર અને બેટ દ્વારકાની ગંદકી સગી બહેનો જેવી છે. ડાકોરના રસ્તા પર દીનદહાડે છોકરા ઝાડે બેસવાનું સ્વાતંત્ર્ય ભોગવે છે. ગોમતીઘાટનું એક દશ્ય સ્મૃતીમાંથી ખસતું નથી. થોડીક ટુરીસ્ટ સ્ત્રીઓ બાળકોએ બગાડેલાં કપડાં ધોઈ રહી હતી. એક ફરસાણની દુકાનનો નોકર તેલવાળા વાસણો પાણીમાં ઝબોળી રહ્યો હતો. બાજુમાં એક કુતરો કોહી ગયેલું નારીયેળ ખાઈ રહ્યો હતો. આ બધાંથી દુષ્પીત થયેલું પાણી લીલું ઝેર જેવું જણાતું હતું. થોડે દુર શ્રદ્ધાળુઓ હથેળીમાં એ પાણી લઈ ચરણામૃતની જેમ પીતા હતા. પગ બોળો તો ગંદા થઈ જાય એવું પાણી લોકો શ્રદ્ધાને નામે પેટમાં પધરાવતા હતા. **શ્રદ્ધા શ્રદ્ધાને સ્થાને ઠીક છે; પણ તેને માટે આરોગ્યશાસ્ત્રના નીયમોને નેવે મુકો તો પુણ્ય નહીં; હોસ્પિટલ મળે.** એ જમાનો વહી ગયો જ્યાં ભગવાન ભરોસે મીરાંબાઈ ઝેરનો કટોરો પી ગયેલાં. હવે ઝેરનાં સરનામાં બદલાયાં છે. ઝેર માત્ર ‘પોઈઝન’ના લેબલવાળી શીશીમાં જ નથી હોતું; આઈસક્રીમ કે રસમલાઈમાં પણ હોય છે. અરે... ! ભગવાનના પ્રસાદમાં પણ છુપાયેલું હોય છે. એક મહીના પહેલાંના સત્યનારાયણના પ્રસાદ પર કુગ આવી ગઈ હતી. તે ફેંકી દેવાને બદલે શ્રદ્ધાપુર્વક આરોગી જતી એક ડોસીને મેં નજરે જોયેલી. માની લઈએ કે પ્રસાદનો અનાદર ન કરાય; પણ ઝેરનોય ના કરીએ તો મોક્ષ નહીં ‘જશલોક’ મળે.

ધાર્મિક સ્થળોની આસપાસ આટલી ગંદકી કેમ હોતી હશે એ વાત મેં ઘણી વાર મંદીરના ફરસ પર બેસી વીચારી છે. એ બે વચ્ચે માણસ પુલ બને છે. માણસ ભગવાનનું ઘર સ્વચ્છ રાખવા મથે છે; પણ પોતાની અસ્વચ્છતા દરગુજર

કરે છે. ભગવાનના થાળ માટે જેટલી કાળજી લે છે તેટલી પોતાના ભોજનથાળ માટે નથી લેતો. પ્રસાદમાં એકાદ જીવડું મરી ગયેલું જણાય તો બધો પ્રસાદ ફેંકી દેતો માણસ, દાળમાંથી નીકળેલા વાંદાને નજરઅંદાજ કરી દે છે. પીવાનું પાણી ચરણામૃત જેટલું ચોખ્ખું હોવું જોઈએ એવો તે આગ્રહ નથી રાખતો. પુજા કરતાં પહેલાં એ પ્રભુની મુર્તી ધુએ; પણ જમતાં પહેલાં હાથ ન ધુએ. પુજારી રોજ કૃષ્ણનું પીતાંબર બદલે; પણ પોતાનું ધોતીયું મેલુંદાટ હોય. રોજ એ દીવો કરે; પણ દાઢી ન કરે.

મંદીરો કે ધાર્મિક સ્થળોએ યોજાતા ‘મહાપ્રસાદ’માં થાળી-વાટકા ઠીક સાફ ન થયાં હોય તેવું વેઠી લેવું પડે છે. તે પર આગલા ભોજનના અવશેષો વળગેલા હોય તે જોઈએ ત્યારે પવીત્ર સ્થળને બદલે કોઈ ભંગાર લોજમાં જમવા બેઠા હોય એવું લાગ્યા વીના ના રહે... ! આવા ઘણા વાંધાઓને કારણે મીત્રોએ મારા નામ પર ‘નાસ્તીક’ની મહોર મારી છે. પણ શ્રદ્ધાને નામે કુગવાળો શીરો ખાઈ જવો એ શ્રદ્ધા નહીં; અબૌદ્ધિકતા ગણાય. ધાર્મિકતા અને ગંદકી વચ્ચેની આવી અશોભનીય જુગલબન્ધી સાચા આસ્તીકને કદી ન પરવડવી જોઈએ. ફક્ત બે મીનીટ નીચેના પ્રશ્નને ફાળવો. **અસ્વચ્છતાથી કોને હાની પહોંચી શકે – જીવતાજાગતા માણસને કે ભગવાનની મુર્તીને ?** મંદીરની આસપાસની ગંદકી ભક્તોની સ્વચ્છતા નીપજ હોય છે. મંદીરનાં સંડાસો, આપણને મળના ઢગલાથી ઉભરાતાં રેલવેનાં સંડાસોની યાદ અપાવે છે. બાથરુમમાં લીલ બાઝી હોય, અંદરથી પેશાબની તીવ્ર દુર્ગન્ધ આવતી હોય, મંદીરનાં પગથીયાં આગળ બગડેલાં નાળીયેરો ફેંક્યાં હોય, એ બધામાં ડાકોરના ઠાકોરનો કેટલો વાંક ? પવીત્રતા નાકથી સહન થાય એટલી જ ગંદી હોવી જોઈએ, એથી વધુ નહીં. મારું ચાલે તો દરેક મંદીરોની બહાર પાટીયાં મરાવી દઉં : **‘ઈશ્વર માત્ર મંદીરમાં જ નહીં; બહાર પણ વસે છે. એને શ્રીફળ કરતાં સ્વચ્છતા વધુ પસંદ છે. આરતીના ઘોંઘાટ કરતાં નીરવતા વધુ પસંદ છે. એથી શાંતી અને સ્વચ્છતાને જ ઉત્તમ પ્રભુભક્તી ગણવા ભક્તોને હાર્દીક અપીલ છે.’** સંતો અને ધર્મપંડીતો લોકોને ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરાવવા પરસેવો પાડી રહ્યા છે. ધાર્મિકતા તેમનું એક માત્ર લક્ષ્ય છે. ધાર્મિક કહેવડાવતો માણસ કેવી ખરાબ રીતે જીવે છે તે તરફ તેમનું ધ્યાન ભાગ્યે જ જાય છે. દરેકના હાથમાં માળા હોય તેવો આગ્રહ

રાખતો ધર્મગુરુ, એ વાતને નજરઅંદાજ કરે છે કે ગલ્લા પર બેઠેલો માણસ દીવસમાં કેટલાં કાળાં કર્મો કરે છે. શ્રદ્ધા કે ભક્તી અમાનવતાના વરખમાં લપેટાયેલી હોય તે શા કામની ? મા દીકરાને ખુબ વહાલ કરે; પણ તેનું ગળતું નાક સાફ કરવાનું તેને ન શીખવે તેવો ઘાટ થાય છે. શ્રદ્ધાળુઓએ યાદ રાખવું પડશે. વાળી ઝૂડીને સાફ કરેલા આંગણામાં જ રંગોળી શોભે. ગંદા આંગણામાં શોભતી નથી. જીવનની સ્લેટ સાફ કર્યા પછી જ તે પર ધર્મનો એકડો ચીતરી શકાય. આપણે એવા દીવસની પ્રતીક્ષા કરીએ, જેમાં મોરારીબાપુ તેમની કથામાં રામાયણ કે વેદ-ઉપનીષદ સમજાવવાની સાથોસાથ માણસની ગંદી કુટેવો માટેય બે શબ્દો કહે. **માણસ નવ દીવસ સુધી કથા સાંભળે અને ઘરે જતી વેળા ચાલુ બસે બહાર એવી રીતે થુંકે છે કે ક્યાં તો એ રસ્તે ચાલતા રાહદારી પર પડે ક્યાં પાછલી સીટ પર બેઠેલા મુસાફરના મોઢા પર પડે. એ થોડાંક થુંકમાં આખું રામાયણ ધોવાઈ જાય છે.** (મોરારીબાપુની કથા વખતે પાલાની મુતરડીઓની પુરી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હોવા છતાં; બહાર ગમે ત્યાં ઉભા રહી પેશાબ કરતા ભક્તોને નજરે જોયા છે.)

આપણા ધર્મપ્રેમીઓને ધર્મ પુર્વે સ્વચ્છતાની મહત્તા સમજાય તે જરૂરી છે. મળસ્કે પાંચ વાગે ઉઠીને ગીતા વાંચતા માણસના ઘરમાં ઢગલેબંધ કચરો ખુણેખાંચરે પડ્યો હોય ત્યારે એ વાત સાચી લાગે છે. ગીતા હાથમાં લઈ મનનો કચરો સાફ કરતાં પહેલાં ઘરનો કચરો સાફ ન કરો તો કૃષ્ણ કેવી રીતે રાજી થાય ? ગંદા ઘરમાં ધર્મની રંગોળી શોભતી નથી. ભક્તોને પુજાપાઠ વડે ધાર્મિક સ્થળો ગંદાં કરવાનો અધીકાર ન હોવો જોઈએ. પવીત્રતા ગંદકીના વરખમાં લપેટાયેલી હોય એ સ્થિતિ સામે પહેલો વાંધો આસ્તીકોને જ હોવો જોઈએ. આપણા દેવો નસીબદાર છે. માણસ દેવનું ઘર સાફસુથરું રાખે છે. પણ પોતાના ઘરની તો ગમે તેવી ગંદકીને એ ગાંકતો નથી. (અહીં નરી આંખે દેખાતી ભૌતિક ગંદકીની જ વાત કરી છે... માણસના મનના ગોડાઉનની પાર વીનાની વૈચારિક ગંદકીનો એમાં સમાવેશ થતો નથી.) **મધર ટેરેસાએ ખોટું નથી કહ્યું. 'ઈશ્વર તમને ઘોંઘાટ અને અજંપામાં નહીં મળે. એ તો મૌનનો મીત્ર છે. આપણે એટલા માટે સ્વચ્છ અને પવીત્ર રહેવું જોઈએ કે ઈશ્વર આપણામાં રહી શકે... !'**

લ્યો, ધરમ ઇસ્તાં ધાડ પડી !

પધરામણી પચ્ચીસ લાખમાં પડી !!

‘વૈશ્વિક માનવવાદ’ નામના પાશ્વીકમાં પ્રગટેલો એક કીસ્સો જાણવા જેવો છે. ગણદેવી (નવસારી જિલ્લો)ના ખાપરીયા ગામના વતની દીપકભાઈ પટેલ વર્ષોથી અમેરીકાના ફ્રેંકલીનમાં રહે. બન્યું એવું કે ગુજરાતથી અમેરીકા ગયેલા સ્વામીનારાયણ સંસ્થાના એક સન્તે દીપકભાઈની મોટેલમાં રહેવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. દીપકભાઈએ તેમને પોતાની મોટેલમાં ઉતારો આપવા આમંત્ર્ય. સંતોની કાર પાર્કિંગ પ્લોટમાં આવી ત્યારે તેમની જોડેના સેવકે દીપકભાઈને કહ્યું, ‘સન્તો સ્ત્રીઓનું મોઢું જોતા નથી એથી કાઉન્ટર પરની સ્ત્રીઓને થોડીવાર માટે દુર જવા કહો.’ દીપકભાઈ જરા મુંઝાયા. પછી એમણે મોટેલની ડેસ્ક ક્લાર્ક (અમેરીકન ગોરી સ્ત્રી)ને થોડો સમય માટે કાઉન્ટર પરથી દુર જવા વીનંતી કરી. તે સ્ત્રી ખુબ ગુસ્સે થઈ. તે મોટેલ છોડીને જતી રહી. એટલેથી જ ના અટક્યું. તે સ્ત્રીએ ત્યારબાદ ‘હ્યુમન રાઈટ કમીશન’માં દીપકભાઈ પર કેસ કર્યો. કેસ ચાર વર્ષ સુધી ચાલ્યો. સ્વામીનારાયણ સંસ્થા તરફથી દીપકભાઈને કોઈ કાનુની મદદ કે આર્થિક સહાય મળી નહીં. દીપકભાઈને કુલ પંચાવન હજાર ડોલર (આશરે 25 લાખ રૂપિયા) નો ખર્ચ થયો.

દીપકભાઈ અમેરીકાથી નવસારી આવ્યા ત્યારે તેમણે સ્વામી નારાયણના મુખ્ય સન્ત અને આચાર્યને પોતાની સઘળી આપવીતી જણાવી; પરંતુ તેમના તરફથી પણ કોઈ મદદ મળી ના શકી. (દીપકભાઈએ અમદાવાદના એક અખબારમાં પણ આ વીતક જાહેર કરી હતી).

અત્રે પ્રશ્ન એ ઉદભવે છે કે ધર્મના નીતીનીયમો શા માટે એવાં, સમાજવિરોધી હોવાં જોઈએ જેથી અન્ય માણસો મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જાય ! બીજો પ્રશ્ન એ કે તમે ઘડી કાઢેલા નીયમો વીદેશી પ્રજા પર શી રીતે લાદી શકાય ? કાલ ઉઠીને કોઈ ધાર્મિક સમ્પ્રદાયની મુખ્ય મહીલા એવો નીયમ બનાવે કે જ્યાં અમે રહેતાં હોઈએ તેની આસપાસના બસો ફુટના એરીયામાં કોઈ પણ પુરુષની હાજરી ન હોવી

જોઈએ... તો કેવી મુશ્કેલી ઉભી થાય ? આપણે ત્યાં ધર્મને નામે આવી સરમુખત્યારી થતી રહે છે. ઝેરની શીશી પર ધર્મની પીંછી વડે અમૃત લખીને વેચવામાં આવે છે. લોકો તે પીએ છે અને મરે છે.

થોડા સમયપુર્વે આપણે સન્તકૃપાલુ મહારાજના આશ્રમમાં થયેલી ધક્કામુક્કીની ઘટના વીશે વાત કરી હતી. એમાં કૃપાલુ મહારાજે પોતાની સ્વર્ગસ્થ(!!!) પત્નીની શ્રાદ્ધકીયા માટે દશ હજાર માણસો ભેગાં કર્યા હતા. કાબુ બહારની જનમેદનીને કારણે દરવાજો તુટી પડતાં 65 વ્યક્તીનાં મોત નીપજ્યાં હતાં અને 200 માણસો ઘવાયા હતા. સરકારે ઘવાયેલાને પચાસ હજાર અને મરનારના વારસદારોને એક લાખની સહાય ચુકવવાની જાહેરાત કરી દીધી. ઝીટીવી પર તે સાંભળી બચુભાઈ બોલ્યા: ‘જોયું, કર્મકાંડોની આ કેવી ગોઝારી ફલશ્રુતી છે ? એક માણસે સાવ અંગત કહી શકાય એવી શ્રાદ્ધકીયાનો કર્મકાંડ એવી રીતે કર્યો જેમાં દેશની તીજોરીમાં દોઢ પોણાબે કરોડનો ચુનો લાગી ગયો. જરા વીચારો, પ્રજાના પૈસાનો આ બગાડ ‘રુપાલની પલ્લી’ પર બેળી દેવાતા લાખો મણ ચોખ્ખા ઘીના બગાડ જેવો નથી શું ?’

બીજો મુદ્દો એ છે કે સાધારણ માણસે એક ઘર બનાવવું હોય તો તેના હાથ ટુંકા પડે છે. તો નીર્ધન કહેવાતા સન્તો પાસે એટલી માત્રામાં પૈસા ક્યાંથી આવે છે ? આનો સ્વાભાવીક ઉત્તર એ જ હોય શકે કે સ્વામીઓના પૈસાદાર અનુયાયીઓ અને તેમના વીશાળ ભક્તગણ તરફથી મળતાં દાનમાંથી એવા આશ્રમો સ્થપાય છે. ચાલો, ભલે સ્થપાતા. પણ પછી થાય છે એવું કે એવા આશ્રમોમાં યુવાન અને લંપટ સ્વામીઓ ઘુસી જાય છે ત્યારે સૌની આંખ પહોળી થઈ જાય એવાં સેક્સકૌભાંડો બહાર આવે છે. આવાં સેક્સ સ્ટેન્ડલો પકડાય છે અને જગતભરમાં તેમની બદનામી થાય છે; છતાં ભોગ બનેલા અનુયાયીઓની આંખ ઉઘડતી નથી.

સત્યની ભીતરનું સત્ય એ છે કે લોકો ધર્માંન્ધ બનીને મુર્ખતાની બધી બાઉન્ડ્રી લાઈન કોસ કરી જાય છે. ક્યારેક તો એવા અન્ધશ્રદ્ધાળુઓ પોતાની પત્નીને પણ તેમના ચરણે ધરી દે છે. બાવટાઓને બગડવા માટે લોકો પુરી સવલત પુરી પાડે છે. આ બધામાંથી ઉગરવાનો એક માત્ર ઉપાય જનજાગૃતી છે. એ માટે સૌથી પહેલો

પ્રહાર અન્ધશ્રદ્ધાનાં મુળીયાંમાં કરવો પડે. પરન્તુ કમનસીબી એ છે કે બહુધા અન્ધશ્રદ્ધા એક યા બીજી રીતે ધર્મ સાથે જોડી દેવામાં આવી છે. ચામડી પર જડબેસલાક ચોંટી ગયેલો બેન્ડેજ પટ્ટો ટીંકચર આયોડીન વગર ઉખડી શકતો નથી. અંધશ્રદ્ધાના પટ્ટાને પણ હેમખેમ ઉખેડવો હોય તો તે પર ‘રેશનાલીઝમ’નું ટીંકચર આયોડીન છાંટવું પડે.

રેશનાલીઝમ પોકારીને કહે છે કે કોઈ ભગવાધારી હાથમાં ધનુષ્ય લઈને તમારી સમક્ષ ઉપસ્થીત થાય તેટલા માત્રથી તેને રામ ન સમજી લો. તેની આંખના ખુણે રમતું ‘રાવણત્વ’ પકડી પાડે. સમાજ અને દુનિયાની સારપનો આદર કરો; પણ તેનાં અનીષ્ટો અને ભયસ્થાનો સામે પણ સજાગ રહો. કૃષ્ણની ભક્તી કરતા હો તો જરુર કરો; પણ બનાવટી સુદર્શન ચક્ર પરથી કોઈ દુર્યોધનને કૃષ્ણ ન માની લો. વીચારોને હમ્મેશાં અપડેટ કરો અને નવી દૃષ્ટી કેળવો. પાંડવોની ન્યાયનીતી અને તેમના બાહુબળનું ગૌરવ કરો; પણ પત્ની દ્રૌપદીને જુગારમાં હારી જનારા પતી પાંચ હોય કે સો... બધાં કૌરવોની કક્ષાના જ ગણાય એવું માપ તમારા અંદરના ધરમકાંઠા પર ના નીકળે તો સમજો કે તમારો કાંટો ખોટો. સત્યની સમતોલ તોલણી કરવાની ટેવ રાખો. એવી તોલણીમાં રામની ભુલ જણાય તો શ્રદ્ધાની આડમાં બચાવ ના કરો અને રાવણ પાસે ચપટીક સદ્ ગુણ હોય તો તેની પણ જરુર નોંધ લો.

બધી વાતનો કુલ સરવાળો એટલો જ કે જીવનમાં રસોડાથી માંડી રાજ્યસભા સુધી અને મંદીરથી માંડી મોલ સુધી સર્વત્ર વીવેકબુદ્ધિથી વર્તો. સાચા, નીવડેલા સન્તો કે કથાકારોના સારા આચાર-વીચાર અને આચરણને પુરસ્કારો; પણ તેમનાં ચરણો પુજવાથી દુર રહો. તેમના વીચારોને વધાવો; પણ આચારોનું ઓડીટ કરો. તેમને ઉતારો ભલે આપો; પણ તેમની આરતી ના ઉતારો. ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને કહેવાનું કહેવાનું મન થાય છે કે તમે મંદોદરી હો તે પાપ નથી; પણ રાવણે કરેલા સીતાહરણને છાવરો તે પાપ છે. તમારી આસ્તીકતાને અક્કલ જોડે બાર ગાઉનું છેટું ના હોવું જોઈએ. બજારમાંથી ખરીદેલા જુવાર, ચોખા કે ઘઉંને ચાળીને ઉપયોગમાં લેવાય છે. તેમ ધર્મના ઉપદેશોને પણ વીવેકબુદ્ધિની ચાળણીથી ચાળવા જરુરી છે. ઈશ્વર હોય કે નયે હોય; તોય તમારા મનની શાંતી ખાતર ઘર આંગણે તેને પુજતા

રહેવામાં ખાસ નુકસાન નથી; પરન્તુ ઈશ્વરને હાંસીયામાં ધકેલી દઈ પાખંડી બાબાને પુજવા લાગો તે ચોવીશ કેરેટનું પાપ ગણાય. યાદ રહે કોઈ લંપટ શીયાળલુંટારાના હાથમાં મચ્છરની જેમ મસળાઈ જવામાં કોઈ ભક્તી નથી, કોઈ બુદ્ધી નથી, બલકે સમગ્ર નારીજાત માટે એ નીચાજોણું થાય તેવું શરમજનક કૃત્ય છે. બને તો બાબાને છોડી દઈ ઘરના વૃદ્ધ બાપાની સેવા કરો. તે સાચી કુટુંબભક્તી ગણાશે. ભક્તીમાં બુદ્ધી ભળવી જોઈએ દુર્બુદ્ધી નહીં. શાંતી મળવી જોઈએ; અશાંતી નહીં.

ધ્રુપછાંવ

શંકર પાર્વતીનું વ્રત કરતી બહેનોને ક્યારેક તો એ પ્રશ્ન થવો જોઈએ કે સ્નાન કરવા બેઠેલાં પાર્વતીની સુચના અનુસાર બહાર બેઠેલા ગણેશજીને શંકરજી (ખુદ પીતા ... ?) કેમ ના ઓળખી શક્યા ? આ પ્રશ્ન આજની કોલેજ કન્યાઓ કથાકારોને પુછવાની હીંમત કેળવશે ત્યારે માનવું કે તેમને શંકરપાર્વતીનું વ્રત ફળ્યું છે. મંદીરમાં ઘંટનાદ કરવાથી શાંતી મળતી હોય તો જરુર કરો; પણ યાદ રાખો સૃષ્ટીનું કલ્યાણ કરે એવો સાચો શંખનાદ એટલે ‘રેશનાલીઝમનો ઘંટનાદ’...

અનુક્રમણીકા

એક ઘરડાંઘર એવું... ગમે સૌને રે'વું.

સ્વામીશ્રી સચ્ચીદાનન્દજીના વરદ હસ્તે જેનું અઢી વર્ષ પહેલાં ઉદ્ઘાટન થયું હતું એ ઘરડાંઘર નજરે જોવાનું બન્યું. વૃદ્ધો સાથે વાતો કરી. આનન્દ થયો અને દુઃખ પણ થયું. આનન્દ એ વાતનો કે બધાં સન્તુષ્ટ જણાતા હતાં. તેઓ સંસ્થાના વખાણ કરતાં હતાં તે કરતાંય તેમના ચેહરા પર જે આનન્દ દેખાતો હતો તે સંસ્થા માટેનું સાચું બોનાફાઈડ સર્ટીફિકેટ હતું. એક વૃદ્ધાએ તો કહ્યું કે ‘અમને ઘર આંગણે જેટલાં સુખશાન્તી નથી મળ્યાં, તેટલાં અહીં મળ્યાં છે. આ લોકો જ અમારા સાચા દીકરાઓ છે!’ દુઃખ કેમ થયું તે પણ જોઈએ.

દરેકની વ્યક્તીગત વીતક જાણી. ઘરડાંઘરમાં કેમ આવવું પડ્યું તે જાણ્યું. ચર્ચા દરમિયાન એક વૃદ્ધે કહ્યું ‘કદી કોઈ વૃદ્ધ અહીં શોખથી રહેવા આવતો નથી. જેમના શ્વાસ બાકી હોય અને સ્વજનોના દરવાજા બંધ થઈ ગયા હોય તેમણે બચેલી જીન્દગી માટે અહીં આવવું પડે છે.’ સૌની વાતનો પ્રધાન સુર એ હતો કે દીકરાઓ તો લડતા વઢતા વેઠી લેવા તૈયાર હતા, પણ વહુઓ કહેતી હતી કે ઘરમાં હવે તમે ના જોઈએ. વૃદ્ધે વૃદ્ધે વેદના જુદી હતી. આંખે આંખે આંસુ જુદાં હતાં. કોકને સન્તાનો ન હતાં. કોકને હતાં, તે ન હોવા બરાબર હતાં. કેટલાંક વળી સન્તાનોને બધા પૈસા આપી દેવાની ભુલ કરી બેઠાં હતાં. (હુકમનું પત્તું વહેલુ ઉતરી દીધું હોવાથી વહુના હુકમને કારણે વનવાસ વેઠવાનો આવ્યો હતો) અનેક વીટમ્બજાઓથી ઘેરાયેલા વૃદ્ધો માટે એક માણસ સવાયો શ્રવણ બની રહ્યો હતો. એ દીકરો તે ટ્રસ્ટના મુખ્ય ટ્રસ્ટી અને સંચાલક એવા શ્રી. સતીશ પટેલ. પીતા પ્રત્યેની લાગણીને કારણે એમણે દોઢ કરોડના ખર્ચે સ્વ. પીતાશ્રી ‘ભગુભાઈ ગોવીન્દજી પટેલ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ સંચાલીત ઘરડાંઘર’ સ્થાપ્યું. નામ આપ્યું- ‘માનવ મંદીર વૃદ્ધાશ્રમ’. સતીશભાઈએ વીગતો આપતાં કહ્યું: ‘અમે સરકારી સહાય લેતા નથી. ફક્ત ડોનેશન વડે રોજ માનવ મંદીરમાં આરતીનો દીવડો સળગે છે. વર્ષે દહાડે છથી સાત લાખનો ખર્ચ થાય છે. પ્રારમ્ભે ડોનેશન નહોતું મળતું, ત્યારે બધો ખર્ચ અમે ઉઠાવતા. અઘરું હતું; પણ વૃદ્ધો

માટે કંઈક કરવાની ભાવના હતી તેથી પીતાજીની પુણ્ય સ્મૃતીરુપે આ કામ સુપેરે પાર પડ્યું. આજે ઘરડાંઓના ચહેરા પર આનન્દ જોઈને પૈસા વસુલ થયેલા લાગે છે... !' વાતો દરમીયાન સતીશભાઈએ મહત્ત્વની વાત કરી. સમાજમાં દીકરી માટે તેનો પત્ની હોય છે, નાનાં સન્તાનો માટે તેનાં માબાપ હોય, પછી પત્ની અને સાસરીયાં વગેરે હોય; પણ ઘરડાં માબાપનું કોઈ હોતું નથી. ઘડપણમાં જો તેમની પાસે પૈસા ન હોય તો તેમની હાલત બુરી થઈ જાય છે. હું આસ્તીક છું; પણ મંદીરમાં સમય બગાડવાને બદલે ભગવાનને ગમે એવાં માનવસેવાનાં કામો કરું છું. ભગવાનને નજરમાં રાખીને વૃદ્ધોની દેખભાળ રાખવામાં સાચી પ્રભુભક્તી સમાયેલી છે. એવી મારી માન્યતા છે. અહીં લાયબ્રેરીનો એ.સી. હોલ છે. છાપાંઓ તથા મેગેઝીનો આવે છે. ખુણામાં ભગવાનનું નાનું મંદીર છે. વૃદ્ધો રોજ તેમાં આરતી કરે છે. સતીશભાઈએ આગળ કહ્યું— 'અમે મારી માતાના નામે અહીં એક સાઉન્ડ પ્રુફ સેન્ટ્રલી એ.સી. હોલ બનાવવાના છીએ. જેનું બજેટ આશરે પંદર લાખથી વધુ થશે. પરંતુ તેનાથી વૃદ્ધોની સુખશાન્તીમાં વધારો થશે. અત્યારે પણ દરેક રુમમાં મ્યુઝીક સીસ્ટમ છે. દરેક રુમમાં સંડાસ બાથરુમ તો ખરાં જ; પણ રુમની બહાર દરેક રુમ દીઠ સેપરેટ હીંચકો પણ મુક્યો છે. વૃદ્ધોના દવા વગેરેના ખર્ચ ટ્રસ્ટ ચુકવે છે. શરુઆતમાં વૃદ્ધો માટે ગરમ પાણીની તકલીફ હતી. દાંતેજના

સેવાભાવી શ્રી. છોટુભાઈએ બાણું હજારના ખર્ચે સોલર હીટર મુકાવી આપ્યું છે, ત્યારથી વૃદ્ધોને ચોવીસ કલાક ગરમ પાણી મળી રહે છે. પત્તાં, કેરમ જેવી રમતો માટેનાં સાધનો પણ વસાવ્યાં છે. માઈક છે... હારમોનીયમ છે... વૃદ્ધો સુન્દર ભજનો ગાય તે અમે પણ માણીએ છીએ. તેમના આનન્દમાંથી અમને સાર્થકતાની પહોંચ મળે છે. અમે રુમે રુમે ફીલ્ટર વોટરની વ્યવસ્થા કરી છે. બજારમાં ગમે તેટલું મોઘું શાકભાજી હોય; પણ ભોજનમાં નીયમીત લીલાં શાકભાજી, કઢોળ અને દુધ આપીએ છીએ. દરેક વૃદ્ધને રોજ રાત્રે ખાંડ, ઈલાયચી અને તુલસી નાંખીને ઉકાળેલું દુધ ફરજિયાત પીવડાવીએ છીએ. જેમની પાસે સેલફોન ન હોય તેમને માટે સંસ્થાના ફોનનું એક્સ્ટેન્શન આપ્યું છે. ગમે ત્યારે એમને ડોક્ટરની જરુર પડતી હોય છે એથી ડૉ. વીનીત ચૌહાણ માનદ્સેવા આપે છે. જાણીતા યુરોલોજીસ્ટ ડૉ. પરેશ નાયક તો

ડોનર અને વાઈસ પ્રેસીડેન્ટ તો ખરા જ; પણ સમય કાઢીને સંસ્થાની નીયમીત મુલાકાત લે છે. એટલું જ નહીં; કોઈ વૃદ્ધને એમના વીષયનો રોગ હોય તો વીના મુલ્યે તેની સારવાર પણ કરે છે. આ માનવ મન્દીર જે પીલરો (સ્થમ્બો) પર ઉભું છે તેમાં આવા તો ઘણા મહત્વના માનવસ્થમ્બોનો ફાળો રહેલો છે. સર્વશ્રી ડૉ. **ખુશાલભાઈ, શકુન્તલાબહેન, અનુપભાઈ, વીકમભાઈ...** અને પરદેશમાં બેઠાંબેઠાં અમારી કાળજી લેતાં અસંખ્ય મહાનુભવો અને અનેક દાનવીરો છે. કેટલાં નામ ગણાવું...? વૃદ્ધોની માંદગી અંગેની માહિતી જણાવતાં સતીશભાઈએ કહ્યું- ‘અમારી પાસે પોતાની એમ્બ્યુલન્સ નથી; પણ જરૂર પડે ત્યારે હું મારી ‘સ્કોર્પીયો’ને એમ્બ્યુલન્સમાં તબદીલ કરી દઉં છું. રસોડામાં તમે જોશો તો મોટું ફીઝ તો ખરું જ; પણ એ સીવાય ડીપ ફીઝર પણ છે. જેમાં ઈલાયચી, કાચી કેરી, વટાણા, અથાણાં, મસાલા જેવાં પદાર્થો રખાય છે. સંસ્થા પાસે દળવાની ઘંટી, વોશીંગ મશીન બધું જ છે. સંસ્થાના વીકાસ માટે અમારે દાનની જરૂર છે. પરન્તુ અમારી શરત એટલી કે... (શરત તો ન કહેવાય પણ અમારી ભાવના એ છે કે) તમે અહીં આવીને પહેલાં અમારું માનવ મન્દીર જુઓ. અહીં વૃદ્ધો માટે અમે કેવું સ્વર્ગ ઉભું કર્યું છે તે નજરે જુઓ. પછી યોગ્ય લાગે તો જ ડોનેશન આપો.... દાન ભલે ન આપો પણ એકવાર મુલાકાત તો જરૂર લો.... ભોજનની વાત નીકળતાં એમણે કહ્યું, ‘વૃદ્ધોને અમે મહીનામાં બેથી ત્રણ વાર મીષ્ટાન્ન (શીરો, દુધપાક, શ્રીખંડ, સેવ વગેરે) આપીએ છીએ. આ સીવાય રોજ બે ટાઈમ ચા અને નાસ્તામાં બટાકાપૌંઆ, ઉપમા, ઈદડાં, ખમણ, ઈડલી વગેરે આપીએ છીએ. એ સીવાય તેમને વર્ષમાં ત્રણેકવાર ટુરમાં પણ લઈ જઈએ છીએ. એમાંનો એકાદ પ્રવાસ ધાર્મિક સ્થળોનો હોય અને બીજો સાપુતારા જેવા રમણીય સ્થળોનો હોય.’

અંતે મનોરમ્ય બાગ, લોન, એક્વેરીયમ અને સુંદર વૃક્ષો વગેરેથી શોભતું પટંગણ બતાવી સતીશભાઈએ કહ્યું- ‘હમણાં એક સરકારી અધીકારી આ બધું જોઈને પ્રભાવીત થયા અને કહ્યું- ‘હું રીટાયર્ડ થયા પછી થોડા દીવસ ફેમીલી સાથે અહીં રહેવા આવવાનો છું...!’ તરેહ તરેહનાં દુઃખ-દર્દીથી ભરેલા આ માનવસમાજમાં **વૃદ્ધોને માટે આવું સુંદર માનવ મન્દીર** સ્થાપનાર **સતીશભાઈ** અને

સૌ દાતાઓ તથા ટ્રસ્ટી મહાનુભાવોને અભીનંદન આપીએ.. બહાર નીકળ્યો ત્યારે ચીત્તમાં એક પ્રશ્ન થયો- કોણે કહ્યું કે ઘરડાઘર સમાજનું કલંક છે? કદાચ યુવાન સન્તાનો માટે એ ભલે કલંક કહેવાતું; પણ જ્યાં વૃદ્ધોની દેવની જેમ કાળજી લેવાતી હોય તે ઘરડાંઘર મન્દીર કરતાંય વધુ પવીત્ર ગણાય.

ધ્રુપઘાંઘ

સતીશભાઈએ વૃદ્ધોની ખાસીયતની એક રસપ્રદ વાત કહી. વૃદ્ધાવસ્થામાં અહીં બધાં દુઃખથી કંટાળીને કે દીકરાવહુથી ત્રાસીને આવેલા હોય છે એથી એમનો સ્વભાવ ચીડીયો થઈ ગયો હોય છે. ક્યારેક તેઓ ગુસ્સે પણ થઈ જાય છે. એથી અમારે તેમની લાગણીની ખાસ કાળજી રાખવી પડે છે. વૃદ્ધો જમવા બેસે ત્યારે અમારા મીત્ર અને ટ્રસ્ટી શ્રી. શશીકાંત ખેરગામકર ત્યાં ખાસ એટલા માટે હાજર રહે છે કે પીરસનારાઓ દ્વારા જાણ્યેઅજાણ્યે કોઈનું અપમાન ન થઈ જાય.

માનવ મન્દીર વૃદ્ધાશ્રમનો સમ્પર્ક:

Shri Vinodbhai (Satishbhai) Bhagubhai Patel

Shree Bhagubhai Govindji Patel Charitable Trust,

N. H. No. 8, At. Nani Chovisi, Po. Chovisi – 396 427.

Ta. Dist. Navsari. Gujarat (INDIA)

Phone: (O) +91 2637 236703 **Cellphone:** +91 922 787 1113

Email: help@manavmandir.org

નવરાત્રી: તહેવારોને તોડો જાણી, મરોડો

નવરાત્રીનો ઉત્સવ ચાલે છે. ગુજરાતની ગલીગલીમાં ગરબો હેલે ચડ્યો છે. ('વાંરે ગુજરાત'ને બદલે 'નારે ગુજરાત'નો માહોલ પ્રવર્તે છે) હીરોહોન્ડા પર મોડી રાત સુધી યુવાની આંટાફેરા કરે છે. નવરાત્રી 'ભવાની'નો ઓછો અને 'યુવાની'નો ઉત્સવ વધારે બની ગયો છે. યુવાપેઢીએ નવરાત્રીની ધાર્મિકતાને મનોરંજક મોડ આપ્યો છે. અસલનો તાળી ગરબો ગયો અને ડીસ્કો આવ્યો ! પ્રેમી પંખીડાંઓ માટે તો નવરાત્રી એટલે પ્રેમની વસંત ઋતુ... ! મોટા શહેરોમાં મોડી રાત સુધી 'માઈકો' વાગતા રહે છે... અને 'બાઈકો' ઘુમતા રહે છે. બાઈકની પાછલી સીટ પર બાર વાગ્યે કો'કના ઘરની કુંવારી દીકરી બેઠી હોય ત્યારે કોઈને ખબર ન પડે તે રીતે પેલા ગરબાની કડી સાચું પડું પડું થઈ જાય છે. 'માડી, દીકરી દીધી તેં ડાહી; પણ રાખજે લાજ તું મારી... દલડાના શા થાય ભરોસા ! એ ક્યાં જઈ નંદવાય માડી !' ઉમ્મરલાયક દીકરીનાં માબાપની ચીન્ટા જીભ કરતાં આખો દ્વારા વધુ વ્યક્ત થાય છે. 'બેટા, રાત્રે બહુ મોડું ના કરીશ. તારી સહેલીઓથી છુટી ના પડીશ. તું હવે મોટી થઈ છે. બધું મારે કહેવાનું ના હોય !' અને બાકીની શીખામણ માના હોઠને પેલે પાર અટકી જાય. પ્રત્યેક નવરાત્રીમાં યુવાન દીકરીનાં માવતરનાં દીલમાં ઝીણા તાવ જેવી એક ચીન્ટા રહે છે. તે ચીન્ટાનો એક તરજુમો કંઈક આવો જ હોય- 'દલડાના શા થાય ભરોસા ! એ ક્યાં જઈ નંદવાય માડી !'

અમારા બચુભાઈની દીકરીના દીલમાં પ્રેમનો અંકુર નવરાત્રીમાં જ ખીલેલો. બચુભાઈને એ ન ગમેલું. પણ દીકરીની જીદ આગળ એ લાચાર હતા. ત્યારથી એઓ માને છે કે દીકરી પર ભરોસો કરજો; પણ દીકરીની જુવાની પર નહીં! ડોક્ટરો તેમના અનુભવના આધારે કહે છે કે નવરાત્રી પછી અમારી પાસે અપરણીત છોકરીઓના ગર્ભપાતના કેસો વધુ આવે છે. સમાજને અંદેશો આવી ગયો છે કે યુવાન દીકરી ગરબા ગાવા જાય; પછી તે ક્યાં જાય તે કોણ જોવા જાય ? દીકરી ગરબાનો હોલ છોડી હોટલમાં જાય ત્યાંથી માબાપની કમબખ્તી શરૂ થાય. છોકરા-છોકરીનું અજવાળામાં થયેલું 'નયનમીલન' અંધારામાં 'દેહમીલન' સુધી

પહોંચી જાય છે, અને નવ રાતની મજા, નવ મહીનામાં ફેરવાઈ જાય છે. પુરુષપ્રધાન સમાજમાં છોકરાઓને ખાસ કશું નુકસાન થતું નથી; પણ છોકરીના કપાળે એકવાર કલંકનું ટીકું લાગી ગયું, તો એ છુંદણું બનીને તેના જીવનમાં હમ્મેશને માટે કોતરાઈ જાય છે. જો કે સમાજની બધી જ દીકરીઓ ‘એવી’ હોતી નથી. હીરોહોન્ડાને બ્રેક હોય છે; તેનાથીય વધુ પાવરફુલ બ્રેક દીકરીના દીમાગમાં હોય છે. એવી દીકરીઓ સ્વહસ્તે પોતાની જાતને એક લક્ષ્મણરેખા દોરી આપે છે. (હીરોહોન્ડાની બ્રેક ફેઈલ થઈ શકે; પણ તેના દીલની બ્રેક ફેઈલ થતી નથી) દીકરીઓની સંયમની બ્રેકને કારણે જ માવતરો ઉજળે મોઢે જીવી શકે છે.

ઉત્સવોની વાત કરીએ. આપણે ત્યાં ઉત્સવોની સુરુચીપુર્ણ કે શીસ્તબદ્ધ ઉજવણી થતી નથી તેથી સમાજને આનંદ ઓછો અને અશાંતી વધુ મળે છે. મોડી રાત સુધી માઈકનો ઘોંઘાટ કાયમી બની ગયો છે. ઉત્સવો કયારે સફળ થાય ? જેમ ઉતરાણ માત્ર પતંગથી સફળ થતી નથી; પવન પણ હોવો જોઈએ, તેમ તહેવાર હોય કે વ્યવહાર; સાધનશુદ્ધિ અને વીવેકબુદ્ધિ વીના ઉત્સવો સફળ થતા નથી. પ્રત્યેક તહેવારને સ્થુળતા તરફથી ઉપયોગીતા તરફ મોડ આપવાનો સમય પાકી ગયો છે. એ પણ યાદ રાખવાનું છે કે આધી, વ્યાધી અને ઉપાધીના આ યુગમાં તહેવારો જીવનનો પ્રાણવાયુ છે. દીનપ્રતીદીન માનવજીવન સંઘર્ષમય બનતું જાય છે. ધ્યાનથી જોશો તો દરેકના ઉપલકીયા હાસ્યની પાછળ વીષાદ છુપાયેલો જોઈ શકાશે. સ્મીત પાછળ થીજ ગયેલાં આંસુ દેખાશે. રડતાં રડતાં જીવી જવાની કળા માણસે શીખી લીધી છે. બે આંસુ વચ્ચે એણે એક સ્મીત ગોઠવી દીધું છે. બે ટુંસકાં વચ્ચે એક હાસ્ય ગોઠવી દીધું છે. એ સ્મીત અને હાસ્ય એટલે તહેવારો અને ઉત્સવો....! તહેવારો એટલે જીવનપથ પર આવતાં ઘટાદાર વૃક્ષો... જેની શીતળ છાયામાં જીન્દગીની મુસાફરીમાં થાકેલો માણસ ઘડીક વીસામો લઈ શકે છે ખરો; પરંતુ પ્રત્યેક તહેવારો સાથે તેનાં અનીષ્ટો ભળેલાં છે. તે દુષણો બહુધા માનવપ્રેરીત હોય છે. વીવેકબુદ્ધિની ચાળણીથી તેને ગાળીચાળીને શુદ્ધ કરીશું તો ઉત્સવોની પુરી મધુરતા માણી શકાશે.

ઉત્સવોનાં અનીષ્ટોની થોડી વાત કરીએ. પ્રત્યેક દીવાળી ટાણે ધડાકીયા ફટકડાનો તીવ્ર વીસ્ફોટ અસહ્ય બની જાય છે. બાળકો (અને મોટેરાંઓ પણ) એનાથી દાઝી ગયાની દુર્ઘટના બને છે. અહીં વીવેકબુદ્ધિ એમ કહે છે કે ઝેરને અમૃત બનાવીને પીઓ. અર્થાત્ આખેઆખી આતશબાજી નાબુદ કરવાને બદલે એવા વીસ્ફોટક ફટકડાઓ દુર કરી તેને સ્થાને ફૂલઝરી, હવાઈ જેવી નીર્દોષ આતશબાજી ઉપલબ્ધ હોવી જોઈએ. લોકો સલામતપણે દીવાળી ઉજવે એમાં સરકારને પણ વાંધો ન હોય શકે. જો એમ થઈ શકે તો દીવાળીના સપરમા દીવસે દાઝી જવાની કોઈ દુર્ઘટના ના બને. હોળી આગનો અને ધુળેટી રંગનો તહેવાર છે. આમ તો એ નીર્દોષ દેખાય છે; પરન્તુ હીસાબ ગણો તો સમજાશે કે સમગ્ર ગુજરાતમાં ટનબંધી લાકડું જલાવી દેવામાં આવે છે તેનું પર્યાવરણીય નુકસાન નાનુંસુનું નથી. ધુળેટી નીર્દોષ રંગોથી રમાય ત્યાં સુધી ક્ષમ્ય; પરન્તુ તેમાં કાદવ-કીચડ કે ઓઈલ પેઈન્ટ્સ (અથવા શરીરને નુકસાન કરે એવાં કેમીકલ્સ) ઈરાદાપૂર્વક વાપરવામાં આવે છે તેવું ન થવું જોઈએ. વળી તહેવારના ઓઠા હેઠળ ક્યારેક અસામાજિક તત્ત્વો છોડતી કે મશ્કરીનો ચાળો પણ કરી લેતા હોય છે. આ બધાં દુષણો, તહેવારોને ‘અપડેટ’ કરવાની સામાજિક જરૂરીયાતને સુચવે છે.

ઉત્તમ તો એ જ કે પ્રત્યેક કોમ અને ધર્મના લોકોએ, તહેવારોના રીતીરીવાજો કે નીતીનીયમોમાં કલ્યાણકારી સુધારાઓ કરવા જોઈએ. અસલના તાળી ગરબાને આપણે ડીસ્કોમાં તબદીલ કરી શકતા હોઈએ, તો આજના પ્રત્યેક તહેવારોમાં કોઈને કોઈ માનવ-ઉપયોગી વાત કેમ ન ઉમેરી દેવી જોઈએ ? **ધનતેરસ**ને દીવસે ધનની અને **વાક્ર-બારસ**ને દીવસે વાણીની સાચી ઉપયોગીતા અંગે વીદ્વાનોનાં પ્રવચનો દ્વારા સમજાએ, એ પણ એક કલ્યાણકારી ફેરફાર જ ગણાય. **રક્ષાબન્ધન**ને દીને ભાઈ અને બહેન બન્ને સાથે રક્તદાન કરે તો એથી રુડું બીજું શું ? **નાગપંચમી**ના દીને ચક્ષુદાન અને **દીવાસના** દીને વસ્ત્રદાન કે વીદ્યાદાન કરવાની રસમ ચાલુ થવી જોઈએ. **દીવાળી**ના દીને દેહદાન અને **નુતનવર્ષ**ના દીને અન્નદાન જેવા રીવાજો ઘડી કાઢવાનો સમય પાકી ગયો છે.

સંક્ષેપમાં તાત્પર્ય એટલું જ કે તમામ ઉત્સવો, રીવાજો કે તહેવારો માણસને સુખશાન્તી અને આનન્દ આપે એવા બની રહેવા જોઈએ. ગૃહીણીઓ ઘઉંમાંથી કાંકરા વીણીને ફેંકી દે છે તેમ, પ્રત્યેક ધર્મ અને કોમના ઉત્સવોમાં પ્રવેશી ગયેલાં દુષણો કે અબૌદ્ધિક આચરણો પર પ્રતીબન્ધ મુકી, તેના સ્વરુપને માનવતાભર્યો મોડ અપાવો જોઈએ.

ધુપછાંવ

સમાજમાં નેવું ટકાથીય અધીક સંખ્યામાં શ્રદ્ધાળુઓ વસે છે. તેમને નવરાત્રીમાં થતો ઘોંઘાટ અને ગીરદી પણ પવીત્ર લાગે છે. કેમ કે તે માતાને નામે થાય છે. ધાર્મીક સ્થળોની ગન્દકી પણ ગમી જાય છે. કેમ કે ત્યાં ભગવાન વસેલો છે. નાસ્તીક ઈમાનદાર હોય તોય નથી ખપતો; પરન્તુ ભગવાં વસ્ત્રોમાં છુપાયેલો ઠગ ગમી જાય છે. કેમ કે તેના મુખમાંથી ભગવાનનું નામ નીકળે છે. માત્ર ગુજરાતમાં જ નહીં મહારાષ્ટ્રમાં પણ ગણેશોત્સવ વેળા કરોડો રુપીયાની વીજચોરી કરીને રોશની કરવામાં આવે છે. કોઈ પગલાં લેવાતાં નથી કારણ કે વીજ-અધીકારીઓ પણ માને છે કે ભગવાનના કામમાં વપરાતી વીજળી ચોરી નહીં; ‘અર્ધ્ય’ ગણાય. પાપ નહીં; પુણ્ય ગણાય. આપણા તહેવારોની સાથે વાણી, વ્યવહાર અને વર્તનને પણ ‘અપડેટ’ કરવાની જરુર છે.

અનુક્રમણીકા

કાન્તીકારી વીચારક રાવજીભાઈ પટેલ ‘મોટા’

માણસના અજ્ઞાનને ઘણા લોકો અનુસરે ત્યારે ઘેટાંવાળી કહેવત યાદ આવે. એક ઘેટું ચાલે તેની પાછળ હજાર ઘેટાં ચાલે. આ વાતને થોડો હકારાત્મક મોડ આપીએ તો મામલો થોડો સુરુચીપુર્ણ બને. જેમ કે એક માણસને લાઘેલા જ્ઞાન મુજબ હજારો માણસો વર્તે તો આખો સમાજ સુખી થઈ શકે. અમારા બચુભાઈ કહે છે કે- ‘એક ઘેટું વીઘુતની શોધ કરે અને ઘેટાંઓનો આખો વાડો પ્રકાશથી ઝગમગી ઉઠે તે ઔદ્યોગિક કાંતી કહેવાય.’ ટુંકમાં, **કોઈ માણસના સારા વીચારોને આખો સમાજ અપનાવી લે તેને વૈચારિક કાંતી કહેવાય.** આવું (વીચારોનું વાવેતર) થાય ત્યારે મહાપુરુષોની ફસલ ઉગે. ગાંધીજી, વીનોબા ભાવે, રવીશંકર મહારાજ, વીવેકાનંદ, સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી જેવી હસ્તીનો મનુષ્યેતર જન્મ થાય. નવા વીચારો પ્રમાણે સુધારાવાદનો વાયરો ફેલાય ત્યારે નર્મદથી માંડી અબ્રાહમ કોલુર અને રાવજી પટેલથી માંડી રમણ પાઠક સુધીના રેશનાલીસ્ટોનો ઉદય થાય છે. હમણાં વડોદરાના પત્રકાર શ્રી બીરેન કોઠારી દ્વારા સંપાદીત એક પુસ્તક વાંચવા મળ્યું. પુસ્તકનું નામ છે - **કાન્તીકારી વીચારક રાવજી પટેલ ‘મોટા’** (અત્રે સ્પષ્ટતા કરીએ કે આ ‘મોટા’ તે પેલા આધ્યાત્મિક સંત શ્રી. યુનીલાલ ભાઈચંદ ભાવસાર - ‘શ્રી. મોટા’ નહીં; પણ તેમની સમકક્ષ ઉંચાઈ સર કરી ચુકેલા રેશનલ સંત રાવજીભાઈ પટેલ ‘મોટા’. બન્ને મોટા...! એક કર્મે મોટા; બીજા ધર્મે મોટા...!)

પ્રત્યેક યુગમાં બનતું આવ્યું છે કે સત્યએ સો વાર શુભીએ ચઢવું પડે છે અને જુઠાણાંનો જયજયકાર થાય છે. હર યુગમાં ઈસુની છાતીમાં ખીલા ઠોકી દેવામાં આવે છે. રામાયણમાં અયોધ્યાના ધોબીના કાલ્પનીક તરંગને સહજ સ્વીકૃતી મળી ગઈ હતી અને સીતાજીના પવીત્ર સત્યએ અગ્નીપરીક્ષા આપવી પડેલી. બ્રુનોને લાઘેલા સત્ય બદલ તેણે જીવતા સળગવું પડેલું અને ધર્મગુરુઓનું જુઠાણું- ‘પૃથ્વી ગોળ નથી; સપાટ છે...’ તે આજે પણ મોટા પાયા પર જીવે છે. **સમાજમાં જુઠાણાંના મસ મોટા ‘મોલ’ ધમધમે છે. સત્યના કોઈ શોર્પીંગ સેન્ટર નથી. આપણી વચ્ચે સત્યના સેક્સમેન બહુ ઓછા છે. કાન્તીકારી વીચારક શ્રી. રાવજી પટેલ સત્યના એક**

મોટા સોદાગર હતા. તેઓ વીસમી સદીના સોક્રેટીસ હતા. તેમણે સપાટ દેખાતી પૃથ્વી પર ઉભા રહીને સમાજને રેશનલ વીચારોની ભુગોળ સમજાવી હતી. તેમણે વીદ્વાનો અને વીચારકો માટે જ્ઞાનની પરબ ખોલી હતી. એ પરબનું નામ હતું ‘રેનસાં ક્લબ’. તેમાં મોટા ગજાના વીદ્વાન વીચારકો વચ્ચે વીચારોનો ફળદાયી સત્સંગ થતો. ‘રેનસાં’ નામ તેમની પ્રવૃત્તિના પરીપ્રેક્ષ્યમાં સુચક છે. ‘રેનસાં’ એટલે નવા વીચારોનું વ્યોમ. પશ્ચીમી સંસ્કૃતિના વીકાસ માટે 14 થી 16મી સદીના યુગને ‘રેનસાં’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. રાવજીભાઈના ‘વીચારવર્કશોપ’માં વીચારોને અપડેટ કરીને છેવટના સત્ય સુધી પહોંચાડવાનો ઉપક્રમ રહેતો. એ કારણે ‘રેનસાં’ નામ એમની વૈચારીક ક્રાન્તિના સન્દર્ભે યથાર્થ હતું. બચુભાઈના શબ્દોમાં કહીએ તો ‘રેનસાં’ એટલે ‘16મી સદીની સત્યશોધક સભા’.

1912ની 18મી સપ્ટેમ્બરે દહેગામમાં જન્મેલા રાવજીભાઈ પુરાં 90 વર્ષ જીવ્યા હતા. તેઓ રસેલ, પ્લેટો, કેન્ટ, હીગલ, ફ્રામ, મારક્સ, ન્યુટન કે આઈન્સ્ટાઈન પર અભ્યાસપુર્ણ વક્તવ્ય આપી શકતા. તો બીજી તરફ ગાંધીજી, બુદ્ધ કે શંકરાચાર્ય વગેરેના વીચારોને પણ પોતાના આગવા પરીપ્રેક્ષ્યમાં મુલવતા. કોઈ પણ પ્રખર રેશનાલીસ્ટ વીચારકનું દીમાગ કદી તળાવ જેવું બંધીયાર ન હોઈ શકે. રાવજીભાઈ પણ વીચારણા, ફેરવીચારણા કે પુનઃવીચારણા માટે દીમાગની ગોળીમાં વીચારોનું દહીં વલોવતા. નીખાલસતા અને તટસ્થતા એ તેમની બૌદ્ધિક પ્રતીભાનું આગવું લક્ષણ હતું. તેમના વીચારો પાછળથી જો તેમને ખોટા જણાય તો તે ફગાવી દઈ સામે ઉભેલા નવા સત્યનું તેઓ હમ્મેશાં સ્વાગત કરતાં. પ્રત્યેક વીવેકપંથીની એ જ યોગ્ય આચારસંહિતા ગણાય. વીચારો પારકા છે કે પોતાના તેનું મહત્ત્વ ન હોઈ શકે; કોના વીચારો સત્યની કેટલી નજીક છે તેનું જ મહત્ત્વ હોઈ શકે. અંધશ્રદ્ધાની વાત અબ્રાહમ કોવુર કરે તો તેનો વીરોધ જ કરવાનો હોય અને વીવેકબુદ્ધિની વાત આસારામબાપુ કરે તો તેનો સ્વીકાર કરવામાં કશો પુર્વગ્રહ નડવો ના જોઈએ. પુસ્તકમાં શ્રીમતી કુંદન ઝવેરીએ એક પ્રેરણાત્મક પ્રસંગ લખ્યો છે. એ પ્રસંગ છુબ જ પ્રેરણાદાયી છે. (જુઓ ‘ધુપછાંવ’)

રાવજીભાઈ પટેલનો વીશાળ વૈચારીક વ્યાપ ગુજરાતીઓથી થોડો છેવે રહી ગયો; તેનું કારણ કદાચ એ છે કે તેમનું મોટા ભાગનું લખાણ અંગ્રેજીમાં હતું. તેમના ચીન્તનસુરજનાં કીરણો ગુજરાતની ગલીગલીમાં ન પ્રસરી શક્યા તે આપણી કમનસીબી છે. એકવીસમી સદીમાં ચોમેર ધરમના ઢોલ અને નાસ્તીકતાનાં નગારાં વાગી રહ્યાં છે ત્યારે રાવજીભાઈની કાન્તીકારી, રેશનલ વીચારધારા સૌને સંશયની સાધના કરવા પ્રેરે એવી છે. બચુભાઈ કહે છે તે મુજબ ‘પુસ્તક કાજુ, બદામ અને અખરોટથી ભરેલી બરણી જેવું છે.’ (પુસ્તકની કીમ્મત તેમ જ પ્રાપ્તી અંગેની માહિતી લેખના અન્તે આપવામાં આવી છે).

ધ્રુપદાંવ

મારા પીતાજી ડૉ. રતીલાલ ઝવેરીનું દવાખાનું અમદાવાદ, કાળુપુરમાં હતું. એક દીવસ એક માણસ પીતાજીને વીઝીટે બોલાવવા માટે આવ્યો. પીતાજીને સૌએ બહુ સમજાવ્યા – અત્યારે બહાર રમખાણો ચાલે છે, એમને ના પાડી દો... પણ પીતાજીએ કહ્યું- ‘હું ડૉક્ટર થઈને દરદીની કટોકટ સ્થિતિમાં કામ ન આવું તો મારો ધર્મ લાજે’ અને પીતાજી આગત્તુક સાથે ગયા. પણ તેમને મારી નાખવાનું પુર્વઆયોજિત કાવતરું હતું. તેમની કુર હત્યા કરી નાખવામાં આવી. માહોલ એવો ભયાવહ હતો કે શબ લેવા પણ જઈ શકાય એમ ન હતું. અમારા કુટુંબને માથે કેવું આભ તુટી પડ્યું હશે તેની કલ્પના કરી જુઓ. મારા પીતાજી માનવતા બતાવવા ન ગયા હોત તો બચી ગયા હોત. વીશ્વાસ, ભરોસો કે માનવતાની અમારે બહુ મોટી કીમ્મત ચુકવવી પડી હતી.

આગળ જતાં શું થયું તે પણ સાંભળો. અમે મોટા થતાં ગયા, તેમ મુસ્લીમ કોમ માટે અમારા દીલમાં અજાણતાં જ અણગમો ઉછરવા લાગેલો. પણ ઘટનાચક્ર એવું બન્યું કે વર્ષો પછી મારો જ દીકરો તુષાર એક મુસ્લીમ છોકરીના પ્રેમમાં પડ્યો. બન્ને લગ્ન કરવા માટે જીદ લઈ બેઠાં. બીજી તરફ મારા દીલમાં કારી ઘા પડ્યા હતા. હું મુસ્લીમ કોમની દીકરીને મારી વહુ બનાવવા કેમે તૈયાર ન હતી. મેં મારા પત્ની નલીન સમક્ષ પેટ છુટી વાત કરી – ‘મારા દીલમાંથી ચોખ્ખી ‘ના’ આવે છે. શું કરીએ... ?’ મારી માનસીક પરેશાની જોઈ પત્ની થોડીવાર મૌન રહ્યા. પછી મને

સમજાવતાં બોલ્યા - ‘જો સાંભળ... અહીં માત્ર લાગણીથી નહીં; થોડું બુદ્ધિથી પણ વીચાર. કોઈ માણસ હિન્દુ કે મુસ્લીમ બનીને જન્મતો નથી. બધા જન્મે ત્યારે માણસ જ હોય છે. માણસોની કોમવાદી સમાજવ્યવસ્થાને કારણે એના પર હિન્દુ કે મુસ્લીમનાં લેબલ લાગે છે. એ પણ વીચાર કે તારા પીતાની હત્યા કરનારા લોકો બીજા હતા. આ છોકરીને તેમની સાથે કોઈ સમ્બન્ધ નથી. મને લાગે છે કે એને આપણે અન્યાય ન કરવો જોઈએ.’

ત્રણેક દિવસ બાદ મને પણ લાગ્યું કે જેણે ગુનો કર્યો જ નથી તેને શું કામ સજા મળવી જોઈએ ? અને હું લગ્ન કરાવી આપવા માટે રાજ થઈ. મેં તુષારને સમ્મતી આપી, ત્યારે તે ખુબ જ હર્ષવીભોર થઈ ગયો. છોકરી મને મળવા આવી. તે મને પગે લાગી. ત્યારે દીકરી પ્રત્યે જાગે તેવો જ ઉમળકો મને જાગ્યો. હું તેને ભેટી પડી. બન્નેનાં લગ્ન કરાવ્યાં. અને ત્યારથી તે મારી વહુ નહીં; દીકરી બનીને રહી છે. અમે બન્ને માદીકરી તરીકે જ એકમેકને ચાહીએ છીએ. મને આ સમજણ આપનાર મારા પતી નલીન ઝવેરી હતા. પણ નલીનમાં આવી સમજણનો સુરજ રાવજ પટેલના સંગને કારણે ઉગ્યો હતો. મારું માનવું છે કે ‘મોટા’ પારસની જેમ એક જ વાર સ્પર્શે તોય લોખંડ સોનું થઈ શકતું. ‘મોટા’ના વીચારોથી કેટલાય માણસોમાં આવાં વૈચારીક પરીવર્તનો આવ્યાં છે.

—શ્રીમતી હુંદલ ઝવેરી (પૃષ્ઠ: 40)

અનુક્રમણિકા

સમજણનો સુરજ

દીમાગમાં વીચારોનું ગુમડું પાક્યું છે. શ્રી. મનસુખ નારીયાની નીચેની કવીતાએ એમાં સોયની ગરજ સારી. કવીતાની પંક્તીઓ પર એક નજર કરીએ.

હું હવે થાકી ગયો છું માણસોથી, રાતને દીવસ સતત એ કંઈને કંઈ માગ્યા કરે * બંધ આંખે, હાથ જોડે, શીશ ઝુકાવે, ઘુંટણીયાભેર થઈ જઈને પગે લાગ્યા કરે... * ધુપને દીવા કરે, પુજન કરે, અર્ચન કરે છે ને કથાકીર્તન, હવન-હોળી કરે, મારી સર્જેલી બધી વસ્તુઓથી લલચાવે... મને ફળફુલ, નૈવેદ્ય ને શ્રીફળ ધરે... માગણીની રોજ માળા ફેરવે, મણકા ગણે ને કોથળીમાં હાથ સંતાડ્યા કરે... હું હવે થાકી ગયો છું માણસોથી * આ સકળ બ્રહ્માંડ ચૌદે લોકમાં નીવાસ મારો છે ધરા, પાતાળ ને આકાશમાં... * તો પણ મને પુરે છે મંદીર – મસ્જીદોની જેલમાં, છું હું ઘણાં યુગોથી કારાવાસમાં, * હું એક ઉર્જારૂપ છું પણ સૌ અલગ નામે, અલગ રુપે હજારો ઘર્મને સ્થાપ્યા કરે... હું હવે થાકી ગયો છું માણસોથી * માણસો સર્જીને કીધી ભુલ મેં, આજે જુઓ એ મુર્તીઓ મારી જ સર્જે છે * હવે એ ડુબાડે છે, વીસર્જન પણ કરે છે, ઉત્સવો નામે સતત ઘોંઘાટ ગર્જે છે હવે... * રોડ પર કાઢીને શોભાયાત્રા, ડીસ્કોને ડીજે. તાલમાં જાહેરમાં નાચ્યા કરે... હું હવે થાકી ગયો છું માણસોથી... * માંગણી છે એડમીશન ને પરીક્ષામાં ટકા ને નોકરી-ઘંઘો... સગાઈને સીમંત... * બંગલોને કાર, સીદ્ધી-સંપત્તિ ને રોગમુક્તી... એવી અઢળક માંગણોઓ છે અનંત... એ મંત્રેલા દોરાઘાગાઓ અને તાવીજ બાંધી મારી કાયમ માનતા માન્યતા કરે... * હું હવે થાકી ગયો છું માણસોથી.... !

હવે મુળ વાત પર આવીએ. ઘણીવાર ચર્ચા થાય છે સાચું રેશનાલીઝમ છે શું? આખરે તો એ સત્યનો અર્ક છે. આપણે સૌ તે સત્યને સમર્પીત છીએ, નહીં કે સત્ય આપણને... ‘સત્ય’ એ ફીલ્મ ડાયરેક્ટરનો કેમેરો નથી કે તે માણસની પાછળ દોડે. સત્યની ઘડીયાળ સ્વયંસંચાલીત છે તે સારું છે; નહીંતર માણસે અનેકવાર પોતાની અનુકૂળતા પ્રમાણે કાંટા ઘુમાવ્યા હોત. ફુલટાઈમ સત્યને જ સમર્પીત હોય એવા નાસ્તીકોના વીચાર કેવા હોઈ શકે... ચાલો, કલ્પના કરીએ.

ઈશ્વરના હોવા ન હોવા અંગે અમારો કોઈ હઠપ્રહ નથી. જે દીવસે ઈશ્વર છે એ બાબત પર વીજ્ઞાનનો આઈ.એસ.આઈ. માર્ક જેવો સીક્કો લાગશે તે દીવસે ઈશ્વરને સૌથી પહેલાં સાપ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ અમે કરીશું. અમારા તો બન્ને હાથમાં લાડુ હશે ! (1) રેશનાલીઝમના નશામાં અમે ઈશ્વર અંગેની ઈર-રેશનલ વાતોનો જોરદાર વીરોધ કરતા રહ્યા તે ભુલનું ભાન થશે. અને (2) વીજ્ઞાનની ચાળણીથી હજાર વાર ચળાઈને સો ટચના સોના જેવું સત્ય સામે આવ્યું છે તેનો આનંદ તો જેવો તેવો નહીં જ હોય. રેશનાલીઝમની પરીક્ષામાં નાપાસ થવા બદલ અમે સમાજને પેંડા વહેંચીશું. કારણ કે ખોટો દાખલો ગણવાના દુઃખ કરતાં સાચો જવાબ લાધ્યાનું સુખ અનેકગણું ચડીયાતું હશે.

સદીઓથી કેટલાક પ્રશ્નોએ અમારા દીમાગનું દહીં કર્યું છે. વીજ્ઞાન અને વાસ્તવિકતા, એ બે વચ્ચે ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ સતત શંકાશીલ રહ્યું છે. વીજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીથી પોરસાઈને અમે ઈશ્વર વીરોધી વીચારોનો પ્રચંડ પ્રસાર કરતા રહ્યા. અમારી એ વૈજ્ઞાનિક અન્ધશ્રદ્ધા બદલ અમે ક્ષમાયાચના કરીશું. નવેસરથી અમારા દીમાગને ‘ફોરમેટ’ કરીશું. ઈશ્વર અંગેના નવા વીચારો વડે આખેઆખા રેશનાલીઝમને ‘અપડેટ’ કરીશું. અને વચન આપીશું કે પુરું જાણ્યા-સમજ્યા વીના અમે કદી ઈશ્વર, ધર્મ કે પુજાપાઠ વગેરેની ઠેકડી નહીં ઉડાવીએ. પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા પછી ઈશ્વરની રહેમ દષ્ટી પ્રાપ્ત થશે તો અમારું અજ્ઞાન દુર કરવા એકબે સવાલ પુછીશું. દેશના કરોડો શ્રદ્ધાળુઓ વર્ષોથી તરેહ તરેહના કર્મકાંડો કરતા આવ્યા છે; છતાં તેમનો કેમ ઉદ્ધાર થતો નથી ? (થતો હોય તો તેની ઈસ સાબીતી કેમ નથી મળતી?) હજાર વાર બલબની સ્વીચ પાડીએ તો તે હજાર વાર સળગે જ, તેવી ગેરેન્ટેડ ફ્લશ્યુતી કર્મકાંડોમાં કેમ પ્રાપ્ત થતી નથી ? એકવાર સફળ થતો ભુલો, તે જ પ્રકારના બીજા નવ્વાણું કેસમાં કેમ નીષ્ફળ જાય છે ? અમીતાભ બચ્ચન કે શાહરુખ ખાન ગમ્બીર માંદગીમાં પટકાય ત્યારે દેશ આખો પુજા-પાઠ, હોમ-હવન કે પ્રાર્થના કરે છે. પણ અન્તે તો તેઓ તબીબી સારવારથી જ સાજા થાય છે – એવું કેમ ? હિન્દી ફીલ્મોમાં મુર્તી પરથી ફુલ પડે તેવી સાંકેતીક પરીભાષામાં ઈશ્વર કેમ તેના આશીર્વાદની પહોંચ મોકલતો નથી ? ઈશ્વર, પુજા-પાઠ, શ્રદ્ધા-ભક્તી વગેરેમાં

સૌનો વીચાસ ટકી રહે તે માટે પણ ક્યારેક તો તેની સાબીતી મળવી જોઈએ કે નહીં? અન્ધારામાં શ્રદ્ધાની તીરન્દાજી ક્યાં સુધી કર્યા કરવી ?

જ્યોતીષવીદ્યા, વાસ્તુશાસ્ત્ર, મન્ત્રતન્ત્ર, ભગત-ભુવા, બાધા-આખડી, મન્ત્રેલું પાણી, તાન્ત્રીક વીદ્યા વગેરેને વગોવવામાં અમે પાછું વળીને જોયું નથી. તે સૌની અમે જાહેરમાં લેખીત ક્ષમા માંગીશું અને વચન આપીશું કે હવેથી અમે એ બધા વીશે અપપ્રચાર નહીં કરીએ. બલકે તેના ચરણોમાં પડીને આજીજી સહીત નમ્રભાવે એટલું જરુર પુછીશું કે, ભગત-ભુવાથી જો ભાગ્યના લેખ પલટાઈ શકતા હોય તો ભગત-ભુવા પોતે કેમ દુઃખી થાય છે ? (ક્યારેક ભાગ્યના લેખ પલટાતા જોવા મળે, તો તેવી સફળતા વારમ્વાર-હમ્મેશાં કેમ નથી મળતી ?) ભગત રોગો સાજા કરી શકતો હોય તો દુનીયાની કરોડો હોસ્પીટલો કેમ દરદીઓથી ઉભરાય છે? આજપર્યન્ત કેટલાય જ્યોતીષીઓ ક્રીકેટ કે ચુંટણી જેવી બાબતોની ચેલેંજ ઉપાડીને અન્તે હારી ગયા છે. તે જ્યોતીષીઓ પાખંડી અને અધુરા હોય તો તે સમયે સાચા જ્યોતીષી હોવાનો દાવો કરનારા માણસો/ જ્યોતીષીઓ કેમ આગળ આવીને સાચો ખુલાસો નથી કરતા ? ભગતો કે તાન્ત્રીકોને અમારે એ પુછવું છે કે, તેઓ દુઃખો દુર કરી શકતા હોય તો પોતે માંદા પડે છે ત્યારે કેમ હોસ્પીટલમાં દોડી જાય છે ? અમારે શ્રદ્ધાળુઓની ઠેકડી નથી ઉડાવવી; પણ સત્ય અને સંશય વચ્ચે ચાલતા આ ગજગ્રાહમાં સત્ય કોના પક્ષે છે તે જાણવું છે. રોકડા રુપીયા જેવી જ, શ્રદ્ધાની ફલશ્રુતી હજી કેમ મળતી નથી ?

અમે જુદા હોઈએ તો સજા ભોગવવા તૈયાર છીએ. પણ રહી રહીને પ્રશ્ન થાય છે કે શા માટે આજપર્યન્ત, ડોક્ટરો જેટલીવાર સફળ થયા છે તેટલી વાર ભુગત-ભુવાઓ સફળ થયા નથી ? જ્યોતીષીઓએ કરેલી આગાહી કરતા વિજ્ઞાને કરેલી આગાહીઓ જ કેમ વધુ સાચી પડે છે ? સત્યશોધકોએ વખતો વખત જાહેર કરેલાં લાખો રુપીયાનાં ઈનામો હજી કેમ વણજીતાયેલાં-અકબન્ધ છે ? મન્ત્રતન્ત્ર કે મેલી વીદ્યાથી “મુઠ” મારીને બેહોશ કરી દેતા માણસોના એ કરતબમાં જો દમ હોય તો, આજે લાખો હોસ્પીટલોમાં દરદીઓને ઓપરેશન પહેલાં એનેસ્થેસીયા આપવામાં આવે છે; તેને બદલે “મુઠ” મારીને બેહોશ કરી ઓપરેશન કરવામાં કેમ નથી

આવતા ? બીજાનું કાળજું ખાઈ જતી ડાકણ પોતાનું કાળજું બગડે ત્યારે કેમ લાચાર બની જાય છે ? (ઑકટરોએ તેના લીવરનું ટ્રાન્સપ્લાન્ટેશન કરીને તેને જીવતદાન આપવું પડે એવી લાચારી તેણે કેમ વેઠવી પડે છે ?) અખબારોમાં જ્યોતીષવીષયક સવાલોના જવાબ આપતો કોઈ જ્યોતીષી, પોતાની દીકરી ભાગીને ક્યાં સંતાઈ છે તે કેમ નથી જાણી શકતો ? (બલકે પછી રમુજ એ થાય છે કે જે અખબારોમાં તે લોકોને મુંઝવતા સવાલોના જવાબો આપતો હોય તે અખબારમાં જ તેણે દીકરીનો પત્તો આપનારને યોગ્ય બદલો આપવાની જાહેરાત છપાવવી પડે છે !) વાસ્તુશાસ્ત્રના પ્રખર નીષ્ણાતો પોતાના બંગલામાં ઉદ્ભવતી સમસ્યાઓ કેમ દુર કરી શકતા નથી ? યજ્ઞોથી દુષ્કાળ કેમ અટકાવી શકાતો નથી ? સુનામી કે ઘરતીકંપને કેમ રોકી શકાતાં નથી ? પ્રશ્નોનો પાર નથી. એ બધા પ્રશ્નોના જવાબો કોણ આપશે ? એ કારણે જ ઈશ્વરની ફરીયાદ સમી, લેખના અન્તે ‘ધુપછાંવ’માં આપેલી શ્રી. મનસુખ નારીયાની નીચેની કવીતા અમારા કાનમાં સંભળાયા કરે છે :

ધુપછાંવ

આંખ ખુલે તો સારું !

મોડીવહેલી આપણ સૌની આંખ ખુલે તો સારું !

નહીંતર સુરજ સામે જુઓ તોય હશે અન્ધારું.

હોમ, હવનનાં કુંડાળાંનો રહ્યો છે ઘેરાવો,

વીચારોનાં માંદળીયાંઓ માણસને પહેરાવો

ક્યાં સુધી સૌ પીધા કરશે ચરણામૃતનો દારુ ?...

મોડીવહેલી આપણ સૌની...

ચમત્કારને નામે પોલમ્પોલ બધાયે ખેલ,

સમજી લે વીજ્ઞાન બધાયે સામે છે ઉકેલ,

પુરાવા-આધાર વગર કાં સ્વીકારે પરબારું ?...

મોડીવહેલી આપણ સૌની...

તું સદીઓએ બાંધેલા દોરા-ધાગાઓને છોડ,

તું વહેમો પાછળ ઉંધે માથે કર મા દોડંદોડ,

જે ઘેટાંઓની જેમ જીવે છે એને કેમ સુધારું ?...

મોડીવહેલી આપણ સૌની...

દુર દુરના ગ્રહો અમસ્તા તને જ શાથી નડે ?

જ્યોતીષ, જન્તર-મન્તર, વાસ્તુ ચક્રમાં કાં પડે ?

અન્ધ બનેલી શ્રદ્ધાઓમાં કર મા જીવન ખારું ?...

મોડીવહેલી આપણ સૌની...

— મનસુખ નારીયા,

આચાર્ય, એમ.વી. પટેલ હાઈ સ્કુલ, માતા વાડી,

વર્ષા સોસાયટી, વરાછા રોડ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૬

ફોન: (0261) 254 5772 સેલફોન: 94268 12273

ઈ-મેઈલ: vu2mnariya@gmail.com

અનુક્રમણિકા

કંકુવરલાં કુકર્મો...!

એક શ્રદ્ધાળુ માણસના જીવનની વાત છે. એ માણસ રોજ પ્રભુભક્તીમાં દોઢ કલાક ગાળે. નીચમીત ગીતાપાઠ કરે. દત્તબાવની ગાય. મંદીરમાં સઘળા ફોટાઓ આગળ માથું ટેકવે, એટલું જ નહીં; ‘જય સીયારામ’ બોલ્યા વીના હોઠે કશું ના અડાડે એવો એ ધાર્મિક માણસ !

એક દીવસ એવું બન્યું, એના વાડામાં એક ડુક્કર મરી ગયું. એણે લાકડી વડે તે પાડોશીના વાડામાં ખસેડી દીધું. પાડોશીનું બારણું બન્ધ હતું; એથી તેમને એ વાતની જાણ ન થઈ. પણ બીજા પાડોશીએ આ દૃશ્ય બાથરુમની જાળીમાંથી જોયું. તેણે પેલા પાડોશીને જાણ કરી. બન્ને વચ્ચે મોટો ઝઘડો થયો. બીજા પાડોશીએ આકોશ ઢાલવતાં કહ્યું : ‘તમે રોજ દોઢ કલાક ભક્તીમાં ગાળો છો. ટીલાં-ટપકાં કરો છો. હમ્મેશાં ધરમના ચોપડા વાંચતા રહો છો. શું તમારો ધર્મ તમને એવું શીખવે છે કે તમારા વાડામાં ડુક્કર મર્યું હોય તેને પાડોશીના વાડામાં સરકાવી દેવું ? ધરમના ચોપડા વાંચ્યા પછી પણ તમે અંદરથી આવા મેલા જ રહેવાના હો તો ધુળ પડી તમારા ધરમમાં...! સળગાવી દો ધરમના ચોપડા... અને કંઈક અક્કલ આવે એવા ચોપડા વાંચો !’

સાંજે અમારી મીત્રમંડળીમાં આ વાત નીકળી. બચુભાઈ હસીને બોલ્યા : ‘મરેલું ડુક્કર પાડોશીના વાડામાં ખસેડી દેવું એ આ કળીયુગમાં આમ તો અક્કલની જ વાત ગણાય !’ પછી એકાદ ક્ષણ અટકીને તેમણે ઉમેર્યું: આ બધી માણસના મનના ખાળકુવાની ગંદકી છે. માણસના કપાળે કરવામાં આવતાં ટીલાં-ટપકાં દુનીયા જોઈ શકે છે; પણ મનના ડાઘ છુપાયેલા રહે છે તે આવા પ્રસંગે છતા થઈ જાય છે. ક્યારેક મરેલા ડુક્કર કરતાં જીવતા માણસના મનની દુર્ગન્ધ વધી જતી હોય છે!

ધર્મ માણસને એવી બેઈમાની શીખવતો નથી. માણસની બહુધા અનીતીઓ મૌલીક હોય છે. કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને ગીતામાં કદી એવો ઉપદેશ આપ્યો નથી, ‘હે વત્સ, તારા વાડામાં ડુક્કર મર્યું હોય તો તારે લાકડી વડે ચાલાકીથી

પાડોશીના વાડામાં ખસેડી દેવું...!' દુર્યોધન રોજ દાતણ કરીને ચીરી અર્જુનના આંગણમાં ફેંકતો હતો એવોય ગીતામાં ક્યાંય ઉલ્લેખ નથી.

થવું જોઈએ એવું કે ધર્મના આદેશ મુજબ માણસનું ઘડતર થવું જોઈએ; પણ વાત ઉંઘી બની ગઈ છે. માણસની ઈચ્છા મુજબ ધર્મ ઘડાયો છે. જેથી હવે માણસને ધર્મનો ડર નથી લાગતો. કેમ કે આજનો કહેવાતો ધર્મ એ તેનું પોતાનું માનસસન્તાન છે. આજે ધર્મને નામે માણસ જે કર્મકાંડો કે પુજાપાઠ કરતો રહે છે એ કેવળ તેનું આધ્યાત્મીક મનોરંજન બનીને રહી ગયું છે ! એવા માનવસર્જિત ધર્મનો જ એ કુપ્રભાવ છે કે માણસ મુર્તી સમક્ષ સજ્જન બની રહે છે અને સમાજ વચ્ચે શેતાન બનીને જીવે છે. કહેવાય છે કે શીક્ષણની ઈજ્જત રહેલી છે, તે રીતે ધર્મનો સ્પર્શ પામી માણસ કેવો બની શકે છે તે બાબતમાં ધર્મની પણ પ્રતીક્ષા રહેલી છે.

એક વાત વારંવાર સમજાય છે. હવે આસ્તીકતા કે નાસ્તીકતા એ માણસના સારા કે નરસા હોવાની સાબીતી નથી રહી. ઈશ્વરમાં માનવું ન માનવું એ માણસની અંગત વીચારધારાને લગતી બાબત છે. ઈશ્વરમાં માનતા માણસો અચુકપણે સજ્જનો જ હોય એ વાત તો ક્યારની જુઠી સાબીત થઈ ચુકી છે. મંદીર અને મસ્જીદ માટે આ દેશમાં આસ્તીકોએ જે પીપડાબન્ધ લોહી રેડ્યું છે તેના સ્મરણમાત્રથી ધ્રુજ જવાય છે. કેટલાંય જીવતાં સ્ત્રીપુરુષો અને બાળકોને સળગાવી દેવાયાં હતાં ! હજી પણ એ આગ પુરી હોલવાઈ નથી.

નાસ્તીકો માટે એટલું આશ્ચસન જરૂર લઈ શકાય કે તેમણે કદી ઈશ્વર કે ધર્મને નામે વીરાટ માનવસંહાર આચર્યો નથી. પરન્તુ ધર્મ અને શ્રદ્ધા સીવાયના દુષણોથી તેઓ પણ મુક્ત નથી. કોઈ માણસ નાસ્તીક હોવાથી તે આપોઆપ સજ્જન બની જતો નથી. નાસ્તીકોમાંય અનેક પ્રકારની સ્વભાવગત, માનવસહજ કમજોરી હોઈ શકે છે.

સાચી વાત એ છે કે માણસ તેના આચાર, વીચાર અને વર્તનથી કેવો છે તે જ તેનો સાચો માપદંડ ગણી શકાય. તે ભગવાનને ભજે છે કે નથી ભજતો તે બાબત પરથી તેનું સાચું માપ નીકળી શકતું નથી. રોજબરોજની જીવાતી જીન્દગીમાં એક માણસ બીજા માણસ જોડે કેવો વ્યવહાર કરે છે તે પર માનવસમાજનાં

સુખદુઃખનો આધાર રહેલો છે. દર મહીને એક સત્યનારાયણની કથા કરાવતો માણસ પોતાને ત્યાં મરેલો ઉંદર પાડોશીને ત્યાં ફેંકી દેતો હોય તો એવી ભક્તીનો કોઈ ફાયદો ખરો ?

ન દેખાતા ભગવાન માટે માણસ પોતાની આસપાસના જીવતા માણસોને સળગાવી દેતો હોય તો એવા લોકો માનવસમાજના સાચા દુશ્મનો છે. આજે થાય છે એવું કે માણસ રોજ ભગવાનના ફોટા લુછે છે, અગરબત્તી સળગાવે છે, મુર્તીને દુધ અથવા ગંગાજળથી ધોઈને ચોખ્ખી કરે છે; પણ પોતે અંદરથી નખશીખ ગંદો રહી જાય છે.

અમેરીકાના લોકોની ગરદન ઘડીયાળના કાંટા સાથે જોતરાયેલી હોય છે. આપણી માફક ઈશ્વરભક્તી માટે રોજ સવારનો એકાદ કલાક ફાળવવાનું તેમને માટે લગભગ અશક્ય હોય છે. છતાં રોજબરોજના માનવવ્યવહારમાં અમેરીકનો આપણા કરતાં વધુ પ્રામાણિક હોય છે. ત્યાં કોઈ સ્ટોરમાં ગ્રાહકની સોનાની ચેન ગુમાઈ ગઈ હોય તો તે પાછી મળી શકે છે. આપણે ત્યાં રામકથા સાંભળવા બેઠેલા હજારો શ્રદ્ધાળુઓ વચ્ચે પાંચ તોલાનો સોનાનો અછોડો ખોવાયો હોય તો તે પાછો મળવાની આશા નથી હોતી.

બચુભાઈ કહે છે: ‘રાવણ પાસે ગયેલી સીતા હેમખેમ પાછી મળી શકે; પણ રામભક્તો પાસેથી સોનાની ચેન પાછી મળી શકતી નથી !’ આપણે ત્યાં ભાડેનું ઘર પચાવી પાડવાની બાબત પાપ લેખાતી નથી. (સરકારે ઘરભાડુતની તરફેણમાં કાયદો કરીને હવે બેઈમાનીને કાયદેસર કરી છે.) તમે કપાળે તીલક અને રામનામની ચાદર ઓઢીને નીકળી પડો તો લગભગ પોણી દુનીયાને ઉલ્લુ બનાવી શકાય છે.

ઑફીસમાં પ્રવેશતી વેળા વાંકા વળી ઑફીસના ઉંબરાને શ્રદ્ધાથી હાથ અડાડતા કર્મચારીઓને મેં જોયા છે. એવા લોકો ઉંબરની પેલે પાર જઈ ખોટા બીલો મુકી ગોલમાલ કરે છે ત્યારે પેલો ઉંબરો કેવો વીશ્વાસઘાત અનુભવતો હશે ? કોઈ ધનકુબેર શેઠીયો પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા તગડી લાંચ આપે છે ત્યારે તેને ઠુકરાવી દેવામાં ભલભલાનાં હાંજા ગગડી જાય છે. એવી બેઈમાની હવે સામાન્ય ગણાય છે.

ઑફીસમાં સમયસર ન જવું કે કામચોરી કરવી એવી બાબતોની ટીકા કરનારાઓની ગણતરી હવે વેદીયામાં થાય છે.

સંક્ષીપ્તમાં તાત્પર્ય એટલું જ કે રોજ ઉઠીને પુજાપાઠ કરો. ગીતા, બાયબલ કે કુરાન વાંચો, પણ સમાજમાં એક સાચા, નેકદીલ ઈન્સાન તરીકે નહીં જીવી શકો તો ધર્મશાસ્ત્રોની શીખામણો પોથીમાંનાં રીંગણાં જેવી બેઅસર બની રહે છે. ધર્મપુસ્તકો વાંચી નાખવાથી કેવળ માનસીક સન્તોષ થાય છે. જીવનમાં સાચકવી સુખ-શાન્તી મેળવવી હોય તો કેવળ વાંચ્યાથી નહીં ચાલે; ધર્મની સારી શીખામણોનો જીવનમાં અમલ કરવો રહ્યો. યાદ રહે, રોગ મટાડવા માટે ડોક્ટરની દવા પેટમાં જાય તે જરુરી છે. દવા શીશીમાં પડી રહે તેનો કોઈ ફાયદો થતો નથી.

અનુક્રમણીકા

સંતો 'શ્રીહરી'ને બદલે

'સત્ય'નો પ્રચાર કરે તે સાચી સમાજસેવા

સર્વસ્વીકૃત સત્ય એ છે કે એક લેખકના વીકાસમાં અખબારનું મહત્વ અનેકગણું હોય છે. શ્રી. વીજય ભગત સમ્પાદીત પુસ્તક 'વીવેક-વીજય'માં પ્રા. રમણ પાઠક લખે છે: 'રમણભ્રમણ' કટાર 1976માં શરુ થયેલી. આજે બરાબર 35મું વર્ષ ચાલે છે. આ બધી જ સમ્પ્રાપ્તિ મુળ તો 'ગુજરાતમીત્ર'ને જ આભારી છે. આવી બંડખોર અને રુઢીભંજક કટાર ચલાવવામાં 'ગુજરાતમીત્ર'નેય ઘણું સહેલું પડેલું, ઘણો વીરોધ થયેલો; પણ એય અડીખમ રહેલું અને હુંય અડીખમ. દરમિયાન 'સમકાલીન' દ્વારા મુંબઈનો કીલ્લો સર કર્યો. જ્યાં આજે પણ રેશનાલીઝમની પ્રવૃત્તિ કડેડાટ ચાલે છે. એટલે મુળ (અને સૌથી વધુ) તો હું 'ગુજરાતમીત્ર'નો ઋણી છું.'

કંઈક એ પ્રકારના જ ઋણસ્વીકાર સાથે અત્રે કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે કે પ્રસ્તુત અખબાર રેશનાલીઝમનું મોસાળ છે. એની કટારો અને ચર્ચાપત્ર વીભાગ દ્વારા કેટલાય રેશનલ વીચારકોનું ઘડતર થયું છે. નવસારીના જાણીતા ચર્ચાપત્રી શ્રી. સુરેશ દેસાઈ સ્વયં એક તંત્રી બની 'પ્રીયમીત્ર' નામનું ખુદનું સાપ્તાહીક ચલાવી રહ્યા છે. 'ગુજરાતમીત્ર'માં એક સમયે આગલી હરોળમાં સ્થાન મેળવી ચુકેલા રેશનલ ચર્ચાપત્રી શ્રી. ગોવિન્દ મારુ એક સફળ એડીટર તરીકે વૈશ્વીક ખ્યાતી પ્રાપ્ત કરી ચુક્યા છે. ઈન્ટરનેટ પર 'અભીવ્યક્તી' નામનો તેમનો બ્લોગ ખુબ લોકપ્રીય થઈ રહ્યો છે. એ સીવાય શ્રી. ઉત્તમ ગજ્જર, શ્રી. સુનીલ શાહ, શ્રી. સુર્યકાન્ત શાહ એ સૌના ચર્ચાપત્રો વખતો વખત 'ગુજરાતમીત્ર'માં પ્રગટતા રહે છે. શ્રી. ઉત્તમ ગજ્જરે તો ઈન્ટરનેટ પર છેલ્લાં છ વર્ષથી 'સન્ડે ઈ-મહેફીલ' નામથી 'વાચનયાત્રા'ની એક અનોખી સાહીત્યીક મહેફીલ જમાવી છે. એ બધામાં 'ગુજરાતમીત્ર'નો પરોક્ષ ફાળો ઈનકારી શકાય એમ નથી. આદરણીય મોરારીબાપુ જેવા સુપ્રસીદ્ધ કથાકાર રેશનાલીઝમ તરફ ઢળ્યા તેમાં પણ 'ગુજરાતમીત્ર' પ્રત્યેની તેમની ચાહના જ કારણભુત રહી છે. રામનું રટણ કરતા રામાયણી 'રમણભ્રમણ' તરફ વળે એ બહુ

મોટી (અને ખાસ તો) આશ્વાસક ઘટના ગણાય. આશ્વાસક એટલા માટે કે, ચાર-પાંચ રેશનાલીસ્ટોનું નાનકડું ટોળું પાંડવો જેવું હતું. તેમાં મોરારીબાપુના પ્રવેશથી જાણે પાંડવોને કૃષ્ણનો સાથ મળ્યો. ઘણાએ ટીકા કરી- ‘રમણ પાઠક મોરારીબાપુના ખોળે બેસી ગયા.’ શ્રી. મોરારીબાપુએ ‘વીવેક-વીજય’ પુસ્તકના લોકાર્પણ કાર્યક્રમ (ફંક્શન)માં માઈક પરથી જાહેરાત કરી- ‘રમણ પાઠક મારે ખોળે નથી બેઠા..., હું એમને ખોળે બેઠો છું !’ (બાપુની એ વીનમ્રતા ગણાય, બાકી એમ કહેવું વધુ સાચું ગણાય કે કોઈ કોઈના ખોળે નથી બેઠું. બન્ને સત્યના ધરમકાંટામાં બાજુબાજુના પલ્લામાં ઉભા છે) બન્ને એકમેકને ઉપકૃત કરતા નથી- સત્યના સમર્થનમાં આંગળી ઉંચી કરે છે. બાપુ પાસે ‘રામબાણ’ છે. રમણ પાઠક પાસે ‘રેશનાલીઝમ’નું બાણ છે. બન્નેનો એકમાત્ર હેતુ ‘રાવણદહન’નો છે. રેશનાલીઝમની વણખેડાયેલી ટેકરી પર ચઢી, ‘વીવેકબુદ્ધીવાદનો વાવડો’ ફરકાવવાનું કામ મહત્ત્વનું છે. તે કામ ‘બાપુ’ કરે કે ‘બાપા’- રેશનાલીઝમનું તો તેનાથી કલ્યાણ જ થશે.

પુસ્તક ‘વીવેક-વીજય’માં શ્રી. વીજય ભગતે એક સુંદર ઘટના સમાવી લીધી છે. આપણી અન્ધશ્રદ્ધા કેટલી હંદે જડ, અકલ્લવીહોણી અને ધીક્કારયુક્ત છે તેનો આ એક જ દાખલો બસ થઈ પડશે. ગાંધીનગરથી દશ માઈલ દુર રુપાલ નામનું ગામ આવેલું છે. ત્યાં આસો માસમાં ‘પલ્લી’ ભરાય. પલ્લી એટલે મેળો અને માતાજીની રથયાત્રા. જેમાં વરદાયી માતાને માથે ચોખ્ખું ઘી ચઢાવવામાં આવે છે. આ હજારો મણ ચોખ્ખું ઘી ગામની ધુળમાં ઢોળાય અને રગદોળાય. એમાં વળી પાછો એવો ચુસ્ત રીવાજ કે પેલું ધુળમીશ્રીત ઘી દલીતો જ લઈ જાય. અને એમાંથી ધુળીયું ઘી કાઢીને ખાય. રેશનાલીસ્ટોએ આવા બગાડ કરનારા ઉત્સવનો વીરોધ કર્યો અને ધર્મધુરન્ધરોને વીનન્તી કરી કે ઘી ધુળમાં ઢોળાય એને બદલે, વાસણમાં ઝીલી લો અને પછી ગરીબોને વહેંચી દો, તો કમસે કમ શુદ્ધ ઘી તો તેમના પેટમાં જાય...! પલ્લીના મોવડીઓએ શો જવાબ આપ્યો તે સાંભળો. તેમણે કહ્યું: ‘ઘી ઢોળાય તો જ ધાર્યું પુણ્ય મળે !’ આવા જવાબથી નીરાશ થઈને રેશનાલીસ્ટો અદાલતમાં ગયા અને કહ્યું કે આવો અર્થહીન ઉત્સવ બન્ધ કરાવો. ત્યારે અદાલતે કાયદેસર એવો ચુકાદો

આપ્યો કે, ‘રુપાલની “પલ્લી” એ ધાર્મિક બાબત છે. અને ધાર્મિક બાબતોમાં અદાલત કે કાયદો માથું મારી શકે નહીં !’

દોસ્તો, આ આપણા મહાન ભારતની તાસીર છે. કલ્પના કરી શકાય ખરી કે, અમેરીકામાં આ રીતે મજાબન્દી ચોખ્ખું ઘી ધુળમાં ઢોળી દેવામાં આવતું હોય અને વળી ત્યાંની અદાલત એવો ચુકાદો આપે ખરી કે, ‘આ ધાર્મિક બાબત હોવાથી અદાલત એમાં માથું મારી શકે નહીં !’

એક બીજો પ્રસંગ જુઓ. 1981માં શ્રી રાજારામમોહન રાયના મોટાભાઈ મૃત્યુ પામ્યા એટલે રીવાજ પ્રમાણે તેમની વીધવા થયેલી પત્ની- અલકમંજરીએ સતી થવાની તૈયારી કરવી પડી. ખડકાયેલી ચીતા પર અલકમંજરી ચઢી તો ખરી; પરન્તુ જેવી આગ ચાંપવામાં આવી કે તે ગભરાઈ ઉઠી. તીવ્ર અગનઝાળથી દાઝતાં તે ઉભી થઈ ગઈ. પરન્તુ ચીતા ફરતે એકઠા થયેલા ધર્માન્ધ ઠેકેદારોએ એને ભાગી છુટતી અટકાવીને લાંબા લાંબા વાંસડાઓ વડે મારી મારીને પાછી ચીતામાં ધકેલી દીધી. એની ચીસો ન સંભળાય તે માટે બુલંદ બેલ-નગારા પીટવા લાગ્યા. આજે આ વાંચવા માત્રથી પણ કમકમાટી આવી જાય છે. રાજારામમોહન રાયે રડતા હૃદયે એ હેવાનીયત જોઈ લીધી; પણ પછી તેમણે પ્રચંડ પુરુષાર્થ આદર્યો ને 1827માં લોર્ડ વીલીયમ બેન્ટીકે સતીપ્રથા નાબુદ કરવાનો કાયદો કર્યો. હવે કરુણતા જુઓ કે એ વાતને આજે પુરાં 184 વર્ષો વીતી ગયાં છે; છતાં અખબારોમાં હજી પણ એવી ઘટના વાંચવા મળે છે કે ફલાણા ગામમાં કોઈ મહીલાને સતી થવાની ફરજ પાડવામાં આવી. અફસોસ... આપણા ‘મહાન’ ભારતે હજી ઘણું સુધરવાનું બાકી છે.

એવા સંજોગોમાં આદરણીય શ્રી. મોરારીબાપુ રેશનાલીઝમના ટેકામાં આંગળી ઉંચી કરે તો તે રેશનાલીઝમ કરતાંય સમાજની બહુ મોટી સેવા થયેલી ગણાય. એમની પાસે ધર્મનું શક્તીશાળી માધ્યમ છે. સમાજની નાની નાની ગલીકુંચીઓમાં એમનો અવાજ પહોંચે છે. યાદ રહે સત્ય સોના જેવું કીમતી હોય છે. પરન્તુ સોનું કેવળ એક પદાર્થ છે. તેને ઘરેણામાં ઢાળવામાં આવે તો જ તેનો ઉપયોગ કરી શકાય. મોરારીબાપુ સહીતના તમામ સન્તો/કથાકારો સત્યને ઉપદેશનું ઘરેણું બનાવીને પ્રચાર કરે તો સમાજમાંથી અન્ધશ્રદ્ધા જરૂર મટી શકે. આપણી સ્થિતિ

એવી દયનીય છે કે એક ધર્મગુરુ લાખો માણસો ભેગાં કરી શકે; પણ એક ‘સત્ય’ સેંકડો ધર્મગુરુઓને એક છત તળે એકઠા નથી કરી શકતું. કેમ કે ધર્મગુરુઓને સત્ય કરતાં સન્માનની અને સમાજસેવા કરતાં સ્વ-સેવાની વધુ ગરજ રહેતી હોય છે. દરેકના વાડા જુદા... દરેકના ચોકા જુદા... ને વળી દરેકના ભગવાનો પણ જુદા...! તેમના અનુયાયીઓની સંખ્યા પરથી તેમની પ્રતીષ્ઠા અંકાતી હોય છે. એવી જુદી માપણીથી બહુ બહુ તો દમ્ભનું માપ નીકળે, સત્યનો સર્વે બાજુ પર રહી જાય છે. સમાજનું કલ્યાણ કરવા ઈચ્છતા સન્તોએ આપસના ભેદભાવો ભુલી સત્યના સમર્થન માટે એક થવું જોઈએ. બચુભાઈ કહે છે— ‘ભગવા ભલે પહેરો; પણ પ્રજાને ઠગવાનું બંધ કરો.’

અન્તે એક વાત જરૂર કહેવી છે. આજપર્યન્ત સાયલન્ટ રેશનાલીસ્ટ તરીકે રહેવાનું પસંદ કરનારા શ્રી. વીજય ભગતે, શ્રી. રમણભાઈ પાઠકસાહેબના દીલના દસ્તાવેજ સમું આ પુસ્તક પ્રગટ કરીને રેશનાલીઝમ ક્ષેત્રે ભવ્ય પ્રવેશ કર્યો છે. આ પુસ્તક માત્ર રેશનાલીસ્ટોએ જ નહીં; પ્રત્યેક માણસે વાંચવા જેવું સત્ત્વશીલ અને નમુનેદાર બની શક્યું તેમાં શ્રી. વીજય ભગતનો માત્ર આર્થિક ફાળો જ નહીં; માનસીક ફાળો પણ નાનો સુનો નથી. પ્રા. રમણ પાઠકના ‘વીચારોના વસીયતનામા’ જેવું આ પુસ્તક તેમના આજપર્યન્ત નીવડેલા લેખોમાંથી ચુંટીને પસંદ કરાયેલા 392 ગદ્યખંડોનો રસથાળ છે. રૂપીયા એકસો એસીનું આ પુસ્તક શ્રી. વીજય ભગતને સેલફોન નંબર: 98252 71200, ઈ-મેઈલ: vmbhagat@gmail.com પર સમ્પર્ક કરવાથી રૂપીયા: 150/- માં મળી શકે છે.

ધ્રુપઘાંવ

ચાલો, 2011માં જગતભરની તમામ શ્રદ્ધા કે અન્ધશ્રદ્ધાને નવેસરથી સત્ય અને વીજ્ઞાનના ત્રાજવે તોલીએ અને જે વજન ઉતરે તેને સૌ સ્વીકારીએ. કેમ કે ‘સત્યનો ધરમકાંઠો’ વીજ્ઞાન દ્વારા ‘ટેસ્ટેડ એન્ડ ઓકે’ થયેલો હોય છે. ધરમના ઘડામાં ફેર હોય શકે; પણ વીજ્ઞાનના વજનકાંઠામાં એક ગ્રામનોય ફરક હોતો નથી.

[અનુક્રમણીકા](#)

સૃષ્ટીના શીશમહલના શીલ્પી તથા...

ઈશ્વર, ઈશ્વરાન અને વીજ્ઞાન

મારાં દાદીમા મર્યા ત્યાં સુધી પૃથ્વીને ગોળ નહીં સપાટ માનતા રહેલાં. એક વાર મારી વીજ્ઞાનની નોટબુક તેમને વાંચી સંભળાવેલી અને કહેલું: ‘દાદી પૃથ્વી સપાટ નહીં ગોળ છે.’ તેમણે મારા ભોળપણ પર હસી પડતાં કહેલું: ‘ગાંડીયા, તું ભણ્યો; પણ ગણ્યો નહીં. ધરતીમાતા ગોળ નહીં; સપાટ છે અને તે શેષનાગના માથા પર ઉભેલી છે. નાગ ફેણ બદલે ત્યારે પૃથ્વી હાલી ઉઠે છે એથી ધરતીકંપ થાય છે!’ કચ્છમાં ધરતીકંપ થયેલો ત્યારે મને દાદીમાના શબ્દો યાદ આવેલા.

અમારી કામવાળીને ત્રીકોણના ત્રણ ખુણાનો સરવાળો 180 અંશ થાય તેની ખબર નથી. બાજુવાળા ગંગાકાકીને એ વાતની ખબર નથી કે **સ્ત્રીને બાળકી જન્મે એમાં સ્ત્રી નહીં; પુરુષ જવાબદાર હોય છે.** અરવીન્દભાઈને ત્યાં ચંચળબહેન અડધા દહાડા ફીઝનો દરવાજો પુરો ઢાંકતાં નથી. અને લાઈટબીલ વધારે આવે ત્યારે લાઈટવાળા સાથે લડે છે. માણસનાં ઘણાં અજ્ઞાન બીનઝેરી સાપ જેવાં હોય છે. તે ખાસ નુકસાન નથી પહોંચાડતાં. દાદીમાને તેમનાં અજ્ઞાને છેલ્લે સુધી કોઈ હાની પહોંચાડી ન હતી.

છેલ્લાં અઢીસો વર્ષોમાં વૈજ્ઞાનીક પ્રગતીને કારણે અદ્ભુત સંશોધનો થયાં. આજે વીજ્ઞાન વીશ્વનું વીશ્વકર્મા બની ગયું છે. વીજળીની શોધ બહુ પાછળથી થયેલી. તે પુર્વે 1769માં ઈંગલેન્ડના **જેમ્સ વૉટે** સ્ટીમ એન્જીનની શોધ કરી હતી. કહે છે: ઉકળતા પાણીની વરાળથી વાસણ પરનું ઢાંકણ ઉથલી પડ્યું અને તેમને વીચાર આવ્યો, વરાળથી ઢાંકણ ઉથલી શકતું હોય તો એ શક્તીનો અન્ય કામોમાં પણ ઉપયોગ કરી શકાય. અને એમણે સ્ટીમ એન્જીનની શોધ કરી. ગૃહીણીઓ આજે કુકર વાપરે છે તે **જેમ્સ વૉટે** કરેલી શોધની લેટેસ્ટ એડીશન છે. **માનવજાતને આજે ખોડીયાર માતા કરતાં વરાળ માતા વધુ ઉપયોગી છે.** વર્ષો સુધી આપણી ફ્લાઈંગરાણી અને ગુજરાત એક્ષપ્રેસ સ્ટીમ એન્જીનના ઓશીયાળાં રહ્યાં હતાં.

વીજળીની શોધથી માણસના ઘરમાં કોડીયાં અને ફાનસો દુર થયાં તે રીતે ટ્રેનો પણ વરાળની હૈયાવરાળમાંથી મુક્ત થઈ શકી. યુરોપમાં થયેલી ઔદ્યોગિક ક્રાન્તીમાં પૈડાંની શોધે જે મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો હતો, તેવો ભાગ વીજળીએ વીજના વીકાસમાં ભજવ્યો. આજે શહેરના કોઈ આલીશાન થીયેટરમાં આપણે ફીલ્મની મોજ માણીએ છીએ ત્યારે એ યાદ કરતાં નથી કે ફાંસના લ્યુમીયર બંધુઓએ 1895માં ચલચીત્રની શોધ કરી હતી. વર્ષોપુર્વે વાંસદાની પ્રતાપ ટોકીઝમાં મેં પહેલી વાર ‘બહોત દીન હુએ’ નામની ફીલ્મ પાંચ આનામાં જોયેલી. મારા રોમાંચનો પાર રહ્યો ન હતો. પછી ફીલ્મોનું વ્યસન થઈ પડેલું. વાંચવા માટે મીત્રોને ત્યાં જાઉં છું, એમ કહીને તેમની જોડે ટોકીઝમાં ઘુસી જતો. ભીનાર ગામના મારા આદીવાસી લંગોટીયા મીત્રો બ્લેક એન્ડ વ્હાઈટ ફીલ્મ જોતી વેળા મોટેથી બુમો પાડતા : ‘કલર છોડ... કલર છોડ... !’ હું પણ તેમને સાથ આપતો.

1895માં જ ઈટલીના માર્કોનીએ રેડીયો સીગ્નલ મોકલવામાં સફળતા મેળવેલી. અને તેને પગલે આપણને રેડીયો મળ્યો. આજે રેડીયો મીર્ચીની મજા માટે આપણે માર્કોનીના ઋણી છીએ. રેડીયોથી કેવળ મનોરંજન જ નહીં; માહિતીની દુનિયામાં પણ જબરજસ્ત ક્રાન્તી થઈ. 1927માં ફ્રેશ વર્થે ટીવીની શોધ કરી. તે કારણે રેડીયોનો જાણે મૃત્યુદંટ વાગી ગયો. ટ્યુબલાઈટે આવતાં ફાનસો ખુણામાં જઈ પડ્યાં હતાં; તેમ ટીવીએ રેડીયોને ખુણામાં હડસેલી દીધો. પરંતુ એ શોધનું વૈજ્ઞાનિક મુલ્ય જરા ઓછું ન હતું. પ્રત્યેક પ્રાથમિક સંશોધન નીસરણીના પહેલા પગથીયા જેટલું મહત્ત્વ ધરાવે છે. માણસ સીધો નીસરણીના છેલ્લે પગથીયે પહોંચી શકતો નથી.

આઈસક્રીમ ઉનાળાનું અમૃત કહેવાય. હવે એ ઘરે બનાવી શકાય છે. એ અમૃતમન્ય ન ઈ.સ. 1850માં ફ્રીઝની શોધથી શક્ય બન્યું હતું. આપણે આઈસક્રીમ ખાતી વેળા પત્નીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ; પણ ફ્રીઝના શોધકનો વીચાર આવતો નથી. માણસ ગણતરીના કલાકોમાં વીમાન દ્વારા મુમ્બઈથી લંડન પહોંચી જાય છે. લંડનના એરપોર્ટ પર ઉતર્યા પછી પહેલો આભાર ભગવાનનો માને છે; પણ રાઈટ બ્રધર્સને કોઈ યાદ કરતું નથી. 1930માં રાઈટ બ્રધર્સને ઉડતાં પક્ષીઓને જોઈ વીચાર

આવ્યો: પક્ષીઓ ઉડી શકે છે તે રીતે માણસો કેમ ઉડી શકતાં નથી ? એ પ્રશ્નને પગલે થયેલા અનેક પ્રયોગો બાદ વીમાનની શોધ થઈ. અરવીન્દભાઈનો દીકરો અમેરીકામાં છે. એથી તેઓ જમ્બોજેટમાં ઘણીવાર બેઠા છે. તેઓ કહે છે: ‘પીટ્ઝેન’ નામના માણસે શોર્ટહેન્ડ લીપીની શોધ કરી હતી, તેથી શોર્ટહેન્ડને ‘પીટ્ઝેન શોર્ટહેન્ડ’ કહેવાય છે. બ્રેઈલ નામના માણસે અન્ધજનોની લીપી શોધી હતી, તેથી તેને ‘બ્રેઈલ લીપી’ના નામથી ઓળખવામાં આવે છે. એ રીતે રાઈટ બ્રધર્સની પુણ્યસ્મૃતીને ચીરંજીવ રાખવા સરકારે જમ્બોજેટનું નામ ‘જમ્બો રાઈટ’ રાખવું જોઈએ. એવું થઈ શકે તો તે રાઈટ બ્રધર્સનું શ્રાદ્ધ કરવા જેવી પવીત્ર બાબત બની રહે. હવે એ પ્રશ્ન પર વીચારો કે જે વીજ્ઞાની, માણસોને પક્ષી કરતાંય વધુ ઉંચાઈએ ઉડવાની સીદ્ધી અપાવે તેનું શ્રાદ્ધ કરવાની જરૂર રહે ખરી ? મોરારીબાપુને કદીક મળવાનું બને તો શીષ્યભાવે પુછવું છે : ‘રામાયણમાં પુષ્પક વીમાનનો ઉલ્લેખ આવે છે. તો રાઈટ બ્રધર્સ રામાયણ પહેલાં જન્મ્યા હતા કે પુષ્પક વીમાનની શોધ રાઈટ બ્રધર્સ પુર્વે કો’ક બીજા કરી ચુક્યા હતા ?’

1955માં રશીયાએ સ્પુટનીકની શોધ કરીને અવકાશયુગનાં દ્વાર ખોલી આપ્યાં. એ શોધને કારણે માનવી બ્રહ્માંડને બારણે ટકોરા મારતો થયો. 1971માં થયેલી માર્શકોચીપ્સની શોધે છેલ્લાં 39 વર્ષમાં માહિતીની દુનીયામાં ક્રાન્તી સર્જી. કમ્પ્યુટર, ટેલીકોમ્યુનિકેશન અને સેટેલાઈટ સંદેશાવ્યવહારનો ઘણો વીકાસ થયો. 1990ના દાયકામાં અર્થાત્ છેલ્લાં 20 વર્ષમાં વર્લ્ડવાઈડ વેબ બ્રાઉઝર આવતાં ઈન્ટરનેટમાં તહેલકા મચાવી દેતી શોધ થઈ. કમ્પ્યુટર અને ઈન્ટરનેટ એ વીજ્ઞાનદેવતાનાં અનન્ય આશીર્વાદ સમાં છે.

ભારતમાં પણ કેટલીક શોધો થઈ હતી. સદીઓ પુર્વે નગરરચના, આયુર્વેદ, નક્ષત્રોનું ગણિતશાસ્ત્ર, શઢવાળાં વહાણો વગેરેની શોધ થઈ હતી. શુન્યની શોધ ભારતમાં આર્યભટ્ટે કરી હતી. બચુભાઈ કહે છે : ‘શુન્યની શોધનો સૌથી મોટો ગેરલાભ અભ્યાસકાળ દરમીયાન મેં માર્કશીટમાં વેઠ્યો હતો !’

આ બધી તવારીખો પરથી ફલીત થાય છે કે માનવ ઈતીહાસનાં વીતેલાં હજાર વર્ષોમાં, મોટા ભાગની શોધો છેલ્લાં 250 વર્ષમાં થઈ છે. વીસમી સદી

વીજ્ઞાનનો સુવર્ણયુગ બની ગઈ હતી. વીજ્ઞાને માણસને સુખી કરવામાં પાછું વળીને જોયું નથી; પણ અફસોસ એ વાતનો છે કે આપણા કેટલાક કહેવાતા ધર્મગુરુઓ વીજ્ઞાનને પેટ ભરીને ગાળો દે છે ! એક કથામાં એક સન્ત બોલ્યા હતા : ‘વીજ્ઞાને સર્જેલાં ભૌતિક સુખોથી માણસ ઈશ્વરવીમુખ થઈ ગયો છે. વીજ્ઞાને માણસને માણસ નહીં; મશીન બનાવી દીધો છે. વીજ્ઞાન જેવી ખરાબ બાબત બીજી એકે નથી. વીજ્ઞાન કળીયુગનો જીન છે !’ સ્થિતિ એ હતી કે સન્તની કથા માર્ઠક દ્વારા લાખો માણસોને સંભળાઈ રહી હતી, ક્લોઝ સર્કીટ ટીવી દ્વારા હજારો માણસો જોઈ રહ્યા હતા અને કેબલના લાઈવ ટેલીકાસ્ટ દ્વારા ઘરેઘર પહોંચી રહી હતી. વીજ્ઞાનનો ભરપુર ઉપયોગ કરવા છતાં એ સન્ત મહાશય વીજ્ઞાનને ભાંડી રહ્યા હતા તે હાસ્યાસ્પદ લાગતું હતું. જાણે પાણીમાંથી ડોઁ ઊંચું કરીને માછલી કહેતી હોય : પાણી જેવી નકામી ચીજ બીજી એકે નથી. માણસે કૃત્રીમ હાથ બનાવ્યા. પગ બનાવ્યા. આંખ, કાન, નખ બનાવ્યાં. ત્યાં સુધી કે હૃદયનું પ્રત્યારોપણ પણ હવે શક્ય બન્યું છે. તે માટે આપણે મુળ તો આલમના અસલી આર્કિટેક્ટ(સાયન્સ અને ટેકનોલોજી)ના ઋણી છીએ.

ઈશ્વર ક્યાં હશે... કેવો હશે... આપણે કદી જોયો નથી. પરન્તુ ભગવાન વીજ્ઞાનીઓના સ્વરુપમાં માણસને મળી જાય છે. ઈશ્વરને પામવાની રીતમાં થોડું મોડીફિકેશન લાવવાની જરૂર છે. પ્રભુને પામવાના ધમપછાડાઓ હવે બદલાવા જોઈએ. રામાયણ અને મહાભારતની સીરીયલોમાં માથે મુકુટવાળા દેવતાઓને આપણે સદીઓથી ભગવાન માનતા આવ્યા છીએ. પરન્તુ ઈશ્વરને શોધવા માટે મન્દીર, મસ્જીદ, ચર્ચ કે ગીરજાઘરોમાં ફાંફાં મારવાને બદલે આપણી આસપાસ જ નજર કરવી રહી. **‘ન जाने कीस वेशमें नारायण मील जाय... !’**

અનુક્રમણિકા

17-2011-07-29

માનવ હલ્યાલનાં કામો આસ્તીહોએ વધારે કર્યા છે

(ભાગ-૧)

ઘરમાં અમે પત્નીપત્ની બે જ રહીએ. બન્ને સાથે બીમાર પડ્યાં. બાથરુમ સુધી પણ ન જવાય એવી અશક્તિ આવી ગઈ. સાંજે ખાઈશું શું તેની ચિન્તા થઈ. મીત્રો દ્વારા જાણ થઈ કે નવસારીમાં ગ્રીડ આગળ ‘સ્વામીનારાયણ’ સમ્પ્રદાયના બેનર હેઠળ જરુરતમન્દ લોકોને ઘરબેઠાં ટીફીન પહોંચાડવામાં આવે છે. ત્યાં ફોન કર્યો. તો માત્ર પાંત્રીસ રુપીયામાં બે જણ જમી શકે એટલું સુન્દર ભોજન ટીફીનવાળો ઘરબેઠાં આપી ગયો. બે દીવસ પછી નવી મુશ્કેલી આવી ! બ્લડ-પ્રેશર વગેરેની દવા ખુટી ગઈ હતી. મેડીકલ સ્ટોર ઘરથી ત્રણ કીલોમીટર દુર. જવું કેવી રીતે ? તપાસ કરતાં જાણવા મળ્યું કે નવસારીમાં ‘બાપાસીતારામ’ના ઉપક્રમે રાહત દરે મેડીકલ સ્ટોર ચાલે છે. એ લોકો દશ ટકા કમીશન તો આપે જ, ઉપરથી ઘરબેઠાં દવા પણ પહોંચાડે. એ માટે તેઓ કોઈ વધારાનો સર્વીસ ચાર્જ કે પેટ્રોલના પૈસા ના લે. વળી કમીશન બાદ કર્યા પછી ધારો કે તમારું બીલ સાતસો અઠ્યાસીનું થતું હોય તો બાર રુપીયા તેઓ સાથે લઈને જ આવે, જેથી પૈસાની આપલેમાં પણ કોઈ અગવડ ન પડે. આવી સુન્દર, રાહતભરી વ્યવસ્થા નીહાળી પ્રથમવાર વીચાર આવ્યો – ‘આ બાપાસીતારામ કોણ હશે ?’ એમનું નામ ઘણીવાર સાંભળ્યું હતું; પણ એમના વીશે વીગતે જાણવાની ઈચ્છા થઈ. ગમે તેમ પણ, માંદગીમાં ભોજન અને દવા અમને પલંગ પર મળ્યા ત્યારે અનાયાસ પેલા ભજનનું સ્મરણ થયું – ‘ગરુડે ચઢી આવ્યા ગીરધારી... !’

માંદગીના બીછાને સુતાંસુતાં બે વાત સમજાઈ : પહેલી એ કે ભગવાનના નામે આટલી સુન્દર માનવસેવા થઈ શકતી હોય તો, એ ભગવાન સાથે જ ન હોય- કાલ્પનીક હોય તો પણ, માણસના દીલમાં એ કદી ન મરવો જોઈએ. બીજો વીચાર એ આવ્યો કે જે ભગવાનના નામે દુઃખી લોકોને સહાય મળતી હોય એ ભગવાન ભલે પથ્થરનો કેમ ન હોય, સમાજ માટે તો એ જીવતા માણસ કરતાં પણ વધારે

ઉપયોગી ગણાય. ભગવાનના નામે ભક્તોને પણ માનવસેવા કરવાની પ્રેરણા મળતી હોય તો આખો સમાજ બાપાસીતારામ કે સ્વામીનારાયણ સમ્પ્રદાયનો ઋણી ગણાય.

મન વીચારે ચઢ્યું. સમાજનું વધારે ભલું કોના દ્વારા થઈ શકે- આસ્તીકો દ્વારા કે નાસ્તીકો દ્વારા... ? ત્રણ જવાબ જડ્યા (1) ભલા માણસ દ્વારા... ! (2) ભલા માણસ દ્વારા... ! (3) ભલા માણસ દ્વારા... ! હવે એ ભલા માણસની વ્યાખ્યા સાંભળો. એ ભલો માણસ આસ્તીક પણ હોઈ શકે અને નાસ્તીક પણ હોઈ શકે. સમાજમાં પ્રત્યેક જોડે તે માનવતાથી વર્તતો હોય તો તેની નાસ્તીકતા એક મીલીગ્રામ જેટલીય નુકસાનકારક નથી. બીજી તરફ ટીલાંટપકાં કરતો કોઈ શ્રદ્ધાળુ દુષ્ટ હોય, અપ્રામાણીક હોય, ધર્મના નામે તેના દીમાગમાં ઝુનુન ભરેલું હોય તો તેની આસ્તીકતા સમાજ માટે સળગતા કાકડા કે પેટ્રોલબોમ્બ જેવી જોખમી ગણાય. દોસ્તો, આંખ સામે દેખાતી હકીકત તો એવું જ માનવા પ્રેરે છે કે સમાજમાં માનવકલ્યાણનાં સૌથી વધુ કામો આસ્તીકોએ કર્યાં છે. ઈશ્વર વીશેની તેમની માન્યતા કદાચ ભુલભરેલી હોય શકે; પણ તેમની શૈલી ભલાઈભરેલી છે. તેમણે પરમેશ્વરને નામે પાણીની પરબો માંડી છે, શ્રદ્ધાના નામે શીરામણનો પ્રબન્ધ કર્યો છે, માધવને નામે માનવસેવા કરી છે અને ભક્તીના નામે ભલાઈનાં અનેક કામો કર્યાં છે. વાત જુદી હોય તો તમારું ખાસડું અને મારું માથું !

એક સત્ય સૌએ સ્વીકારવું પડશે. સંસારમાં માણસને ભગવાન કરતાં માણસની વધુ જરૂર પડે છે. એથી આસ્તીકોએ શ્રદ્ધાનો વીનીયોગ કરીને માણસની જીન્દગી સુખમય બનાવવાની કોશીશ કરી છે. માણસની આંખ સામે દેખાતાં દુઃખોનો વીચાર કરવાને બદલે નાસ્તીકોએ ન દેખાતા ભગવાન પાછળ વધુ ધમપછાડા કર્યા. શ્રદ્ધાળુઓએ ઈશ્વર સામે દીવડો જરૂર સળગાવ્યો; પણ પછી દીવાસળી હોલવીને તુરત તે માણસના દુઃખદર્દો ઉકેલવાના કામે લાગી ગયો. નાસ્તીકોની કેસેટ ‘નથી... નથી...!’ પર જ ઘુમરાતી રહી. ભલા માણસ, માની લઈએ કે ઈશ્વરનું અસ્તીત્વ નથી; પણ માણસનું અસ્તીત્વ તો છે ને ? માણસના જીવનમાં હજારો દુઃખદર્દો પણ છે. તો એ બધાં વીશે શા માટે ન વીચારવું જોઈએ ? આસ્તીકો જુઠા ઈશ્વરને સ્વીકારીને પણ, માનવતાના માર્ગે વળી શક્યા એટલે સમાજમાં

આસ્તીકતાનો પ્રભાવ રહ્યો. નાસ્તીકો ચપટીક સત્યને છેડે કરોળીયાની જેમ લટકતા રહ્યા.

સ્મૃતી આધારે લખીએ કે થોડા વખત પર નાસ્તીકો રચીત એક કવીતા વાચવા મળી હતી. પુરા શબ્દો યોગ્ય ક્રમમાં યાદ રહ્યાં નથી પણ કંઈક આ મતલબની એ રચના હતી. નાસ્તીકો ભગવાનને કહે છે- ‘અમને આંખ મળી છે તે તારા દર્શન માટે નથી... હાથ મળ્યા છે તે તારી સામે જોડવા માટે નથી... પગ મળ્યા છે તે તારા મન્દીરે આવવા માટે નથી...!’ વગેરે વગેરે. બચુભાઈ કહે છે, ‘દોસ્ત આંખ દર્શન માટે ભલે નથી; પણ તે વડે દુઃખીઓનાં દુઃખ તો જોઈ શકાય છે ને...! તેં કેટલાંનાં દુઃખો જોયાં ? હાથ ભગવાન સામે ભલે ના જોડ; પણ હાથ વડે કોકનાં આંસુ તો લુંછી શકાય છે ને...! તેં કેટલાંનાં આંસુ લુંછ્યાં ? પગ વડે ચાલીને ભલે તું મન્દીરે ન જા પણ; એકાદ વાર પુટ્ટાપર્થી જઈને દુઃખીઓની સેવા તો કરી જો...! તેં કેટલાની સેવા કરી ?’

મુળ વાત એટલી જ કે વીજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના રંગે રંગાયેલું રૈશનાલીઝમ ખુબ ઉપયોગી છે એને કરોડો સલામ; પણ માણસને વીજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી સીવાય પણ બીજી ઘણી વસ્તુઓની જરૂર પડે છે - તે છે શ્રદ્ધા, માનવતા, કરુણા, પ્રેમ. એ બધા વીના એકલું રૈશનાલીઝમ એકડા વીનાના મીંડા જેવું છે. ઈશ્વર વીશેના સાચા જ્ઞાનથી માણસ વંચીત રહી જશે તેનું એટલું નુકસાન નથી, જેટલું માનવતાથી વંચીત રહેવાથી થાય છે.

હીરણ્યકશ્યપ નાસ્તીક હતો. તેણે પોતાના જ પુત્ર પ્રહ્લાદને જીવતો સળગાવી દેવાની કોશીશ કરેલી. સ્તાલીન પણ કાન્તીકારી નાસ્તીક હતો. પણ કાન્તીના નામ પર તેણે પચાસ લાખ માનવોની હત્યા કરેલી. આવું કોઈ શ્રદ્ધાળુ કરે તો તે પણ એટલી જ ઘૃણાને પાત્ર ગણાય. ખરી વાત એટલી જ, દુનીયામાં ઈશ્વરનું ન હોવું એટલું નુકસાનકારક નથી, જેટલું માણસમાં માનવતાનું ન હોવું નુકસાનકારક છે. માણસ માટે રૈશનાલીઝમ કે એથીઝમ કરતાંય લુમેનીઝમ વધુ જરૂરી છે. યાદ રહે, પાણી વીશેનું વીજ્ઞાન-એચ.ટુ.ઓ. જાણી લઈએ તો તે ઉચીત જ ગણાય; પણ એટલું જાણી લીધા પછી તરસ્યાને પાણી પાવાની માનવતા ન દાખવીએ તો એવા કોરા

જ્ઞાનનો કોઈ ફાયદો નથી. માનવતા વીનાનું કોરુ વીજ્ઞાન દયા વીનાના ભગવાન જેવું ગણાય.

ધુપછાંવ

બાળકની આંખમાં આંસુ આવે તો એ આંસુનું રાસાયણિક બંધારણ શરીરવિજ્ઞાન (Biology) દ્વારા જાણી શકાય છે. પણ એક માતા, દીકરાના આંસુનું બંધારણ જાણીને નહીં; આંસુનું કારણ જાણીને તે દુર કરે છે. દીકરાને બાયોલોજી કરતાં બા વધુ રાહતદાયક લાગે છે.

[અનુક્રમણિકા](#)

‘માનવસેવા’ એજ ‘માધવસેવા’

આસ્તીકોએ ઈશ્વરના નામે માનવતાનાં જે કામો કર્યા છે તેના જેટલા વખાણ કરીએ તેટલા ઓછા છે. વર્ષોથી કેટલાક લોકો હોસ્પિટલોમાં ગરીબોને વીનામુલ્યે ભોજન પહોંચાડે-જમાડે છે. કેટલાક ખાટલે ખાટલે ફરી ગરીબ દરદીઓને દુધ, ફળો, દવા વગેરે પુરાં પાડે છે. **નવસારીમાં રામજી મન્દીર**માં વીના મુલ્યે દરદીઓના ટેસ્ટ વગેરે કરી આપવામાં આવે છે. ત્યાં સુધી કે જે ટેસ્ટ એમની લેબોરેટરીમાં ન થઈ શકતા હોય તે બહાર કરાવીને તેના પૈસા મન્દીર ચુકવે છે. એ સીવાય મન્દીરમાં ધોરણ 11 – 12ના ટ્યુશનો વીના મુલ્યે અપાય છે. વળી વીધવા સહાયથી માંડી ગરીબોને રોજેરોજનું ભોજન તો ખરું જ. શોધવા નીકળો તો પ્રત્યેક શહેરમાં માનવકલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓ કરતા અનેક લોકો મળી આવે છે. રામજી મન્દીર સીવાય **કાલીયાવાડી જલારામ મન્દીર, વીરપુર (સૌરાષ્ટ્ર)**માં **જલારામ મન્દીર** તથા **ધ્યાની કૃપાના આશ્રમ**માં પણ આવી પ્રવૃત્તિ થાય છે. સુરતમાં ‘**છાંયડો**’ નામની સંસ્થા ગરીબીના તાપમાં તપી રહેલા દરદીઓ માટે રાહત છાંયડો કરે છે. **નવસારીમાં ચીન્તામણી ટ્રસ્ટ** અને **મહાવીર ટ્રસ્ટ** પણ ગરીબ દરદીઓ માટે રાહત દરે સારવારનો પ્રબન્ધ કરે છે. કેટલાં નામો ગણાવીએ ? **વલસાડમાં આર.એન.સી. હોસ્પિટલ** તો આખે આખી ગરીબો માટેની હોસ્પિટલ છે. ત્યાં આંખના દરદીઓના તમામ ઓપરેશનો વીના મુલ્યે કરવામાં આવે છે. સુરતની ખબર નથી; પણ **નવસારીમાં ડૉ. શ્રોફ અને ડૉ. રાજન શેઠજી** આવી માનવતાની પ્રવૃત્તિ કરે છે. **નવસારીમાં જ એક પારસી ડૉ. ભરુચા હતા.** તે તો વળી ગરીબ દરદીઓ પાસે પૈસા તો ન જ લેતા, ઉપરથી દરદી પાસે બસના પૈસા ન હોય તો તે પણ પોતે આપતા. **સુરતના શ્રી. રાજેન્દ્ર કર્ણીક અને શ્રી. ઈશ્વર પટેલ** તરફથી **ધરમપુરમાં** ચાલતી એમની માનવકલ્યાણની પ્રવૃત્તિ વીશે તો આખો લેખ લખવો પડે એવા મોટા પાયા પર તેઓ માનવતાનાં કામો કરે છે. એ બધા જ માણસો આસ્તીક છે. આસ્તીકો ગરીબોને મફત જમાડે, માંદા પડે તો મફત સારવાર આપે, દીકરાઓ ન રાખે તો ઘરડાંઘરમાં મફત આશ્રય આપે, અને અન્તે મૃત્યુ પામો તો મફત અગ્નીસંસ્કાર પણ કરી આપે

છે. નાસ્તીકો માનવતાની આવી રોકડી કે નક્કર પ્રવૃત્તિ કરતા હોય એવું જાણમાં નથી. જો કરતા હોય તો તેમને મારા લાખો સલામ. બલકે સમાજમાં માનવતાનું સરક્યુલેશન ચાલુ રહે તે માટે એવી પ્રવૃત્તિ પર પ્રકાશ પાડવાનું પણ મને જરૂર ગમશે.

ન્યાય ખાતર એટલું સ્વીકારીએ કે કેટલાક ધર્મઝનુની આસ્તીકોએ તેમના ભગવાનને પણ સમાજમાં ઉજળે મોઢે જીવવા દીધો નથી. એવા આસ્તીકોની જેમ નાસ્તીકો કદી ઈશ્વરના નામે યુદ્ધે નથી ચડ્યાં. ધર્મઝનુની શ્રદ્ધાળુઓની જેમ કદી તેમણે નાસ્તીકોના નામે લોહી નથી રેડ્યું. પરન્તુ આ બધી જ વાસ્તવિકતાના લેખાંજોખાં પછી દીલથી જે અનુભવીએ છીએ તે રજૂ કરવાનું યોગ્ય લાગે છે. **બન્ને પક્ષના ગુણ દોષોનો હીસાબ માંડીને છેલ્લો આંકડો કાઢીએ તો પણ આસ્તીકોનું પલ્લું જ ભારે રહે છે. આસ્તીકોએ ધર્મને નામે રક્તકાંડો આચર્યા હશે ત્યારે આચર્યા હશે; પણ આજે સ્થિતી રક્તકાંડને બદલે રક્તદાન તરફ વળી છે. ધર્મના નામે માનવતાનાં સેંકડો કામો થઈ રહ્યાં છે. બાકી આસ્તીકો ધર્મ કે શ્રદ્ધાને નામે જે કર્મકાંડો કરાવતા રહે છે તેનો હું પ્રખર વીરોધી રહ્યો છું. આ સ્થળેથી જ લખ્યું છે કે મોરારીબાપુની રામકથા કરતાંય તે નીમીત્તે યોજાતો રક્તદાન કેમ્પ સમાજને વધુ ઉપયોગી છે. માનવતાનો એ શ્રેષ્ઠ કર્મકાંડ છે. એમ પણ લખ્યું છે કે ભુતકાળમાં ધર્મના નામે માણસે પીપડાં ભરીને લોહી વહાવ્યું છે. તે લોહીનું એક એક ટીપું ધર્મ પાસેથી જ વસુલ કરવું જોઈએ. દોસ્તો, આનંદની વાત એ છે કે તેમ થઈ પણ રહ્યું છે. મોરારીબાપુની રામકથાનો જ દાખલો લઈએ તો ત્રીસ ચાળીસ વર્ષો પુર્વે એ કથામાં માત્ર રામરાવણની જ વાતો થતી. આજે હવે રામકથામાં રક્તદાન કેમ્પ યોજી હજારો બોટલ રક્ત ભેગું કરવામાં આવે છે. નમ્રભાવે લખીએ કે આ લખનારે ઘરમાં કદી કોઈ કથા-યજ્ઞો કે પુજા કરાવી નથી; પણ કલમ દ્વારા સરસ્વતીની સાધના હમ્મેશાં કરી છે. આટલું સ્વપ્રશંસા માટે નહીં; પણ આસ્તીકતાના ફાયદા વર્ણવવા લખવું પડે છે. ભલાં કામોને કલમથી બીરદાવવાનું બન્યું છે, ત્યારે માનવતાવાદીઓ તેનો સાનુકુળ પડઘો પાડવાનું ચુક્યા નથી. માબાપે ત્યજી દીધેલા એક અંધ દીકરાની આપવીતી લખેલી ત્યારે લોકોએ ઉદાર હાથે દાન આપ્યું હતું. નવસારીના**

ડો. રાજન શેઠજીએ ભદરપાડામાં આદીવાસી બાળકો માટે સ્કુલ બાંધવાનું બીડું ઝડપ્યું છે એ વાત અત્રેથી પ્રગટ થતાં ભારતીય મુળ (NRI)ના એક દાતાએ રુપીયા એક લાખનું દાન શાળા માટે આપ્યાના સમાચાર જાણવા મળ્યા. હજી દાન આપવા માટેના સંદેશાઓ મળતા રહે છે. આશરે તેરેક લાખનું દાન મળવાથી ભદરપાડામાં એ શાળાનું બાંધકામ ચાલુ પણ થઈ ગયું છે. આવું જાણીએ ત્યારે એહસાસ થાય કે ઈશ્વરનું તપ ફળતું હોય કે ન ફળતું હોય; પણ મા સરસ્વતીના આશીર્વાદથી થયેલો ‘કલમનો કર્મકાંડ’ એળે જતો નથી. ગમે તેટલો વીરોધ કરીએ તો પણ એ સચ્ચાઈને કેવી રીતે અવગણી શકીએ કે આ શાળાના બાંધકામમાં મદદ કરનારા તમામ માણસો આસ્તીક છે... એક પણ માણસ નાસ્તીક નથી !

દોસ્તો, એકલું કમ્પ્યુટર દેશનું ભલું કરી શકતું નથી. એકલી શાળા દેશનો વીકાસ કરી શકતી નથી. લેબોરેટરીથી સત્યને સાબીત કરી શકાય છે; પણ સત્યને જીવાડી શકાતું નથી. કેમકે લેબોરેટરીનાં પ્રયોગસીદ્ધ સત્યો કરતાં, જીવનનાં નક્કર સત્યો વધુ કઠીન હોય છે. જીવનની વાસ્તવિકતા એ છે કે કમ્પ્યુટર, લેબોરેટરી કે શાળા-કોલેજો બાંધવા માટે નાસ્તીકોએ પણ મોરારીબાપુની રામકથા પર જ આધાર રાખવો પડે છે. નાસ્તીકો વીજ્ઞાનકથાઓ યોજીને લોકો પાસે એક પાઈ કઢાવી શકતા નથી. રામચન્દ્રજીએ તેની હયાતીમાં કેટલાયનાં ડુબતાં વહાણ તાર્યાં હતાં. તેમના નામથી આજે પણ પથરા તરે છે. સમાજમાં શ્રદ્ધાનો ઈલાકો એવો સમૃદ્ધ અને વીશાળ છે કે તે દ્વારા આવા નક્કર સર્જનાત્મક કામો થઈ શકે છે. નાસ્તીકોની નાસ્તીકતા હજી પા પા પગલી માંડી રહી છે. તેમના પ્રાઈવેટ પ્રીમાઈસીસ નથી. (બલકે રેશનાલીસ્ટોની સભા પણ મંદીરના ઓટલે ગોઠવવી પડે એવી સ્થિતી છે) આસ્તીકો પાસે ઓટલાની ખોટ નથી. નાસ્તીકો પાસે (ચર્ચાપત્રોના ચોતરા સીવાય બીજી) કોઈ પોતીકી સ્થાવર જંગમ મીલકત નથી.

અન્તે બચુભાઈ કહે છે- ‘નાસ્તીકોએ જ્યારે જ્યારે અન્ધશ્રદ્ધાને નાબુદ કરવાની ટહેલ નાખી છે ત્યારે સમાજે તેમની વાત ગંભીરતાથી સાંભળી છે. સુરતની સત્યશોધક સભા આજે જીવે છે તે એ વાતની જ સાબીતી છે કે શ્રદ્ધાળુઓ અન્ધશ્રદ્ધામાંથી બહાર આવવા માંગે છે. પરન્તુ ઈશ્વરને ન માનવાની સલાહથી કે

પ્રાર્થનાને ભીખારીવેડા ગણાવવાની વાતથી તેમની જન્મજાત લાગણી પર કારી ઘા થાય છે. ઉત્તમ એ જ કે ઈશ્વરમાં માનવું તે અન્ધશ્રદ્ધા ગણાતી હોય તો પણ એવી એકાદ અનીવાર્ય અન્ધશ્રદ્ધાને છોડી દઈને સમાજની બીજી સેંકડો અન્ધશ્રદ્ધા દુર કરવાની કોશીશ કરવી જોઈએ. ‘ઈશ્વર છે કે નહીં’નો મુદ્દો હાલ મુલતવી રાખવો જોઈએ. બચુભાઈ ઉમેરે છે- “ખાનગીમાં કહું છું જોજો વાત બહાર જાય નહીં. નાસ્તીકો રેશનાલીઝમના બુલડોઝર વડે સમાજનું ડીમોલીશન કરશે તો પણ લખી રાખજો, ‘ભગવાન’ નામનો તોતીંગ હીમાલય બાવીસમી સદીમાં પણ મીટાવી શકાવાનો નથી. લાગી શરત... !

ધ્રુપદો

‘રેશનાલીસ્ટો ભલે એમના નીરીશ્વરવાદમાં રાચતા રહે;
પરન્તુ સાચા શ્રદ્ધાળુઓએ તો અન્ધશ્રદ્ધાને ઉઘાડી પાડવી જ જોઈએ.
ગણેશોત્સવ અને નવરાત્રી ઉત્સવમાં પ્રવેશેલા મદીરાપાનને
કારણે મુળ ધર્મ બદનામ થતો અટકવો જોઈએ. મન્દીરોમાં
ઘી-દુધનો વ્યર્થ બગાડ થતો હોય, મુર્તીના દર્શન માટે
ઘક્કામુક્કી વચ્ચે કલાકો સુધી લાઈનમાં ઉભા રહેવું પડતું હોય;
તો એવી પુજાને સમયનો બગાડ જ ગણી શકાય !’

-સુદેશ દેસાઈ

અનુક્રમણીકા

વાસ્તુશાસ્ત્રથી નહીં; વાસ્તુશાસ્ત્રથી સુખ મળી શકે

વાસ્તુશાસ્ત્રમાં બે શબ્દો- ‘પોઝીટીવ એનર્જી’ અને ‘નેગેટીવ એનર્જી’ ઘણીવાર સાંભળવા મળે છે. એક મીત્રે બીજાને પ્રશ્ન કર્યો, “પોઝીટીવ એનર્જી અને નેગેટીવ એનર્જીનો અર્થ શો થાય ?” બીજાએ મજાકમાં કહ્યું: “જાજરુનું ટબ દક્ષીણ દીશામાં હોય તો ઘરમાં બધાંને કબજીયાત રહે એમ માનવું તેને નેગેટીવ એનર્જી કહેવાય... અને આહારમાં ફળ, દુધ, લીલાં શાકભાજી વગેરે વધારે લેવાથી કબજીયાત ન થાય એમ માનવું તે પોઝીટીવ એનર્જી ગણાય.” તેમણે હસીને ઉમેર્યું: “કબજીયાત દુર કરવા માટે નબળાં આંતરડાંનો ઔષધીય ઉપાય કરવાને બદલે, સંડાસના ટબની દીશા બદલવી તે એવી ભુલ છે, માનો હૃદયરોગ આવતો અટકાવવા માટે માણસ પલંગ નીચે કાર્ડિયોગ્રામનું મશીન રાખીને સુએ !” મીત્રની રમુજને બાદ કરી ગંભીરપણે વીચારીશું તો સમજાશે કે પોઝીટીવ – નેગેટીવ જેવું ખરેખર કાંઈ હોય તો તે બહાર નથી હોતું, માણસની અન્દર હોય છે. કરવો જ હોય તો એનો એવો અર્થ કરી શકાય પોઝીટીવ એનર્જી એટલે સદ્ બુદ્ધી અને નેગેટીવ એનર્જી એટલે દુર્બુદ્ધી... ! સમજો તો ઝટ સમજાય એવી વાત છે. વાસ્તુશાસ્ત્ર કરતાં ‘વસ્તુશાસ્ત્ર’માં માનવીનું વીશેષ કલ્યાણ રહેલું છે. વસ્તુશાસ્ત્ર એટલે ભૌતિકસુખો. અર્થાત્ માણસને રહેવા માટે ઘર મળે તે જરુરી છે. પછી એ ઘરમાં તે પુર્વ તરફ રસોડું રાખે કે પશ્ચીમ તરફ... કોઈ ફરક પડતો નથી. પગમાં પહેરવા માટે પગરખાં મળી રહે તેટલું પુરતું છે. એ પગરખાંને દરવાજાની ડાબી બાજુએ મુકો કે જમણી બાજુએ... કોઈ ફરક પડતો નથી. ઘરમાં લાકડાનું મન્દીર ગમે તે દીશામાં ગોઠવો; પણ દીલમાં રામ ન વસે ત્યાં સુધી તેનો કોઈ ફાયદો નથી. તીજોરી ગમે તે ખુણામાં રાખી હોય; પણ પૈસા કમાવાનો પુરુષાર્થ સાચી દીશામાં નહીં થાય ત્યાં સુધી લક્ષ્મીદેવીને તમારા ઘરનો રસ્તો જડશે નહીં.

ઘર બાંધતી વખતે વાસ્તુશાસ્ત્ર કરતાંય વીજ્ઞાનશાસ્ત્રનો ખ્યાલ રાખવો વધુ હિતાવહ છે. જેમ કે પ્રકાશ, ગરમી, વરસાદ, ઠંડી, પવન, તડકો, ધુળ વગેરેથી ઘરને સુરક્ષીત રાખી શકાય; એ રીતે ઘરનાં બારી-બારણાં, ફર્નીચર, પડદા વગેરે

ગોઠવવામાં આવે તે જરુરી છે. પરન્તુ તમે ‘મ્યુઝીકવીન્ડ’ને અગાસીને બદલે માળીયામાં લટકાવશો તો તે મધુર સંગીત આપી શકશે નહીં. મ્યુઝીકવીન્ડ માટે પવન અને પ્રગતી માટે પરીશ્રમ જરુરી હોય છે.

નક્કર સત્ય એ છે કે ‘માથું પુર્વમાં રાખીને સુઓ કે પશ્ચીમમાં; પણ માથામાં ‘ભંડોળ’ હોય તો જ સુખી થવાય છે. શયનખંડ ઈશાનમાં હોય કે અગ્નીમાં; પણ નોકરી-ધન્ધા વીનાનો માણસ આળસુ બની ઘરમાં પડી રહેતો હોય તો પત્નીના દીલમાં બારે દહાડા અગ્ની સળગતો રહેશે. સુવાની દીશા બદલવાથી નહીં; પણ વીચારોની દીશા બદલવાથી અવદશા બદલી શકાય છે. તમે ઉત્તરમાં કે દક્ષીણમાં પગ રાખીને બરાબર સુતા હો; પણ એ પગ સવારે નોકરી ધન્ધાની દીશામાં જવાને બદલે દારુ-જુગારના અડા તરફ જતા હોય, તો વાસ્તુશાસ્ત્ર તમને બચાવી શકશે નહીં.

સન્તાનો સારા માર્કસે પાસ થઈ જાય તે માટે તેમનો રીડીંગરુમ કે દફતર અમુક ખુણામાં હોવાં જોઈએ એવું વાસ્તુશાસ્ત્ર કહે છે. પણ દફતર યોગ્ય ખુણામાં ગોઠવ્યા બાદ છોકરાંઓ હમ્મેશાં ટીવીવાળા ખુણામાં ગોઠવાતાં હોય તો ફાયદો થઈ શકતો નથી. સ્ટોરરુમ ગમે ત્યાં હશે તે ચાલશે; પણ તેમાં તેલ-ધી- અનાજને બદલે બંદુકો, દારુગોળો, હથીયાર, ચરસ, ગાંજો, અફીણ વગેરે ભર્યાં હશે તો ગમે ત્યારે પોલીસ કસ્ટડીના મહેમાન બનવું પડશે. તાત્પર્ય એટલું જ, ઈશાન- અગ્ની- નૈર્ઋત્ય કે વાયવ્યથી નહીં; પણ બુદ્ધી, પરીશ્રમ, પ્લાનીંગ અને કૌશલ્યથી સુખી થઈ શકાય છે. છતાં તમને વાસ્તુશાસ્ત્રમાં વીચાસ હોય તો એક ચકાસણી કરજો. જે વાસ્તુશાસ્ત્રીએ પોતાનું ઘર વાસ્તુશાસ્ત્ર પ્રમાણે બનાવ્યું હોય તેમના જીવનની કીતાબને બારીકાઈથી તપાસો અને એ માહિતી મેળવો કે શું તેના જીવનમાં કોઈ જ દુઃખ નથી આવતાં ? શું તે ચોવીસ કલાક સુખશાન્તીમાં જીવન વીતાવે છે ? તેનાં છોકરાં હમ્મેશાં ફર્સ્ટ ક્લાસમાં જ પાસ થાય છે ? તેને ત્યાં ડોક્ટરોના ખર્ચા નથી થતા ? ઝઘડા નથી થતા ?

વાસ્તુશાસ્ત્રમાં એવું બને છે કે હજારો લોકોનાં રસોડાં તુટે ત્યારે એક જણનો બંગલો બંધાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો મુડદાંના ગામમાં કફનનો

વેપારી ભુખે નથી મરતો. સમાજમાં માણસની ‘શાખ’ અને ‘શાન’ ઠેકાણે હોય તો ઈશાન ખુણે કશું બગાડી શકતો નથી. પરન્તુ માણસ ગેરકાનુની ધન્ય કરતો હોય, દારુ જુગારના અડા ચલાવતો હોય, આતન્કવાદીઓ સાથે મળેલો હોય અને વ્યસનોમાં ગળાડુબ રહેતો હોય તો દશે દીશાઓમાંની કોઈ દીશા તેની અવદશા અટકાવી શકશે નહીં. માણસની જબાન કડવી હોય, વર્તણુક ખરાબ હોય, બુદ્ધી અલ્પ હોય અને મહેનત કરવાની વૃત્તિ તો જરાયે ના હોય... વધારામાં દેવું કરીને જલસા કરવાની ઉડાવગીરી હોય તો એવા માણસને કોઈ શાસ્ત્ર બચાવી શકતું નથી. શોધવા નીકળશો તો વાસ્તુશાસ્ત્ર વીના પણ સુખી થયેલા લોકો મોટી સંખ્યામાં મળી આવશે. તેમનાં જીવન પર દષ્ટીપાત કરીશું તો સમજાશે કે અમુકતમુક દીશામાં સુવા બેસવાથી નહીં; પણ સઘળી દીશામાં પરીશ્રમ કરવાથી તેઓ સુખી થઈ શક્યા છે. અઝીમ પ્રેમજી, મુકેશ અમ્બાણી, અનીલ અમ્બાણી વગેરે એનાં ઉદાહરણો છે.

સુખી થવા માટે થોડાક મુદ્દાઓ અંગે વીચાર કરવા જેવો છે. તમે ભલે પુર્વમાં (એટલે કે ભારતમાં) રહો પણ પશ્ચીમી દેશોની જેમ કઠોર પરીશ્રમ કરશો તો વાસ્તુશાસ્ત્ર વીના પણ સમૃદ્ધિની દેવી તમારા ઘરમાં પ્રવેશી શકશે. આજે અનેક વીટમ્બહાઓથી ભરેલા જીવનમાં પાર વીનાના પ્રશ્નો હોય છે. તે સૌનો ઉકેલ ઘરનું ફર્નીચર, તીજોરી કે મન્દીર અમુકતમુક ખુણામાં ગોઠવી દેવાથી આવી જતો નથી. સંસારની સમસ્યાઓ ઉકેલવાની તમારામાં સુઝ સમજ કેટલી છે તેના પર આધાર રહે છે. ગમે તે દીશામાં સુઓ; પણ ભીતરથી જાગતા રહો તો સારા નરસાનો ભેદ પારખીને અવળે માર્ગે જતા અટકશો. રોજરોજના સાંસારીક કલહથી તમારું જીવન ખરાબે ચડી ગયું હોય તો સ્વભાવ સુધારવો પડે, જીવનશૈલી બદલવી પડે અને શોધી શોધીને દોષો દુર કરવા પડે. યાદ રહે જીવનની સમસ્યાઓ એટલી આસાન હોતી નથી કે અમુક દીશામાં પગ રાખીને સુવાથી તેનો ઉકેલ મળી જાય. માણસ કઈ દીશામાં સુએ તેનાથી નહીં; પણ ઉઠ્યા પછી તે કઈ દીશામાં જાય છે—પ્રવૃત્ત થાય છે તેના પર તેની સુખ-સમૃદ્ધિનો આધાર રહેલો છે. આ દેશમાં વાસ્તુશાસ્ત્રનું લોકોને ઘેલું લાગ્યું-લગાડ્યું છે. આખેઆખા એપાર્ટમેન્ટો હવે વાસ્તુશાસ્ત્ર પ્રમાણે બાંધવામાં આવે છે. સોસાયટીનું બાંધકામ ચાલતું હોય ત્યાં ઘણે ઠેકાણે બોર્ડ હોય છે: ‘આ

સોસાયટીના તમામ બંગલાઓનું બાંધકામ વાસ્તુશાસ્ત્ર પ્રમાણે જ કરવામાં આવ્યું છે'. આમ જ ચાલ્યું તો ભવિષ્યમાં સ્મશાનો પણ વાસ્તુશાસ્ત્રના નીયમો પ્રમાણે બનાવાશે. (મૃતદેહને અમુકતમુક દીશામાં પગ કે માથું રાખીને બાળશે તો મરનારને સ્વર્ગ મળશે એવો પ્રચાર થશે) બલકે અમુકતમુક દીશામાં માથું રાખીને મડદાને બાળવાથી તેને અપાર માનસીક શાન્તી મળે છે એવું કહેનારાઓ પણ નીકળશે.

મનુષ્યજીવન અનેક વીષમતાઓથી ભરેલું છે. મરવું હોય તો ઝેર મળી શકે; પણ જીવવા માટે થોડાક ઉછીના શ્વાસો પ્રાપ્ત થઈ શકતા નથી. ઓક્સીજનના બાટલા મળી શકે; પણ જીજીવીષાના ઈન્જેક્શનો કોઈ મેડીકલ સ્ટોરમાં ઉપલબ્ધ નથી. વાસ્તુશાસ્ત્રથી જીવનમાં સુખશાન્તી, સમૃદ્ધિ અને આર્થિક ઉન્નતી થઈ શકતી હોત તો આપણે ત્યાં દર દશમું ઘર વાસ્તુશાસ્ત્ર પ્રમાણે હોય છે છતાં; અહીં આટલાં દુઃખો કેમ છે ? અને અમેરીકામાં વાસ્તુશાસ્ત્રનું નામોનીશાન નથી છતાં તેઓ આટલા સુખી કેમ છે ? ગમ્ભીરતાથી વીચારીએ. આપણે અન્ધશ્રદ્ધા સીવાય (અને વાસ્તુશાસ્ત્રીઓએ ધન્ધા સીવાય) કશું ગુમાવવાનું રહેતું નથી.

અનુક્રમણિકા

ધાર્મિકતા શુવલેણ શા માટે બળવી જોઈએ ?

સમાજમાં ત્રણ પ્રકારના માણસો હોય છે. (૧) ઈશ્વરના અસ્તિત્વને સ્વીકારનારા, (૨) ઈશ્વર છે જ નહીં એમ માનનારા અને (૩) ત્રીજા પ્રકારના લોકો એવું માનતા હોય છે કે ઈશ્વર હોય પણ અને ન પણ હોય. મોટાભાગના ધાર્મિક લોકોની વીચારધારા અબૌદ્ધિક રહી છે. નેવુ ટકા કીસ્સાઓમાં એવી સ્થિતિ હોય છે કે લોકો ધાર્મિક હોવાની સાથે અન્ધશ્રદ્ધાળુ પણ હોય જ. (પ્રેસરનો રોગ હોય એને હાઈ અટેક હોવાની શક્યતા અનેક ઘણી હોય છે, તેમ જ ચુસ્ત ધાર્મિક હોય છે તે કાળક્રમે અન્ધશ્રદ્ધાળુ બની જાય છે) ઈશ્વરભક્તિ કે શ્રદ્ધા એ માણસની માનસીક જરૂરીયાત હોઈ શકે. આમ તો એ સંસ્કારગત જરૂરીયાત છે. માણસને તે વારસામાં મળી છે. તે કેટલી જરૂરી કે બીનજરૂરી છે એ જુદી ચર્ચાનો વીષય છે; પરન્તુ શ્રદ્ધા કે ભક્તિને લાગે વળગે છે ત્યાં સુધી માણસ રોજ રાત્રે સુતી વેળા માત્ર બે સેકન્ડ પુરતું ઈશ્વરનું નામ લેતો હોય તો તે ખોટું નથી. સવારે ઉઠીને તે ઘરના મન્દીરીયા સમક્ષ ઉભો રહીને બે સેકન્ડ માટે પ્રભુનું સ્મરણ કરી લેતો હોય તો તેનું નુકસાન નથી. (કેમ કે ટેટલ મામલો ચાર સેકન્ડનો થયો) ઈશ્વરને ભજવું એ અન્ધશ્રદ્ધા ગણાતી હોય તો પણ ૨૪ કલાકમાં માત્ર ચાર સેકન્ડ પ્રભુસ્મરણ કરી લેવાથી જો માણસનું મન રાજી રહેતું હોય તો ભલે તેમ થતું ! કોઈ જ નુકસાન નથી ! દારુ પીવો કે સીગરેટ પીવી એ પણ હાનીકારક (અને પ્રતીબન્ધીત પણ...) છે; છતાં નાસ્તીકો પણ બે ઘડી ‘મરજી મુજબની મઝા’ ગણી તેનો ભરપુર આનન્દ ઉઠાવે છે. ભક્તિ પણ આધ્યાત્મિક વ્યસન છે. એનાથી કોઈ નક્કર ફાયદો થાય કે ન થાય; પણ માણસને આનન્દ મળતો હોય (અને વળી કોઈને નુકસાન પણ ન થતું હોય) તો એવી નિર્દોષ ભક્તિ વાંધાજનક ન લેખાય. તાત્પર્ય એટલું જ, આખો સમાજ માત્ર ચાર સેકન્ડ ભગવાન પાછળ વાપર્યા બાદ, ત્યાર પછી ભગવાનને ભુલીને આખો દીવસ પુરી ઈમાનદારીથી પોતાનું કર્તવ્ય બજાવતો હોય તો કોઈને વાંધો-વીરોધ હોય ન શકે. પણ એવું ક્યાં થાય છે ? માણસની શ્રદ્ધા સેકન્ડથી સપ્તાહ સુધી વીસ્તરે છે. મીનીટથી મહીનાઓ સુધી લમ્બાય છે. રુમમાંથી રોડ સુધી વીસ્તરે છે અને

મહોલ્લાથી મક્કા મદીના કે અમરનાથ સુધી પહોંચે છે. એમ કહો કે શ્રદ્ધાનું નાનકડું માવઠું મુશળધાર વરસાદ બની જાય છે. ત્યારબાદ ભક્તીને નામે શોરબકોર, ધમાચકડી, ભીંસાભીસ કે ગીરદીની એવી પ્રચંડ રેલ લાવે છે કે માણસ ભગવાનને તો નથી જ પામી શકતો; પણ પોતે ઉભી કરેલી ભક્તીની ઘોંઘાટીયા ગલીમાં ખુદ ખોવાઈ જાય છે.

અખબારોમાં માહિતી પ્રગટતી રહે છે કે, ‘હજયાત્રામાં શેતાનને કાંકરી મારવામાં મચેલી દોડધામમાં આજપર્યન્ત હજારો મુસ્લીમો માર્યા ગયા’; ‘કુમ્ભમેળાની ધમાચકડીમાં હજારો હિન્દુઓ કચડાઈ મર્યા’; ‘રથયાત્રાની કાબુ બહારની જનમેદનીમાં મચેલી ભાગદોડને કારણે રથયાત્રા સ્મશાનયાત્રા બની ગઈ’; ‘અમરનાથની ગુફામાં ભેખડ ધસી પડતા લોકો દબાઈ મર્યા.’ ગણેશવીસર્જનમાં દર વર્ષે યુવાનો ડુબી જાય છે. વાત માત્ર મુર્તીના વીસર્જનની જ નથી; પ્રશ્ન થાય છે કે નદી, સરોવર, તળાવ કે દરીયો જોઈને તેમાં પડવાનું જ લોકોને કેમ સુઝે છે ? જેને તરતાં ના આવડતું હોય તે પણ ભુસકો લગાવે છે ! ગણપતીને ડુબાડવા માટે પાણીમાં ન જાઓ તો કદાચ ઓછું પુણ્ય મળે તો ભલે ઓછું મળતું; પણ જીવ તો બચી શકેને ? રહી રહીને એક વાત સમજાય છે. આસ્તીકો કે નાસ્તીકો દુઃખી થતાં નથી; બુદ્ધી વીનાના માણસો દુઃખી થાય છે.

ખરી મુશ્કેલી ત્યારે શરૂ થાય છે કે રોજ એક બે સેકંડ રામચન્દ્રજીને સ્મરી લેતો માણસ, પછી રામભક્તીમાં એવી ડુબકી મારે છે કે આખેઆખી રામકથા યોજી બેસે છે. ઘરના લાકડાંના મન્દીરથી એને ધરવ થતો નથી; એથી એ ફાળો ઉઘરાવીને આર.સી.સી.નું પાકું રામમન્દીર બનાવવાનું મીશન લઈ બેસે છે. ઘરમાં સત્યનારાયણની કથા કરાવીને તે જપતો નથી; પછી આખા મહોલ્લાનાં શ્રદ્ધાળુઓને ભેગાં કરીને ચારધામની જાત્રા ગોઠવે છે. શેરીના સાઈબાબાને છોડીને તે પગપાળા શીરડી પહોંચે છે. ઘરની પુજા તેને અપુરતી લાગે છે; એથી તે મન્દીરના ચોગાનમાં ગાયત્રી યજ્ઞ યોજે છે.

પહેલાં એ રાત્રે સુતી વેળા ભગવાનને યાદ કરીને સન્તોષ માનતો; પરન્તુ વખત જતાં તેની ભક્તીમાં દશ્યશ્રવ્ય ભગવાન ઉમેરવાની એની અપેક્ષા ઉમેરાય છે.

રાત્રે સુતી વેળા આંખ સામે દેખાતા કાલ્પનીક ભગવાનથી તેને સન્તોષ થતો નથી. તે નજરે દેખાઈ શકે એવો (વીઝયુલાઈઝડ ગોડ) અર્થાત્ જીવતો જાગતો ભગવાન – ગુરુ – શોધી કાઢે છે. પછી જીવનભર તેની આરતી ઉતારે છે. તેની કંઠી બાંધે છે. આખો પરિવાર રાતદીવસ તેમના નામની માળા જપે છે. આખું કુટુંબ સવાર-સાંજ ગુરુએ આપેલા મન્ત્રો બોલે છે. ગુરુની મારુતી કારને તે, શ્રી કૃષ્ણભગવાનનો રથ હોય એ રીતે પગે લાગે છે. ગુરુનો હાથ પકડીને તે સ્વયમ્ પોતાના માથા પર મુકીને તે ધન્ય ધન્ય થાય છે ! જે ભગવાનની એને વર્ષોથી તલાશ હતી તે ગુરુના સ્વરૂપમાં એને મળી જાય છે. ખુદ ગુરુ પણ એને આડકતરી રીતે કહે છે કે, ‘ગુરુ વીના સ્વર્ગે ન જવાય. એથી ગુરુ કરો. તમારા જીવનની નૌકાને ગુરુના હવાલે કરો, પછી જીવનભર નચીન્ત થઈ જાઓ.’ આવી લાલચથી ભોળા, અજ્ઞાની મનુષ્યોને ગુરુઓ અવળે પાટે દોરે છે. લોકોને ગુરુનું એવું ઘેલું લાગ્યું છે કે જેઓ કોઈ કામધન્યો જ ન કરે; તેઓ પણ ગુરુ તો કરે જ ! ચાર વાર ચકાસીને ચમ્પલ ખરીદતો માણસ; ચકાસ્યા વીના ગુરુ લે છે ! ક્યારેક તેને કોઈ પ્રશ્ન થાય તો પણ તે ગુરુની આમન્યા જાળવીને કોઈ સવાલ પુછતો જ નથી. તે બન્ને આંખે ડાબલાં બાંધ્યાં હોય એવા ઘોડા જેવો બની રહે છે. એવા અજ્ઞાની લોકો ક્યારેક વ્યક્તીપુજામાં એવા આંધળા બની જાય છે કે કહેવાતા ગુરુઓ તેમની પત્નીનો દુરુપયોગ કરે ત્યારે પણ પેલાં ડાબલાં આંખો પર ચઢાવેલાં રાખે છે ! આખી દુનીયા જે જોઈ શકે છે તે તેમને નથી દેખાતું.

તેમાંય વળી કેટલાક શ્રદ્ધાળુઓ ઓવરધાર્મિકતામાં સરી પડે છે. તેમના ગુરુએ કહ્યું ના હોય તો પણ; ગુરુ કાંદાં-લસણ ન ખાય એટલે પોતે પણ ન ખાય અને કુટુંબીજનોને પણ ન ખાવા દે ! અમારા એક પરીચીતને ત્યાં રોજ ત્રણ જાતની રસોઈ બને. ઘરમાં બે જ વહુ; પણ બન્નેના ધર્મ-સમ્પ્રદાય જુદા. એક કાંદાં-લસણ ન ખાય, એથી તે પોતાનાં પત્ની અને બાળકની રસોઈ જુદી બનાવે. ઘરમાં સાસુ-સસરા બન્નેને વા અને સુગર. એથી તેમને માટે બટાકા, ભાત, ગળપણ કે આમલી વીનાની રસોઈ બને અને બાકીના સભ્યો માટે ચાલુ રસોઈ બનાવવી પડે. બધાં સાથે રહે; પણ દરેકે પોતપોતાની રસોઈ જાતે બનાવવી પડે. સાસુએ પણ ઘરડી ઉમ્મરે રસોડામાં જઈ પોતાના પેટીયાંનો પ્રબંધ કરવો પડે. રાત થોડી અને વેશ ઝાઝા !

(અથવા કહો કે ‘માથાં ઓછાં અને વાંધા ઝાઝા !’) આ બધી ધર્મ-સમ્પ્રદાયોની ત્રુટીઓ છે એનો કોઈ બચાવ ન હોઈ શકે. આ ખવાય અને પેલું ન ખવાય એમાં જ ધાર્મિકતા ! (દારુ ન પીવાય; પણ કોઈનું લોહી પીવાય !) કેવી વીચીત્રતા... ? જાણે વાલ ખવાય અને વાલની દાળ ન ખવાય ! ઘરે કાંદાં-લસણ ન ખવાય; પણ હોટલ કે રેસ્ટોરન્ટમાં ભરપુર મસાલેદાર ડીશો ચપોચપ ઉપડી જાય ! ધર્મ બીચારો જોતો રહી જાય !

ધર્મમાંથી ઢોંગ પેદા થાય તે ન ચાલે, અને વીજ્ઞાન વડે બોમ્બ પેદા થાય તે પણ ન ચાલે. પણ માણસ બન્નેનો દુરુપયોગ કરવાનું ચુક્યો નથી. એ ધર્મ દ્વારા ધર્તીંગ કરે છે અને વીજ્ઞાન દ્વારા વીનાશ નોતરે છે. શું કહીએ આ માણસ ને ?

ધુપછાંવ

આવતી કાલે આપણે આપણાં બાળકોને આ સમાજ સોંપીને જવાના છીએ. કોઈ પાકો ઉપાય ન જડી આવે ત્યાં સુધી એક કામ કરી શકાય. આસ્તીક માણસે પોતાનાં સન્તાનોને કહેવું જોઈએ: ‘ભગવાનને પુજવા કરતાં તેને સમજવાની જરુર છે. કોઈને નુકસાન ન થાય અને સૌને સુખશાન્તી મળે એવી સર્વધર્મસમ ભાવનાથી જીવી જઈશ તો ભગવાન રાજી રહેશે.’ નાસ્તીકોએ પોતાનાં સન્તાનોને કહેવું જોઈએ: ‘ભગવાન નથી એથી માણસની જવાબદારી વધી જાય છે. આપણે માણસોએ જ ભગવાન જેવા પરદુઃખભંજક બનીને એકમેકનાં દુઃખો દુર કરવાનાં છે.’ અને તટસ્થ માણસે પોતાનાં સન્તાનોને કહેવું જોઈએ: ‘વાંચ્યા વીના પાસ ન થવાય અને ખેડ્યા વીના ખેતી ન કરાય. માટે ઈશ્વર કરતાં પુસ્તક અને હળની વીશેષ જરુર છે. હળ દ્વારા ધન મળશે અને પુસ્તક દ્વારા જ્ઞાન મળશે. આટલું થયા પછી ઈશ્વર હોય કે ન હોય, માણસનું ગાડું સરળતાથી ગબડતું રહેશે!’

અનુક્રમણીકા

આટલી અઠધશ્રદ્ધા

ઝર્મદના જમાનામાં પણ જ હતી !

હમણાં થોડા સમય પુર્વે ભત્રીજાના લગ્ન અંગે થોડા મુરતીયાને મળવાનું થયેલું. દશમાંથી નવ નમુનાઓ જન્માક્ષરમાં માનતા હતા. એકબેએ તો ગળામાં માદળીયાં પણ પહેર્યાં હતાં. ન પુછવું જોઈએ; પણ પુછાઈ ગયું: ‘આ માદળીયું કોઈ દેવનું છે ?’ જવાબ મળેલો- ‘ના ના દેવનું શાનું... ? એ તો અમારા ફલાણા ઢીંકણા ગુરુદેવે કરી આપ્યું છે !’ ‘એનાથી શું થાય ?’ એમ પુછ્યું તો તેમણે શ્રદ્ધાપુર્વક જણાવ્યું- ‘ઘરમાં અને જીવનમાં સુખશાન્તી રહે... ઘારેલાં કામ થાય...!’ એ માદળીયા-માસ્તરને મારે પુછવું હતું- ‘ભઈલા, ગળામાં બોતેર મણનું માદળીયું લટકાવ્યું છે; તોય બાર બાર વર્ષથી કન્યા માટે કેમ ભટકો છો ?’ પણ આસપાસ બધા બેઠા હતા. છતાં એટલું તો પુછ્યું જ- ‘ધારો કે કન્યા ગમે અને કુંડળી ન મળે તો શું કરશો ?’ યુવાન ઉવાચ- ‘તો તો ન જ થાયને વળી...!’ એ યુવાન મારા તરફ એવી રીતે જોઈ રહ્યો જાણે કહેતો હોય- ‘જન્માક્ષર ન મળે તો લગ્ન ન થઈ શકે એ વાતની પણ તમને ખબર નથી... ? તમે સોળમી સદીમાં જીવો છો કે શું ? (એકવાર એક વડીલે તો સ્પષ્ટ કહી દીધું હતું- ‘છોકરી જોવાની જરૂર નથી. પહેલાં બન્નેના જન્માક્ષર મેળવો... મળે તો જ જોવાનું ગોઠવીએ !’) ત્યાં બેઠાં બેઠાં જ થોડાક વીચારો જનમ્યા અને ભીતર જ સમી ગયા : કુંડળી મેળવીને પરણેલાઓ પણ કુવો-તળાવ કરીને મરી જાય છે; ત્યાં કુંડળીનો આવો દુરાગ્રહ શા માટે રાખવામાં આવે છે ? લગ્નજીવનની સફળતા માટે જન્માક્ષરનો નહીં; મનનો મેળ જરૂરી છે. પણ આપણું કોણ સાંભળે... ? બ્રાહ્મણો સાંભળવા દે પણ ખરા કે ?

આપણી અન્ધશ્રદ્ધાના વોલ્ટેજ ધીમે ધીમે વધતા જાય છે. નરેન્દ્ર મોદીને પુછવાનું મન થાય છે : ‘સાહેબ, જરા સર્વે કરાવી જુઓ, ‘વાંચે ગુજરાત’ અભીયાન પછી કેટલો ફરક પડ્યો ?’ મોટા ભાગના વાલીઓ તેમનાં બાળકોને ધાર્મિક પુસ્તકો વંચાવે છે. અત્રે નામ નહીં લખીએ પણ સાવ અવૈજ્ઞાનીક વીચારસરણી ધરાવતા

પાખંડી સાધુ બાવાઓનાં પુસ્તકો આજના મોટા ભાગનાં બાળકો વાંચે છે. જેમના સેક્સ અને જમીન-કૌભાંડો અંગે કોર્ટમાં કેસ ચાલતા હોય એવા બની બેઠેલા ‘બાપુ’ઓની અવૈજ્ઞાનીક અને વાહીયાત વાતો આજનું બાળક વાંચે છે. એવા એક બાપુએ યુવાનો અંગેના પુસ્તકમાં સલાહ આપી છે : ‘લગ્ન બાદ કેવળ સન્તાન પ્રાપ્તી માટે જ સમ્બન્ધ કરવો. સન્તાન થયા પછીનો પ્રત્યેક શરીરસમ્બન્ધ પાપ છે !’ હવે આ ઉપદેશની વીરુદ્ધની વાસ્તવીકતા શી છે તે પણ જોઈ લો. એમના આશ્રમમાં ચાલતાં સેક્સસ્કેન્ડલો પકડાયાં... કેસ થયો... અને સાબીત થઈ ગયું કે **સંયમનો અંકુશ નબળો હોય તો તમારા હવસનો હાથી ભગવા ધોતીયાં ફાડીને દમ્ભના ચુરેચુરા કરી નાખે છે.** વધારામાં એ પણ સાબીત થઈ જાય છે કે સંસાર માંડ્યા પછી બ્રહ્મચર્ય પાળવાની વાત તો દુર રહી; પણ સંસાર છોડ્યા પછી જ્યાં ખરેખર બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું હોય છે, ત્યારે પણ તેઓ બ્રહ્મચર્ય પાળી શકતા નથી. એનો અર્થ એ થયો કે તમારા ખોખલા મેનમેઈડ નીયમો કરતાં કુદરતનો કાનુન વધુ પ્રબળ હોય છે. તો ભાઈસાહેબ, શા માટે લોકોને ઉંઘે પાટે ચઢવો છો ? દુઃખની વાત એ છે કે ઈશ્વરને પામવા નીકળેલા માણસો ખુદ ઈશ્વરના જ કાનુનને સમજી શકતા નથી !

બાપુઓની આવી અવળવાણીને ઈશ્વરાજ્ઞ સમજીને લોકો તેનું પાલન કરે છે. ભરયુવાનીમાં પતીપત્ની ગુરુઆજ્ઞા અનુસાર બ્રહ્મચર્ય પાળે છે. પછી થાય છે એવું કે એવી (અતૃપ્ત) ભક્ત્તાણીને કોઈ લમ્પટ બાવો મળી જાય તો આગ અને પેટ્રોલ મળ્યા જેવો ભડકો થાય છે. હમણાં સુરતની ‘**સત્યશોધક સભા**’ના જાણીતા કાર્યકર **શ્રી. મધુભાઈ કાકડીયા** મળ્યા. તેમણે સ્વામીઓના ભક્ત્તાણીઓ સાથેના નગ્ન ફોટા બતાવ્યા. ગુરુભક્તી કે શ્રદ્ધાના સ્વાંગમાં કેવાં સેક્સસ્કેન્ડલો ચાલતાં હોય છે તે જોઈને સ્તબ્ધ થઈ જવાયું ! માધુભાઈએ કહ્યું, ‘સાહેબ, આ તો કાંઈ નથી. હજી તમે એ સ્વામીઓની સીડી જુઓ તો ચક્કર ખાઈ જાઓ...!’

બ્રહ્મચર્ય અને ભક્તીના નામે કુદરતના દૈહીક કાનુનને અવગણવાની બહુ મોટી સજા આ દેશ ભોગવી રહ્યો છે. જુઓ, કેવી અદૃશ્ય જુગલબંધીથી કામ થાય છે! થોડાક બાવાઓ સંસારીઓને બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરી કેવળ ઈશ્વરભક્તીમાં રચ્યાપચ્યા રહેવાનું કહે છે. બાકીના થોડાક બાવાઓ આશ્રમ સ્થાપીને (એમ કહો કે

છટકું ગોઠવીને) બેસી જાય છે. પેલા એક નમ્બરના બાવાઓ સંસારીઓને ખદેડીને આ તરફ હાંકી લાવે છે અને આ તરફના બે નમ્બરના બાવાઓ આશ્રમના છટકામાં તેમને સપડાવી તેમનું જાતીય શોષણ કરે છે ! એવી ભક્તાણીઓના અન્ધશ્રદ્ધાળુ પત્નીઓને એટલું જ કહી શકાય કે બુદ્ધિપુર્વક નહીં જીવશો તો જગતનો કોઈ બાવો તમારું કલ્યાણ કરી શકવાનો નથી. તમારી બકરીને શ્રદ્ધાભાવે વાઘની બોડમાં મોકલશો તો પણ; તે હલાલ થયા વીના નહીં રહે. એક ચીન્તકે કહ્યું કે પોતાના દેહને ‘અર્ધ્ય’ની જેમ ગુરુઓની સેવામાં સમર્પીત કરી દેનારી ભક્તાણીઓ ગમે તેટલી અબુધ હોય તો પણ તેમને એટલો ખ્યાલ તો હોય જ છે કે તેમની સાથે શું થઈ રહ્યું છે. કારણ કે પોતાના શીયળ સમ્બન્ધે સ્ત્રીઓ કુદરતી રીતે જ સાવધ, સતેજ અને ચંચળ હોય છે. એથી તેમની મુક સમ્મતી વીના કોઈ બાવો ફાવી શકે નહીં. એ જે હોય તે; પણ ભોગ બનનાર સ્ત્રી (અને તેના પત્ની વગેરેનો પણ)નો પણ આમાં ઓછો વાંક નથી હોતો. બાવાઓ પ્રત્યેની આંધળી શ્રદ્ધામાંથી જ આવા સેક્સસ્કેન્ડલો રચાતાં હોય છે. સમાજના થોડાક અન્ધશ્રદ્ધાળુ સ્ત્રીપુરુષો ભેગા મળીને ભક્તીના નામે બાવાઓને બગાડે છે. લોકો મદદ ના કરે તો બાવાઓ એકલે હાથે બગડી જ ના શકે.

આ બધું હમણાં હમણાંથી બહું ફુલ્યુંફાલ્યું છે. બાકી ભુતકાળમાં નજર દોડાવો તો સમજાશે કે નર્મદના જમાનામાં અન્ધશ્રદ્ધા હતી; પણ ભાગ્યે જ બાવાઓના આવા આટલાં બધાં બખડજન્ટર થતાં. તે જમાનામાં પણ લોકોમાં અજ્ઞાન, અન્ધશ્રદ્ધા વહેમ, જડતા, કુરીવાજો વગેરે બધું જ હતું; પણ તે આટલી વીસ્ફોટક રીતે સમાજમાં ફેલાઈ નહોતું ગયું. આજે એક જણ વાત વહેતી કરે છે કે ગણપતીએ દુધ પીધું; એટલે લોકો બાટલી લઈને દોડ્યા જ સમજો, એક જણ વાત વહેતી કરે કે રાખડી બાંધવાથી ભાઈનું મૃત્યુ થાય છે; એથી હજારો ભાઈલાઓ પોતાના હાથ પરની રાખડી છોડીને ફેંકી દે છે. (ખરેખર તો તેમણે તેમની એમ. એસસી. ડિસ્ટીન્શનવાળી ડિગ્રીનું સર્ટીફિકેટ ફેંકી દેવું જોઈએ !) કો’કને વેંગણ, બટાકા કે શક્કરીયાંમાં ‘ઓમ’ નો આકાર દેખાય તો દોઢસો સ્ત્રીઓ હાથમાં થાળી, દીવડો, કંકુ, ચોખા વગેરે લઈને લાઈન લગાડી દે છે.

વીચારો જોઉં...! નર્મદના જમાનામાં સન્તોષીમા હતાં ? દશામા હતાં ?
વૈભવલક્ષ્મી હતાં ? વાસ્તુશાસ્ત્ર હતું ? રામકથાઓ થતી ? કદાચ ત્યારે અશીક્ષીત
માણસ માદળીયું પહેરતો હશે; પણ આજે ડબલ ગ્રેજ્યુએટ થયેલો સાયન્સનો
પ્રોફેસર પણ ગળામાં માદળીયું અને કાંડા પર ‘રક્ષા-પોટલી’ બાંધીને ફરે છે !
ડોક્ટરોના દવાખાને લીંબુ અને મરચું લટકે છે ! એકવીસમી સદીમાં ઉપગ્રહ
છોડવામાં પણ શુભ ચોઘડીયાં જોવાનું આપણે ચુકતા નથી. વીકાસની પ્રક્રિયા જેમ
જેમ આગળ વધતી જાય તેમ સમાજે નવા વીચારોનું સ્વાગત કરવું જોઈએ. તેને
સ્થાને સમાજ દીનપ્રતીદીન વધુને વધુ અન્ધશ્રદ્ધાળુ બનતો જાય છે. આવું કેમ ?
કોણ જવાબદાર છે એ માટે ?

ધુપછાંવ

આપણે અમેરીકાને પેટ ભરીને ગાળ દઈએ છીએ; પણ આપણા કહેવાતા
ધંધાધારી ધધુપપુઓ ધર્મને નામે જે કુટણખાનાં અહીં ચલાવે છે તેના કરતાં
અમેરીકાની સેક્સવર્કરો વધુ પવીત્ર ગણાય.

અનુક્રમણીકા

તેતાઓની નીષ્ઠીયતા વચ્ચે ઉદ્ ભવેલું

અઠ્ઠાશ્રદ્ધાનું અભ્યાસ

સમાજમાં બહુધા એવું જોવા મળે છે કે એક છત તળે રહેતા વૃદ્ધો અને યુવાનો વચ્ચે મોટે જનરેશનગેપ રહેતો હોય છે. વૃદ્ધોને જલારામબાપાની કેસેટ સાંભળવી ગમે છે. યુવાનો માઈકલ જેક્સનનું પોપમ્યુઝીક સાંભળે છે. યુવાનો ક્યારેક વૃદ્ધોને પીટલા કે બર્ગર ખવડાવે છે; પણ તેમને પાલકના પુડામાં જે મઝા આવે છે તે પીટલામાં નથી આવતી. (બર્ગર-બગરુવાળો રોટલો તેમને વધુ ભાવે છે) બે પેઢી વચ્ચેનું અંતર છેક કૃષ્ણ અને યશોદાના જમાનાથી ચાલ્યું આવે છે. કૃષ્ણ માખણ ખાતા. આજે કૉલેજ-કનૈયાઓના મુખમાં માખણ નહીં; માણેકચંદ હોય છે. કૃષ્ણ ગોપીઓની માત્ર મટકી ફોડતા. આજે યુવાનો ગર્લફ્રેન્ડના ચક્કરમાં માથા ફોડે છે. તેઓ છોકરીને કૉલેજમાંથી કલબમાં લઈ જાય છે, દારુ પાય છે અને શીયળ લુંટીને જ નથી અટકતા; તેની વીડીયો કલીપીંગ ઉતારીને મોબાઈલ પર ફરતી કરે છે. કૃષ્ણે કાળીનાગને બાહુબળથી નાથ્યો હતો. આજે યુવાનો બાપના પૈસે પેપરસેટરને નાથે છે. કૃષ્ણના જમાનામાં ટાઈ-ડે નહોતો ઉજવાતો- ગુરુકુળમાં અહર્નીશ જ્ઞાનદીન ઉજવાતો. આજે ‘સારી-ડે’... ‘રોઝ-ડે’... ‘જન્સ-ડે’... વગેરે ઉજવાય છે. બધું જ બદલાઈ ગયું છે; પણ ગમે કે ન ગમે તોય સમયનાં પરીવર્તનોને સૌએ સ્વીકારવાં પડે છે.

અગાઉ આ સ્થળેથી કહ્યું હતું કે નવી પેઢી કેવાં કપડાં પહેરે, કેવી હેરસ્ટાઈલ રાખે અથવા કઈ હોટલમાં જમે તેની ચીન્ટા વૃદ્ધોએ કરવી જોઈએ નહીં. આજે એમાં એટલું ઉમેરવું છે કે ભલે થોડું બદલાયું હોય પણ સરવાળે તો યુવાપેઢીનું સંસ્કારી સ્વરુપ જ સમાજને પણ સ્વીકાર્ય હોય છે. હું ઘડપણમાં મને મળતા દાળ-રોટી સાથે જ નીસબત રાખું અને મારા દીકરાની અંગત જીવનશૈલી કે દીનચર્યામાં માથું ન માડું ત્યાં સુધી તો ઠીક છે; પરન્તુ ધારો કે દીકરો ડ્રગ્સનો ધંધો કરતો હોય, આતંકવાદીઓ, સ્મગલરો કે ગેંગસ્ટરો સાથે મળેલો હોય અને ખુનખરાબા જેવી

બીજી અનેક ગુનાઈત પ્રવૃત્તી કરતો હોય તો મારે તેનો જરુર વીરોધ કરવો જોઈએ. તે ભલે મને સોનાના પાટલે બેસાડીને ચાંદીની થાળીમાં જમાડતો હોય; પણ મારા ભાણમાં પીરસાતી પ્રત્યેક રોટલી અસામાજિક ધંધો કરીને મેળવાતી હોય તો મારે ચુપ ન બેસવું જોઈએ. જો હું એમ કહીને હાથ ઊંચા કરી દઉં કે ‘દીકરો જુવાન થયો છે. એણે કેમ જીવવું તે એની અંગત બાબત છે. મારાથી તેમાં માથુ ન મરાય...’ તો

એ બહુ મોટો વડીલદ્રોહ ગણાય.

દોસ્તો, વર્ષોથી આપણા નેતાઓ લોકોને ‘માઈબાપ’ ગણતા રહ્યા છે; પણ તેઓ ખુદ બગડેલા દીકરા જેવી ભુમીકા ભજવતા આવ્યા છે. એ સંજોગોમાં ‘માઈબાપ’ની એ ફરજ છે કે દીકરાઓના કાન આમળી તેમને પાછા વાળવા. આપણા નેતાઓ અનીતી આચરવાની કે ભ્રષ્ટાચાર કરવાની એકે તક છોડતા નથી; પરંતુ તે સર્વમાં એક અક્ષમ્ય ભુલ એ છે કે તેઓ ઘોર અન્ધશ્રદ્ધામાં રાચતી આપણી પ્રજાની અબૌદ્ધિક જીવનશૈલીને એમ કહીને નજરઅંદાજ કરે છે કે ‘ધર્મ અને શ્રદ્ધા એ પ્રજાનો અંગત વીષય છે. એમાં રાજકારણની ડખલ ઉચીત નથી.’ નેતાઓના એવા સ્વાર્થી પલાયનવાદને કારણે ગુજરાતમાં તરેહતરેહની અન્ધશ્રદ્ધા, વહેમ, કુરીવાજો પ્રવર્તે છે. અન્ધશ્રદ્ધા એક ઉદ્યોગ બની ગઈ છે. હા, કોણે કયો ધર્મ પાળવો અથવા ઈશ્વરમાં માનવું કે નહીં, તે જરુર અંગત બાબત ગણાય; પણ સમાજમાં ચોમેર અન્ધશ્રદ્ધાઓનું સામ્રાજ્ય છવાયેલું છે તેનું શું ? નેતાઓના નાક નીચે એ બધું બેરોકટોક ચાલે છે; પણ તેઓ એ અનીષ્ટો તરફ આંખ આડા કાન કરે છે. એ લાપરવાહી ખાસ્સી ગુનાઈત છે. લોકોનું બૌદ્ધિક સ્તર જેટલું નીચું કે અવીકસીત રહેશે, તેટલો રાષ્ટ્રનો વીકાસ ઓછો થશે. ભગતભુવા, મેલીવીદ્યા, જ્યોતીષ કે ભુતપ્રેત જેવા વહેમને કારણે માણસની નજર હમ્મેશાં સીન્દુરીયા રંગે રંગાયેલા પથરા પર જ મંડાયેલી રહે છે.

એક નજર આપણી અન્ધશ્રદ્ધાઓની અનુક્રમણિકા પર કરી લઈએ. હોસ્પિટલો કે ડોક્ટરોના ક્લીનીકની બારસાખે લીંબુ અને મરચું લટકતાં જોવા મળે છે. તાન્ત્રીકો મૃતાત્માઓ સાથે વાતો કરવાનો ને કરાવી આપવાનો દાવો કરે છે. કેટલાક માનસીક રોગો એવા હોય છે કે તેમાં માણસ ગાંડા જેવી વીચીત્ર હરકતો કરે

છે. સાઈકીયાટ્રીસ્ટોની સારવારથી એવા રોગો સાજા થઈ શકે છે; પણ તેને પ્રેતાત્માનો વળગાડ સમજી લોકો કેવા કેવા તમાશા કરે છે તે તો જુઓ ! દરદીને પીર કે દરગાહે લઈ જઈને સાંકળથી મારવામાં આવે છે. જુતાં બોળેલું પાણી પીવડાવવામાં આવે છે. દેહ પર ડામ મુકવામાં આવે છે. દરદીના મોંમા મળ સુધ્ધાં મુકવામાં આવે છે. ગામડાઓમાં સગો દીકરો માને ડાકણ સમજી મારી નાખે છે. મેલી વીઘા હાંસલ કરવા દેવને બલી ચઢવવા સગો બાપ દીકરાનું માથુ કાપી નાખે છે.

કમળો ઉંજાવવાથી સાજો થઈ શકે એવી વ્યાપક માન્યતા ફેલાયેલી છે. ગામડામાં સાપ કરડે ત્યારે માણસને હોસ્પિટલને બદલે ભગત પાસે લઈ જનારાઓની સંખ્યા મોટી છે. કમ્પ્યુટરથી જ્યોતીષ જોઈ આપનારાઓનો ધંધો ધમધોકાર ચાલે છે. માનેલી માનતા પુરી કરવા લોકો ઉંધા પગે પાવાગઢ જાય છે. વચ્ચે વળી મોટા પાયા પર એવી અફવા આવી હતી કે બહેને બાંધેલી રાખડી ભાઈ છોડીને ફેંકી નહીં દે તો તેનું મૃત્યુ થશે.

યાદ કરો કેટલાંક વર્ષો પર ગણેશજીએ દુધ પીધું હતું. લોકો નાનાં છોકરાંઓનાં મોઢાંમાંથી દુધની બાટલી છીનવી ગણેશજીના મન્દીરે દોડતા હતા ત્યારે અમારા બચુભાઈ બધાને ગાજબજાવીને કહેતા હતા કે, **‘પથ્થરની મુર્તીમાં કેશાકર્ષણ થવાથી તેમાં દુધ શોષાઈ જાય છે. તમારામાં તાકાત હોય તો ચાંદીની કે પીત્તળની મુર્તીને દુધ પાઈ બતાવો ?’** પણ કોણ સાંભળે ? વચ્ચે શંકરની મુર્તી આપમેળે ખસ્યાની વાત આવી હતી. કોઈ ઠેકાણે વળી ભેંસને બાળકી જનમ્યાની વાત વહેતી થઈ હતી. હનુમાનજીની આંખોમાંથી આંસુઓ ટપકતા હોવાનું પણ સાંભળવા મળેલું. આરતી ટાણે મન્દીરમાં ઝુમ્મર હાલ્યાની વાત તો ખાસ્સી ચગી હતી. આજે પણ છાસવારે છાપાંઓમાં છપાય છે : ‘વેંગણમાં ‘ઐ’ દેખાયો અથવા શંકરજીના મન્દીરમાં નાગસાપ દેખાયો’ અને આખું ગામ હાથમાં પુજાની થાળી લઈને દોડ્યું ! વાસ્તુશાસ્ત્રના નામે લોકોનાં ઘરો તોડાવવાનો વ્યવસ્થીત વેપાર ચાલે છે. કથા, યજ્ઞો કે ગણેશોત્સવની ઉજવણી માટે ગામડામાં યુવાનોનું મોટું ટોળું બીલબુક છપાવીને રસ્તે જતાં લોકોને આંતરીને નાણાં ઉધરાવે છે. અમદાવાદમાં આષાઢી બીજને દીવસે નીકળતી પ્રચંડ રથયાત્રામાં દર વર્ષે થોડાક લોકો ભાગદોડમાં કચડાઈ મરે છે. તે

ઉઘાડે છોગે થતાં મરણની સરકારને ચીન્તા નથી અને ફરજિયાત લેલ્મેટ પહેરવાનો કાયદો છેકી બેસાડી સરકારે ગત વર્ષ પુરા બે કરોડથીય વધુ દંડ વસુલ કર્યો. બોલો, સરકાર પાસે છે કોઈ જવાબ ? (સરકારનો અધોષીત જવાબ કંઈક એવો હોઈ શકે: ‘અમે અહીં દેશની પ્રજાને સુધારવા થોડા બેઠા છીએ ? પ્રજા સુધરી જશે તો અમારી ચામડી ઉતરી જશે...! અમે તો એટલું જ ઈચ્છીએ છીએ કે પ્રજા ધર્મ, શ્રદ્ધા કે ભક્તીના નામે અન્ધશ્રદ્ધામાં ચકચુર રહે અને અમારી તીજોરી તર થતી રહે !’)

ધ્રુપછાંવ

પ્રત્યેક નેતા ‘જયહીન્દ’... ‘ભારત માતાકી જે’...
‘જય જવાન જય કીસાન’... વગેરે બોલે છે
પણ તેમના દીલમાં અસલી નારો તો એક ગુંજે છે:
‘પ્રજા ભલે અન્ધશ્રદ્ધામાં રાયતી રહે...
અમારી ખુરશી હમ્મેશાં સચવાતી રહે... !’.

અનુક્રમણીકા

આડા સમ્બન્ધો દેવી દેવતાની કૃપાથીય જાણી શકે છે !

સુરતના લેડી ડૉક્ટર એક કાર્યક્રમમાં મળી ગયાં. એમણે કહ્યું- ‘એક સમયે હું સૌથી વીશેષ શ્રદ્ધાળુ સ્ત્રી હતી. ટ્રેન યા બસમાં ભગવાનની પુજા કરી શકાય તે માટે ફોટો સાથે લઈ જતી. કાંઈ નહીં તો દીવાસળીનું એક ડીંગલું સળગાવીનેય આરતી કરી લેતી. આજે એ બધી ઝંઝટ ફગાવી દઈને સમ્પૂર્ણ મુક્ત બની ગઈ છું. ન તો તેનો કશો રંજ છે ન રતીભાર નુકસાન ! મને અનુભવે સમજાયું છે કે સ્ત્રીના વીકાસ આડે તેનો અબૌદ્ધિક અભીગમ બહુ મોટો અવરોધ બની રહે છે !’

ડૉક્ટરબહેનની વાત સાચી છે. સ્ત્રીઓનું શોષણ કરી શકાય તે માટે તેમની અન્ધશ્રદ્ધા કે અબૌદ્ધિકતા પુરુષોને ઘણી મદદરૂપ થાય છે. એક ઘટનાનું સ્મરણ થાય છે. એક માણસ તેના પાડોશીની પત્ની જોડે અનૈતીક સમ્બન્ધ ધરાવતો હતો. એક દીવસ પાડોશણ જોડેનું લફરું પત્ની દ્વારા પકડાઈ ગયું; પણ તે પછીયે પુરુષે જાતીય સમ્બન્ધો ચાલુ રાખ્યા. વારંવાર પત્નીને જાણ થાય, દર વખતે ઝઘડો થાય, પત્ની પીયર ચાલી જવા કે સળગી મરવા તૈયાર થાય અને પુરુષ બડી ચાલાકીથી તેની માફી માગી લે- ‘તું મને માફ ન કરે તો તને તારા વહાલા દીકરાના સોગન્દ છે ! તને તારા જલારામ બાપાના સોગન્દ છે !’ સોગન્દની વાત આવે એટલે પત્ની કહે- ‘તમે જલારામ બાપાના સોગન્દ આપો છો એટલે માફ કરું છું; પણ જો તમે ફરી આવું કરશો તો તમને મારા સોગન્દ છે !’

બીજી તરફ મોડે મોડે પાડોશણને જોખમ સમજતાં તેણે શારીરીક સમ્બન્ધનો ઈન્કાર કર્યો. પાડોશણના ઈન્કારનું તાળું પણ પેલા પુરુષે સોગન્દની ચાવીથી એમ કહીને ખોલી નાખ્યું કે- ‘જો તું મારી ઈચ્છા પુર્ણ નહીં કરે તો તને આપણા પ્રેમના સોગન્દ છે... તને તારી ભુવનેશ્વરી માતાના સોગન્દ છે...!’ મા ભુવનેશ્વરીના સોગન્દ આપવામાં આવે એથી પાડોશણ લાચાર બની જાય. આમ સોગન્દના સીલસીલા વડે (એમ કહો કે દેવી દેવતાની કૃપાથી) એ માણસ સેક્સ કૌભાંડને આગળ ધપાવે જતો હતો.

શ્રીઓને પુછવાનું મન થાય છે- આ 'સોગન્દ' શી બલા છે ? સોગન્દ તોડવાથી રતીભાર નુકસાન થતું હોય તો આ દેશની મોંઘવારી કે ગરીબીના સોગન્દ ખાઓ અને પછી તોડીને એ વાતની ખાતરી કરી લો કે સોગન્દ તોડવાથી ગરીબી કે મોંઘવારીનો વાળ પણ વાંકો થતો નથી. આવી અન્ધશ્રદ્ધા વડે પુરુષોની લુચ્ચાઈની લપેટમાં આવી જવાને બદલે શ્રીઓએ પુરુષોના પરશ્ચીગમનને સપ્તાઈથી પડકારવું જોઈએ.

આ બન્ને શ્રીઓ સોગન્દ જેવી અન્ધશ્રદ્ધામાં ન માનતી હોત તો તેનો અવશ્ય બચાવ થઈ શક્યો હોત. શ્રીઓએ દામ્પત્ય જીવનમાં ફુલટાઈમ લાગણીશીલ બની રહેવાને બદલે વીવેકબુદ્ધિથી નીર્ણય લેતાં શીખવું જોઈએ. અત્રે કોઈ બુદ્ધિવાદી, જાગૃત શ્રી હોત તો પતીનો કોલર ઝાલી તેની આંખોમાં આંખ પરોવી તેણે હસબન્ડની હવસખોરીનો હીસાબ માગ્યો હોત. અરે ! ચીમકીય આપી હોત 'મીસ્ટર પતીદેવ, મેં તમને માફ કરી દીધા; પણ ક્યારેક હુંય મારા મનગમતા પુરુષમીત્ર જોડે આવો સમાન અધીકાર ભોગવું તો તમે મને માફ કરી દેશોને ? વચન આપું છું કે તમે કહો તેના સોગન્દ ખાઈને હું પણ તમારી માફી માગી લઈશ !'

એક બાબતનું હમ્મેશાં આશ્ચર્ય રહ્યું છે. બહુ ઓછી સ્ત્રીલેખિકાઓએ શ્રીઓને રેશનલ બનવાનો અનુરોધ કર્યો છે. આજના વીકસીત યુગમાં હવે પુરુષોને પાપડ, અથાણાં, કડવાચોથ કે સોળ સોમવારમાં ગળાડુબ રહેતી પત્નીઓ પસન્દ હોતી નથી. પતીને દેવ માની તેના ચરણોની દાસી બની રહેતી બહેનો કરતાં; પતી સાથે દામ્પત્યના દરેક પ્રશ્નોની સમાન લેવલે ચર્ચા કરતી બૌદ્ધિક પત્ની જ પતીને વીશેષ ગમે છે. મોટા ભાગની શ્રીઓ સન્તોષીમાની કથા, સોળ સોમવારની કથા કે વૈભવલક્ષ્મીની કથા વાંચે છે. તે કદી કોઈ સારા લેખકોનાં પુસ્તકો વાંચતી નથી. રોજ સવારે ઘરના મન્દીરીયા સામે બેસી કૃષ્ણએ અર્જુનને શું કહ્યું તે એકની એક વાત વાંચતી રહે છે; પણ દેશના મહાભારતમાં અર્જુનસીધે મનમોહનસીંઘને શું કહ્યું તે વીશે બેખબર હોય છે.

આપણે ત્યાં દીકરીને નાટકની, નૃત્યની કે જુડો કરાટેની તાલીમ આપનારી માતાઓ કેટલી ? જો કે એવી એક માતાને હું ઓળખું છું જે દીકરીને કહે

છે : ‘પરણવાની ઉતાવળ કરીશ નહીં, પહેલાં તારા રસના વીષયોમાં ખુબ પ્રગતી કર! મુરતીયાઓ દોડતા આવશે. સ્ત્રી જીવનનો હેતુ માત્ર લગ્ન કરીને બાળકો પેદા કરવાનો નથી !’ આવી પ્રગતીશીલ વીચારધારા સંસારની અડધી સ્ત્રીઓ અપનાવે તો સ્ત્રીઓની દૈનિક દાલતમાં થોડો સુધારો થઈ શકે.

હમણાં એક દમ્પતીએ દુઃખપૂર્વક કહ્યું- ‘અમારી દીકરી કોથળો ભરાય એટલાં નૃત્ય અને નાટકના શીલ્ડ જીતી લાવી હતી; પરંતુ લગ્ન પછી બધું બન્ધ થઈ ગયું. પતીએ દીકરી પાસે નોકરીય છોડાવી દીધી છે. હવે ઘરમાં રસોઈ-પાણી કરી બેસી રહેવું પડે છે. દીકરી ભારે મુંઝાય છે પણ શું કરીએ ? પતી જેમ રાખે તેમ રહેવું પડે !’

પતીની ઈચ્છાને માન આપીને નોકરી યા અભ્યાસ છોડી ચુકેલી સ્ત્રીઓ કાળક્રમે તેની બધી જ તેજસ્વીતા ગુમાવીને સામાન્ય કક્ષાની ગૃહીણી બની રહે છે. વાચન, વીચાર કે શીક્ષણ જોડે તેનો સંપર્ક કપાઈ જાય છે. ઉપરથી તેણે અશીક્ષિત સ્ત્રીઓ વચ્ચે જીવવાનું આવે છે; તેથી શીક્ષિત સ્ત્રીઓ પણ કાળક્રમે ઓછું ભણેલી સ્ત્રી જેવું જ બોલતી, વીચારતી કે વર્તતી થઈ જાય છે. તેની ડીઝી કે જ્ઞાન પર અશીક્ષિત માહોલની ધુળ ફરી વળે છે. પરીણામે બી.એસસી. થયેલી સ્ત્રી અને બીજી ચોપડી ભણેલી સ્ત્રી, બન્ને વખત જતાં સમાન માનસિક લેવલે બોલતી, વીચારતી થઈ જાય છે.

ગામડામાં જ નહીં, શહેરોમાંય ઘરેલું ગૃહીણીઓનો મોટો વર્ગ આપસમાં જે ચર્ચા કરે તે તરફ કાન સરવા કરીશું તો સમજાશે કે તેમની વાતોમાં ઘરગથ્થુ પ્રશ્નો જેવા કે : ‘તમે ઘઉં ભર્યા કે નહીં... ? તમારી જુવાર શા ભાવની આવી... ? અથાણાં માટે મસાલો કઈ દુકાનમાંથી લાવ્યા... ? પાપડ અડદીયા કર્યા કે મરીવાળા ? તમારા મંગળસુત્રનું ચાંદી કેવું નીકળ્યું ? ફલાણાં બહેન ક્યારે સન્તોષીમાના શુક્રવાર ઉજવવાનાં છે ? અથવા ઢીંકણીબહેને ચાંદીના સેટને સોનાનું ગીલીટ કરાવ્યું તે તમે જોયું ?’ આવી સામાન્ય કક્ષાની ચર્ચાઓ થતી રહે છે. બધી જ સ્ત્રીઓ અંગુઠાછાપ હોતી નથી; પણ તેઓની ચર્ચાનું સ્તર ક્યારેય ઉંચી કક્ષાનું હોતું નથી. આવું શાથી થાય છે ?

શ્રીઓને ન ગમે તેવી વાત છે; પણ સાચી છે. રામચન્દ્રજીની મુર્તિને લળી લળીને પુજતી શ્રીઓ રામનો સીતાત્યાગ કેટલો વાજબી હતો તે મુદ્દા પર કદી ચર્ચા કરતી નથી; જ્યારે પુરુષોમાં કોંગ્રેસ પાર્ટી સારી કે ભાજપ તે પર તીવ્ર રસાકસીભરી ચર્ચાઓ થાય છે. ફ્યુઝનો તાર બાંધવા જેટલું સહેલું કામ બીજું એકે નથી. ફ્યુઝ ઉડી ગયો હશે તો શ્રી ત્રણ કલાક અંધારામાં બેસી રહેશે; પણ ફ્યુઝ નાંખવાની કોશીશ નહીં કરે. પુરુષ ઈલેક્ટ્રીકનું કામ નહીં જાણતો હશે તોય જાતે ફ્યુઝ નાખી ઘરનું અન્ધારું દુર કરશે. ગેસના, દુધના, કેરોસીનના કે વીજળીના વધેલા ભાવો પર શ્રીઓ કેવળ કકળાટ કરી શકે છે. પુરુષો એ ભાવવધારા પાછળ ખેલાતા રાજકીય ભ્રષ્ટાચાર અંગે ચર્ચા-વીચારણા કરી શકે છે. વાચન, વીચાર, મનન કે વર્તમાન પ્રવાહ જોડે જેમનો થોડો ઘણો સમ્બન્ધ જળવાઈ રહ્યો હોય એવી નોકરીયાત શ્રીઓની તુલનામાં કેવળ ચુલો સંભાળતી શ્રીઓમાં અબૌદ્ધિકતાનું પ્રમાણ વીશેષ જોવા મળે છે.

ગામડાંની અશીક્ષિત ઘરેલું ગૃહીણીઓને વાચનની એવી હદે એલજી હોય છે કે કેટલીક શ્રીઓને પોતાના ઘરમાં કયું છાપું આવે છે તેનીય ખબર હોતી નથી. ઘણાં ઘરોમાં તો છાપાં-સામયીકો આવતાં જ નથી. હું ગામડાના એક ધનાઢ્ય ખેડુતને ઓળખું છું, જેને ત્યાં પગલુંછણીયામાંય મોતી મઢી શકાય એટલો ધનવૈભવ છે. વર્ષે દહાડે વીસ લાખની ખેતી સીવાય શેર વગેરેની અન્ય આવક છે; પણ બાપડા એવા ગરીબ છે કે તેમને ત્યાં એકે છાપું આવતું નથી. એ મોટા ખોરડાની વહુએ મને એકવાર મારી લેખન પ્રવૃત્તિ વીશે પુછેલું: ‘તમે આ બધું શામાંથી ઉતારો છો ?’ અર્થાત્ આ બધા વીચારો સ્વયમ્ સ્ફુરી શકે એવી એને બાપડીને કલ્પના જ નહીં !

ધુપછાંવ

અથાણાં, પાપડ-પાપડી, અલુણાં, સોળ સોમવાર કે વૈભવલક્ષ્મીના વ્રત ઉપવાસમાં જ ગળાડુબ રહેતી ગૃહીણીઓ ભલે તેમ કરતી રહે; પણ સમાજમાં પોતાની સ્થિતિ પ્રત્યે થોડી જાગ્રત બની વીચારતી થાય તે જરુરી છે. એવી ઘરેલું ગૃહીણીઓ સલમાન રશદીનું ‘શેતાનીક વર્સીસ’ ભલે ન વાંચી શકે; પણ કુન્દનીકા કાપડીયાની ‘સાત પગલાં આકાશમાં’ વાંચવાથી વંચીત ન રહી જવી જોઈએ.

સન્તોષીમાના શુકવારની કથા કરતાં ‘ગૃહશોભા’, ‘સ્રી’ કે ‘સન્નારી’ પુર્તીનો અભ્યાસ કરતી સ્રીઓ સાચી દીશામાં મુખ રાખીને ઉભી છે એમ કહી શકાય ! (તેમણે ઝડપથી ડગલાં ભરવાની જરુર છે.) સ્રીઓને સ્વયમ્ વીચાર ન સ્ફુરે તે ગુનો નથી. (બધી સ્રીઓને તસ્લીમા નસરીન બનવાનું ફરજિયાત નથી) પણ લેખકો, વીચારકો કે સમાજશાસ્ત્રીઓએ સુચવેલા ઉપાયો પર તેમણે પોતાની રીતે વીચારતાં શીખવું જોઈએ.

અનુક્રમણીકા

ગુરુનું જ્ઞાન... ધર્મનું મોટું ભયસ્થાન.. !

એકવાર એક ધર્મગુરુએ ભક્તોની મોટી મેદની વચ્ચે કહેલું: ‘ઈશ્વરે આનન્દ માટે નહીં; માત્ર સન્તાન મેળવવા માટે જાતીયવૃત્તિ આપી છે. એથી સન્તાનો થઈ ગયા પછી સ્ત્રીસંગ કરવો એ પાપ છે !’ ત્યાં બેઠેલા લાખો શ્રદ્ધાળુઓ અન્દરખાનેથી એ વાત સાથે સમ્મત નહોતા, પણ ગુરુની વીચારધારાનો કોઈ વીરોધ કરતું નહોતું. ધર્મ અને શ્રદ્ધામાં સંશયને સ્થાન હોતું નથી. બહુધા આસ્તીકો ગુરુવાણીને ઈશ્વરવાણી સમજી તેનો ચુસ્તપણે અમલ કરે છે. કદાચ કોઈ શ્રદ્ધાળુ શંકા ઉઠાવે તો બીજા લોકો તેનો વીરોધ કરીને ગુરુના અજ્ઞાનને છાવરવાની કોશીશ કરે છે. આજપર્યંત લજ્જે પીને કેટલા મર્યા તેના આંકડા અખબારોમાં છપાય છે. પણ લજ્જા જેવી અન્ધશ્રદ્ધાથી કેટલાંક સામુદીક મરણ થાય છે તેના આંકડા છાપામાં જોવા મળતા નથી. અમુક નુકસાન દુષીત વાયરસ જેવાં હોય છે – તે દેખાતાં નથી; ભોગવવાં પડતાં હોય છે.

સોનોગ્રાફી વડે ગર્ભમાં પુત્ર છે કે પુત્રી તે જાણી તો શકાય; પણ એ સુવીધાનો દુરુપયોગ કરીને ભ્રુણહત્યા કરવામાં આવે તે ઠીક ન ગણાય. કોઈ વીજ્ઞાનવાદી પણ જો એ ભુલને છાવરવાની કોશીશ કરે તો તે વીજ્ઞાનમાં અન્ધશ્રદ્ધા ધરાવે છે એમ કહી શકાય. ધુરન્ધર નાસ્તીકનો પણ કોઈ વીચાર ખોટો હોઈ શકે; પણ તેના મીત્રો તેને છાવરવાની કોશીશ કરે, એ ભુલ જેટલી મોટી છે તેટલી જ મોટી ભુલ આસ્તીકો ધર્મગુરુઓને છાવરે તે પણ ગણાય. આપણે ચાના કપમાં તરતી માખીને કાઢીને ફેંકી દઈએ છીએ; પણ ગુરુની નબળાઈઓને ગળી જઈને તેમને સાષ્ટાંગ વન્દન કરીએ છીએ. સાચી વાત એ છે કે આસ્તીકો ધર્મચાહક હોય છે; સત્યચાહક નથી હોતા. ધર્મના સ્વાંગમાં કેટલીક અધાર્મિક બાબતો (ચામાં પડેલી માખી જેવી) છે, તેને જીવનભર પંપાળતા રહે છે. નાસ્તીકો દ્વારા તેમની ભુલોનું ભાન કરાવવામાં આવે ત્યારે અહમ્ કે મમત ખાતર તેનો વીરોધ કરવામાં આવે છે. પરન્તુ યુદ્ધ – ઝઘડા, વાદ-વીવાદ કે કલહ – કુસમ્પથી ધર્મની જ નહીં; આખા સમાજની તન્દુરસ્તી કથળે છે. એક સત્ય સ્વીકાર્યો વીના ચાલે એમ નથી : બોલનાર કોણ છે

તેનું મહત્ત્વ નથી; પણ તે શું બોલે છે તેનું મહત્ત્વ અંકાય. માણસ આસ્તીક હોય કે નાસ્તીક; પણ તેણે તટસ્થપણે એવું વલણ દાખવવું જોઈએ કે ગાંધીજી ખુન કરવાની સલાહ આપે તો તેનો વિરોધ થવો-કરવો જોઈએ. અને મોરારજી દેસાઈ દારુ પીવાની સલાહ આપે તો તેનોય વિરોધ થવો-કરવો જોઈએ.

વારંવાર એક વાત સામે આવે છે. જેમણે કર્મને જ સાચો ધર્મ ગણ્યો છે એવાં પશ્ચીમના લોકો સર્વક્ષેત્રે આપણાં કરતાં આગળ આવે છે. આપણે ૩૩ કરોડ દેવીદેવતાઓની વચ્ચે જીવીએ છીએ. આપણા ધાર્મિક દેશમાં કર્મકાંડોની બોલબાલા રહી છે. દેશમાં ચોમેર કથા-કીર્તન, હોમ-હવન, પુજા-પાઠ, યજ્ઞો વગેરે થતાં રહે છે. સરકારી ઓફીસોથી માંડી આગાડીના ડબ્બામાં સુધ્ધાં સત્યનારાયણની કથા થાય છે. પણ લોકોની વ્યથામાં એક મીલીગ્રામનોય ફરક પડ્યો નથી. ક્રીકેટનો વર્લ્ડકપ આપણને મળે તે માટે યજ્ઞો કરાવવામાં આવે છે. અમીતાભ બચ્ચનની તન્દુરસ્તી માટે ધાર્મિક વીધીઓ થાય છે. સલમાન ખાન કે સંજય દત્તે જેલ નહીં જવું પડે તે માટે પુજા-પાઠ થાય છે. વીશ્વની શાન્તી માટે આજપર્યન્ત હજારો વીશ્વશાન્તી યજ્ઞો થઈ ગયા; પણ વીશ્વમાં તો શું દેશમાં પણ શાન્તી સ્થપાઈ શકી નથી !

આનો સીધો અર્થ એ થાય છે કે વીશ્વશાન્તીના ઉપાયો પુજા-પાઠ કે કર્મકાંડોમાં નહીં; પણ કઠોર પરીશ્રમ, ઈમાનદારી, સમજદારી અને બુદ્ધિકૌશલ્યમાં રહેલા છે. ધર્મ માણસ માટે ચા જેવી એક આદત માત્ર છે. જેઓ ચા નથી પીતા તેઓ મૃત્યુ નથી પામતા; પણ ધર્મને નામે અધર્મનું આચરણ થાય છે ત્યારે ચાના કપમાં દારુ કે લણ્ણે પીરસવા જેવી ઘટના બને છે. વીદેશી લોકો કામને જ દેવસેવા-પુજા ગણે છે. એ કર્મમન્ત્રને કારણે તેઓ હરણફાળે વીકાસ સાધી શક્યા છે. નાસ્તીકો અને ખાસ તો વીજ્ઞાનવાદીઓ વીજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વડે માણસને સુખી કરવાની કોશીશ કરે છે તે સાચી દીશાનું પગલું છે. શ્રદ્ધા એ માણસની અંગત વીચારધારા છે. પણ સમાજમાં સાયન્સ અને ટેકનોલોજી વડે સુખસમૃદ્ધીનો સુરજ ઉગાડી શકાય છે. તે આખા જગતમાં અજવાળું કરે છે. નાસ્તીકો અન્ધશ્રદ્ધાનો પર્દાફાશ કરે છે તે ઘટના, નગરપાલીકાના સફાઈકામદારો, મચ્છરનો નાશ કરવા માટે ડીડીટીનો છંટકાવ કરે તેવી આવકારદાયક બાબત છે. શ્રદ્ધાથી ફંડફાળા ભેગા

કરીને ધર્મોદા દવાખાનાં ખોલી શકાય. એટલું જ સુન્દર કામ વીજ્ઞાન વડે થાય છે. શ્રદ્ધાળુઓ દીવસમાં પા અડધો કલાક ઈશ્વરની ભક્તી કરે છે. તેમને થોડીક માનસીક શાન્તી મળે છે; પણ વીજ્ઞાનીઓ રાત દીવસ સંશોધનની સાધનામાં મંડ્યા રહે છે અને કરોડો લોકો સદેહે ભોગવી શકે તેવી સેંકડો શોધખોળ કરે છે. વીજ્ઞાન મનુષ્યજીવનની દરેક મીનીટ અને સેકન્ડને સુખમય બનાવવાની કોશીશ કરે છે. આપણે સ્વીકારવું જોઈએ કે એક ભગવાધારી ધર્મગુરુ કરતાં એક સાયન્સીસ્ટ સમાજને વધુ ઉપયોગી છે. ગુરુ સ્વર્ગનાં સપનાં દેખાડે છે. વીજ્ઞાનીઓ જીવતાંજીવત આપણી આસપાસ જ સ્વર્ગ ઉભું કરી આપે છે. મેડીકલ સાયન્સ કીડની, હૃદય, કેન્સર વગેરેની દવા શોધે છે. શ્રદ્ધાના માધ્યમથી કેન્સરનું ઓપરેશન મફત થઈ શકે છે. શ્રદ્ધા હિન્દુ કે મુસ્લીમ માટે જુદા જુદા નીયમો અને ધર્મો ઘડે છે. **વીજ્ઞાન નાતી-જાતીના ભેદભાવ વીના સૌનાં દુઃખ દુર કરવા કમર કસે છે. હિન્દુનાં ઈન્જેક્શનો જુદાં અને મુસ્લીમોનાં જુદાં એવો ભેદભાવ વીજ્ઞાનમાં નથી હોતા.** આસ્તીકો સર્વધર્મ સમભાવનાં બણાં કુકે છે. વીજ્ઞાન અક્ષરશઃ એ ભાવનાનું પાલન કરે છે. મેડીકલ સાયન્સ માણસનાં સર્વ દુઃખો ઝડપથી દુર કરવાની કોશીશ કરે છે. બલ્બની સ્વીચ પાડો પછી અજવાળા માટે રાહ જોવી પડતી નથી, એનેચેસીયાનું ઈન્જેક્શન આપો પછી દરદી બેહોશ થાય તે માટે રાહ જોવી પડતી નથી; પણ શ્રદ્ધાના આયુર્વેદીક ઉપાયની અસર મોડી થાય છે. (મોટેભાગે તો થતી જ નથી અથવા થયેલી દેખાય તો તે માત્ર અકસ્માત જ હોય છે) શ્રદ્ધાળુઓ માને છે કે આ ભવમાં પુણ્ય કરો તો આવતા જન્મે તેનું ફળ મળે છે. આવતો જન્મ કોણે જોયો ? પુર્વજન્મ કે પુનર્જન્મની એક પણ સત્ય ઘટના સમાજ સમક્ષ આવી નથી. (એક સુવીખ્યાત મેગેઝીનમાં એકવાર એક બાળકને પુર્વજન્મ યાદ હોવાની ઘટના છપાઈ હતી. પરન્તુ સુરતની ‘સત્યશોધક સભા’એ તે બાળકનાં માતાપીતાની મુલાકાત લેતાં આખી વાત બોગસ હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું.)

તાત્પર્ય એટલું જ કે શ્રદ્ધા અને સાયન્સ બન્ને નીર્જલ માધ્યમો છે. તે સ્વયમ્ સંચાલીત યંત્રોની જેમ એકલે હાથે કશું કરી શકતાં નથી. માણસે વીવેકબુદ્ધિથી એનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે. બન્નેનાં સારાંનરસાં પરીણામનો

આધાર માણસ એનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરે છે તે પર રહેલો છે. તમારી પાસે સ્કુટર હોય; પણ ચલાવતાં ન આવડતું હોય તો તે તમારા પગોને સુખ આપી શકશે નહીં. ઘરમાં પંખો છે; પણ તે સ્વીચ ઓન કરવાથી ચાલુ થઈ શકે એ વાત જ તમે નહીં જાણતા હો તો તમારે ગરમી સહન કરવી પડશે. તમારી પાસે રીવોલ્વર હોય; પણ બહારવટીયા આવે ત્યારે તમે નાળચું તમારા તરફ રાખી ફાયર કરો તો ધાડપાડુને બદલે તમારો જીવ જશે. ફરીફરી સમજાય છે કે દેશની દરેક સારીનરસી ઘટનાઓમાં ‘કોંગ્રેસનો પંજો’ નહીં; માણસનો હાથ રહેલો છે. ‘ભાજપનું કમળ’ નહીં; માણસનું કર્મફળ ભાગ ભજવે છે. દારુગોળો એની જાતે નથી ફુટતો. બન્દુકો એની મેળે ગોળીબાર નથી કરતી. બોમ્બ સ્વયમ્ જામગરી સળગાવીને હજારોની હત્યા કરતો નથી. વીશ્વની, સમાજની કે શેરીની શાન્તી માટે શ્રદ્ધા અને વીજ્ઞાન તો કેવળ રો-મટીરીયલ છે. માણસની મદદ વગર તે એકલે હાથે યુદ્ધ કે શાન્તી ઉભી કરી શકતાં નથી. માણસ આટલું સમજી લે તો થોડીક શાન્તી જરૂર સ્થપાઈ શકે.

ધ્રુપદાંવ

સંસારનાં સુખદુઃખનો આધાર ભગવાન પર નહીં; ઈન્સાન પર રહેલો છે. માણસો હોસ્પીટલો બનાવે છે અને માણસો જ હાથબોમ્બ બનાવે છે. માણસો જ દયા કરે છે ને માણસો જ હત્યા પણ કરે છે. ઉપર જાઓ તો ચેક કરજો બાબરી મસ્જીદ તુટી, વર્લ્ડ ટ્રેડ સેન્ટર તુટ્યું કે બોમ્બ બ્લાસ્ટ થયા એમાંના એક પણ ઓર્ડરમાં નીચે ભગવાનની સહી છે ખરી ?

અનુક્રમણીકા

ઈન્ટરનેટના આહાશમાંથી વીચારોનાં કુકપેકેટ વહેંચતો બ્લોગઃ ... ‘અભીવ્યક્તી’ ...

નવસારીસ્થિત મારા પ્રખર રેશનાલીસ્ટ મીત્ર ભાઈ શ્રી. ગોવિન્દ મારુ દ્વારા ચાલતા ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગનાં ચાર વર્ષ સફળતાપુર્વક પુર્ણ થયાનો જેટલો આનન્દ એમને છે તેનાથી અધીક મને છે. કારણ આ રહ્યું : ચાર વર્ષ દરમ્યાન એમણે એમના ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગમાં સૌથી વધારે (પચ્ચીસ જેટલા) લેખો મારા મુક્યા છે. એમ કહો કે એ ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગમાં મારા વીચારોની સુપેરે ‘અભીવ્યક્તી’ થતી રહી છે. મારા શીરે કોઈ સુપ્રસીદ્ધ અખબારના તંત્રી, માલીક કે સમ્પાદક કરતાંય એમનું ઋણ વીશેષ છે. કેમ કે અખબારોમાં પ્રગટેલા લેખો ફક્ત ગુજરાતમાં વંચાય છે; પણ ઈન્ટરનેટ પર રજુ થતા લેખો દેશની સરહદોના સીમાડાઓ આંબીને દુર દેશાવરના વાચકો સુધી પહોંચે છે. મારા અને શ્રી. ગોવિંદ મારુના વીચારોનો સુભગ સમન્વય કેમ થઈ શક્યો તે પણ જાણી લો. ભાઈશ્રી ગોવિન્દ મારુ નખશીશ રેશનાલીસ્ટ અને પ્રખર વીજ્ઞાનવાદી માણસ. બીજી તરફ ધર્મને નામે શ્રદ્ધાળુઓ જે ભુંડી ભવાઈ આચરે છે તેની સામે મનેય જબરો આકોશ ! એટલે મામલો કંઈક એવો બન્યો કે ગામનો સરપંચ નખશીખ ઈમાનદાર હોય અને એને એના જેવા જ પ્રામાણીક પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરનો સાથ મળે તેવા અનુકુળ સંજોગો ઉદ્ભવી શક્યા.

પણ મીત્રો, એથીય અગ્રક્રમે મારે ખુબ પ્રેમપુર્વક અને હાર્દીક આભારસહ યાદ કરવા પડે એવા સુરતના અન્ય સાહિત્યપ્રેમી મીત્ર છે વડીલશ્રી ઉત્તમ ગજ્જર. તેઓ તો વળી શ્રી મારુસાહેબથીય આગળ (આઠેક વર્ષોથી) ઈન્ટરનેટ પર ‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ નામની ‘વાચનયાત્રા’ ચલાવે છે. એ ‘સન્ડે ઈ-મહેફીલે’ દેશવીદેશોમાં ગજબનો ડંકો વગાડી દીધો છે! દુનીયાભરના ગુજરાતી સાહિત્યરસીકો ‘ઉત્તમ + મધુ ગજ્જર’થી પરીચીત ન હોય એમ કોઈ કહે તો ઝટ માની ન શકાય. મારા લેખન મનન પ્રત્યે એમને પ્રથમથી જ આદર. મારે ત્યાં ‘નયા માર્ગ’ જેવું પાક્ષીક આવવું જ જોઈએ એવું એ માને અને તે એટલી હદે કે ‘નયા માર્ગ’નું લવાજમ હું ન ભરું તો મારા વતી એ ભરી દે ! વર્ષોથી હું એમનો એવો પ્રેમ પામી

રહ્યો છું તેનો મને આનન્દ છે. મને આજે પણ સ્મરણ છે એમણે જ મારો પ્રથમ લેખ ‘ધુપછાંવ’ ([https://sites.google.com/site/sundaymahefil/oldissuesofsundaymahefil- 03.12 June 2005dhupchaaav-DineshPanchal.pdf](https://sites.google.com/site/sundaymahefil/oldissuesofsundaymahefil-03.12-June-2005dhupchaaav-DineshPanchal.pdf)) એમની ૨૦૦૫ની શરુઆતની ‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’માં મુકેલો ત્યારે અમેરીકા, લંડન, દુબઈ વગેરેથી એટલાં બધાં પ્રશસ્તીના ફોન-કોલ મળ્યા હતા કે હું ધન્ય ધન્ય થઈ ગયો હતો. ઈન્ટરનેટના માધ્યમ દ્વારા ઉત્તમભાઈ અને મધુબહેને મને દેશવીદેશોના વીશાળ વાચકવર્ગ સામે ખડો કરી દીધો હતો. અને જાણે મોઘમ રીતે કહ્યું હતું: ‘લો, સુરતના ખોબા જેવડા ખાબોચીયામાં તરવાનું છોડો અને ઈન્ટરનેટના અદ્ ભુત અરબીસમુદ્રમાં જંપલાવો...! તમે પોતે કેટલાં પાણીમાં છો તેની તમનેય અને દુનીયાને પણ જાણ થશે.’ ઈન્ટરનેટના ત્રાજવે મારી એવી તન્દુરસ્ત તોલણીની તક આપવા બદલ હું વડીલ શ્રી. ઉત્તમ ગજ્જર અને મીત્ર શ્રી. ગોવીન્દ મારુનો હાર્દિક આભારી છું. ખરા આનન્દની વાત તો એ બનેલી કે મારા લેખો વાંચી કેટલાય વીદેશી વાચકમીત્રોએ મને વીદેશમાં તેમના મહેમાન બનવાનું આમંત્રણ પણ આપેલું. એ સાવ નવા નકોર આનન્દની અનુભુતીથી હું રસતરબોળ થઈ ગયો હતો.

વડોદરાના એક બીજા સાહિત્યપ્રેમી મીત્ર શ્રી. મૃગેશ શાહની વેબસાઈટ ‘રીડ ગુજરાતી ઑટ કૉમ’ પણ ‘અભીવ્યક્તી’ અને ‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ની જેમ જ વર્ષોથી ગુજરાતીવાચનની ધુમ મચાવે છે. તેમનો પરીચય પણ કંઈક એવી જ રીતે થયેલો. એમની વેબસાઈટ પર મારા લેખો રજુ થયા નથી કે મારા ફોનની ઘંટડી રણકી નથી. આટલાં વર્ષોમાં દેશવીદેશોના હજારો સાહિત્યરસીયાઓ જોડે એમણે મારો વૈચારીક પરીચય કરાવી સ્નેહસેતુ બાંધી આપ્યો તે બદલ આ તકે હું એમનો પણ હાર્દિક આભાર માનું છું.

દોસ્તો, આજે જ્યારે અંતરનું ઈન્ટરનેટ આપની સમક્ષ ખોલી દીધું છે ત્યારે થોડી અંતરંગ વાતો કરવી છે. ખાસ તો એ કહેવું છે કે એક બે નહીં પુરા ચાળીશ વર્ષોથી કલમને મેં મારી ગર્લફ્રેન્ડની જેમ પ્રેમ કર્યો છે. છતાં મેં જે કાંઈ લખ્યું છે તેનો આ પહેલાં કદી આટલો સુન્દર, જીવન્ત અને ઉમળકાભર્યો પ્રબળ પ્રેમપ્રતીભાવ નહોતો પ્રાપ્ત થઈ શક્યો. આ પ્રશસ્તીની પુષ્પમાળા મારા ગળામાં આ બધા મીત્રોએ જ પહેરાવી છે. એ માટે વડીલ શ્રી. ઉત્તમ ગજ્જરને યાદ જ કરવા પડે. મીત્ર શ્રી. ગોવીન્દ મારુ અને શ્રી. મૃગેશ શાહનો આભાર માન્યા વીના પણ કેમ ચાલે ? અને રખે માનશો કે હું આપને ભુલી રહ્યો છું. દોસ્તો, પ્રજા વીના રાજાના મુકુટની કીમ્મત કેટલી ? તેમ વાચકો વીના લેખક પણ લાચાર ! તમે માત્ર વાચીને બેસી નથી રહેતા; તમારા સારા-નરસા પ્રતીભાવો મને ફોન દ્વારા મોકલો છો અને

મીત્રોને તેની લઘાણી કરવાનુંયે ચુકતા નથી ! દોસ્તો, એ વાતનું મહત્ત્વ નથી કે કોણે મારા કેટલા લેખો ઈન્ટરનેટ પર મુક્યા અને ક્યા લેખને કેટલા વાચકો મળ્યા; પણ આ બ્લોગ કે વેબસાઈટ ચલાવતા સાહીત્યમર્મજ્ઞ મીત્રોએ વીશ્વભરમાં મારા વીચારોનું વીતરણ અને વીસ્તરણ કર્યું. દેશવીદેશોમાં મને વંચાતો કર્યો એ મીત્રોને લાખો નહીં કરોડો સલામ ! હા, અહીં નમ્રભાવે કહું કે મને સતત સારુ અને ઉત્કૃષ્ટ લખવાની પ્રેરણા એ મીત્રોએ આપી છે અને જો સારા લેખો ન લખાઈ શક્યા હોત તો એ ત્રણ હીરપારખુ ઝવેરીઓએ જ મારા લેખોનો અસ્વીકાર કર્યા હોત. પણ દક્ષીણ ગુજરાતના સુરતના લોકપ્રીય અખબાર ‘ગુજરાતમીત્ર’માં છેલ્લાં પચ્ચીસ વર્ષોથી દર રવીવારે નીચમીત પ્રગટ થતી મારી રેશનલ કૉલમ ‘જીવન સરીતાને તીરે’ એ ત્રણે મીત્રો ધ્યાનથી વાંચે છે. અને સમયે સમયે પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપતા રહે છે. શ્રી. ઉત્તમભાઈ તો મારા લેખો માટે આવેલા વાચકોના પ્રતીભાવો મને ફોન પર પણ વાંચી સંભળાવે છે. આવા પ્રેમનો જોટો જડવો મુશ્કેલ છે. કોઈ પણ લેખક માટે એ નોબેલ પારીતોષીક મળ્યા જેવી ઘટના છે. વાત પારીતોષીકની નીકળી છે ત્યારે મારે નીખાલસભાવે એ પણ કહેવું છે કે આટલાં વર્ષોપર્યંત મને બે એવોર્ડ પ્રાપ્ત થયાં છે. પહેલો એવોર્ડ ‘વીજ્ઞાનમંચ, નવસારી’ (‘વીજ્ઞાનમંચ’ના સ્થાપક મંત્રી શ્રી. ગોવીન્દ મારુ) તરફથી મારી કૉલમ ‘જીવન સરીતાને તીરે’માં રેશનલ ચીન્તન રજુ કરવા બદલ મળ્યો હતો. અને ત્યારબાદ ‘ગુજરાતી સાહીત્ય અકાદમી’નું પાંચ હજાર રૂપીયાનું પારીતોષીક મારા પુસ્તક ‘મનના મોરપીંછ’ને મળ્યું હતું. પરન્તુ દોસ્તો, મને કહેવા દો કે એ સ્થુળ સન્માનો કરતાં દુર દેશમાં વસતો કોઈ માણસ મને ફોન પર એમ કહે કે : ‘દીનેશભાઈ, અમેરીકા અમારે ત્યાં પધારો. તમને મળીને અમને ખુબ આનન્દ થશે !’ ત્યારે કોઈ પણ લેખક માટે એ જીવનનો સર્વશ્રેષ્ઠ એવોર્ડ બની રહે છે. ખરી વાત એટલી જ કે વૈશ્વીક સ્તરે મારા વીચારોનું વીસ્તરણ કરનારા અને મને નીચમીત વાચનારા મારા મીત્રોનો જેટલો આભાર માનું તેટલો ઓછો છે.

આજપર્યંત મેં શું લખ્યું ? દોસ્તો, ઘણીવાર વીદેશના વાચકોની સાથે ગુજરાતના વાચકો પણ ફોન પર પુછે છે : ‘તમારાં કેટલાં પુસ્તકો પ્રગટ થયાં અને તે ખરીદવાં હોય તો ક્યાં સમ્પર્ક કરવો ?’ તો સૌની જાણ માટે લખું કે સ્નેહી મીત્ર શ્રી. ગોવીન્દભાઈએ લેખના અંતે મારાં પુસ્તકોની વીગતો પ્રગટ કરે છે.

દોસ્તો, અંતમાં નમ્રભાવે એટલું જ કહીશ આટલાં વર્ષોમાં મારા લેખન પ્રતી જે પ્રેમભાવ અને આદર રાખ્યો છે તેવો રાખતા રહેશો. વળતી ખાતરી આપું કે આપના દીલમાં

મેં જે કાંઈ થોડી ઘણી ઉંચાઈ સર કરી હશે તેનાથી એક સેન્ટીમીટર પણ નીચા નહીં ઉતરાય તેની હું સતત સાવધાની રાખીશ. મારા પ્રત્યેક લેખો વડીલ શ્રી. ઉત્તમ ગજ્જર, મીત્ર શ્રી. ગોવીન્દ મારુ અને શ્રી. મૃગેશ શાહને તો ગમશે જ; પણ દેશવીદેશમાં વસતા દુરદુરના તમામ વાચકમીત્રોને પણ નીરાશ નહીં કરે તેની ખાતરી આપું છું. કેમ કે વાચકોનો રાજીપો એ જ લેખકનો સાચો પુરસ્કાર છે એ સત્ય મને સમજાઈ ચુક્યું છે. શ્રી. ગોવીન્દ મારુને વીશેષ અભીનન્દન તો એટલા માટે આપવા રહ્યાં કે એમના ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગ મારફત વીતેલાં ચાર વર્ષોમાં એમણે ઈન્ટરનેટના વીશાળ સમાજ સમક્ષ રેશનાલીઝમનું સુપેરે યશોગાન કર્યું છે. રેશનાલીઝમ એ વીજ્ઞાન આધારીત હોઈ સાચું અને શ્રદ્ધા જીવન જીવવાની એ ઉત્તમ જડીબુટ્ટી છે. એ વાત ‘અભીવ્યક્તી’ બ્લોગ દ્વારા એઓ સતત કહેતા આવ્યા છે. સંભવતઃ ઈન્ટરનેટ પર એમનો આ બ્લોગ ફક્ત અને ફક્ત રેશનાલીઝમનો પ્રચાર કરે છે. એ માટે સમગ્ર રેશનાલીસ્ટ સમાજ શ્રી. ગોવીન્દ મારુનો આભારી છે.

વડીલ શ્રી. ઉત્તમ-મધુ ગજ્જર અને શ્રી. ગોવીન્દ મારુને બીજા વીશેષ અભીનન્દન એ માટે પણ આપવા રહ્યા કે એમણે પોતાના લેખક પરીવારનાં તમામ લખાણો ‘ઉંઝાજોડણી’માં પ્રગટ કર્યાં છે. શ્રી. ઉત્તમ ગજ્જર તો મુળથી જ ‘ઉંઝાજોડણી’ના ચાહક, સમર્થક અને પ્રખર પ્રસારક અને પ્રચારક પણ રહ્યા છે. મીત્ર શ્રી. ગોવીન્દ મારુ પણ એ જ પન્થે ચાલ્યા તેનો સૌને આનન્દ છે. અંતમાં અંતઃકરણપુર્વક એટલું જ કહીશ:

‘ઉંઝાજોડણી’ અને ‘રેશનાલીઝમ’ અમર રહો...!

